

**BEKİR REFİK KORALTAN'IN SİYASİ HAYATI
(1889-1974)**

(Yüksek Lisans Tezi)

İnci GÜLER

Kütahya-2019

T.C.
KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**BEKİR REFİK KORALTAN'IN SİYASİ HAYATI
(1889-1974)**

Danışman:

Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Hazırlayan:

İnci GÜLER

Kütahya-2019

Kabul ve Onay

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim/Anasanat Dalında YÜKSEK LİSANS
TEZİ ÇALIŞMA RAPORU olarak kabul edilmiştir.

Başkan.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Üye.....

(İmza)

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

İmza

Prof. Dr. Atilla BATUR

Enstitü Müdürü

Bilimsel Etik Bildirimi

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Bekir Refik Koraltan’ın Siyasi Hayatı (1889-1974)” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte, bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

.../.../2019

İnci GÜLER

Özgeçmiş

Baba Bulgaristan Rusçuk ve Zıştov'dan, anne Romanya Köstence kökenli göçmen bir ailenin kızı. Eskişehir 1981 doğumlu. İlköğretim Eskişehir Pilot Binbaşı Ali Tekin İlkokulu, ortaokul ve lise Eskişehir Mustafa Kemal Lisesi mezunu. Resim öğretmenliği sevdasından vazgeçip inatla tarih okumak istedi ve 2001'de Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı. İlk iki sene burada eğitim aldıktan sonra Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümüne yatay geçiş yapıp Anadolu Üniversitesi'nden mezun oldu. Daha sonra Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilimi Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında yüksek lisans eğitimine başladı. Yapılan bu çalışma ile eğitimini tamamladı.

ÖZET

BEKİR REFİK KORALTAN'IN SİYASİ HAYATI (1889-1974)

GÜLER, İnci

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Ekim, 2019, 151 sayfa

1889 yılında Divriği'de dünyaya gelen Refik Koraltan, ilk ve ortaokul öğrenimini doğduğu şehirde, lise öğrenimini ise İstanbul Mercan İdadisinde tamamlamıştır. İstanbul Hukuk Fakültesinde başarılı bir yükseköğrenimin ardından sırasıyla; Bursa, Gelibolu ve Karaman Bidayet Mahkemesi'nde, Konya'da Divan-ı Harp Mahkemesi'nde müddeiumumî olarak çalışmıştır. Bu görevlerini takiben Mersin Emniyet Müfettişliğine ve Trabzon Polis Müdürlüğüne getirilmiştir.

Polis Müdürlüğü sonrası kısa bir süre İstanbul'da serbest avukat olarak çalışmıştır. Millî Mücadele'ye destek vermek için Konya'ya gitmiş ve burada hem serbest avukat olarak çalışmış hem de Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kuruluşunda görev almıştır. İlk meclise Konya milletvekili olarak katılmış ve kesintisiz 1935'e kadar da bu şehirden milletvekilli seçilmiştir. Koraltan, 1920-1935 yılları arasında Türkiye Komünist Partisi ve Halk Partisi kuruculuğu, Yozgat İstiklal Mahkemesi Başkanlığı ve İstanbul İstiklal Mahkemesi üyeliği yapmıştır.

1935-1942 yılları arasında siyasi hayatına ara vererek, sırasıyla Artvin, Trabzon ve Bursa'da valilik görevinde bulunmuştur. 1942 yılındaki ara seçimlerle 6. dönem TBMM'ye tekrar milletvekili olarak dönmüştür. Siyasi hayatının bu döneminde, 1943'ten itibaren, tek parti uygulamalarından rahatsızlık duymaya başlamıştır. Dörtlü Takrir'i verenlerden biri olmasının yanında, Demokrat Partinin dört kurucusundan da birisidir.

1946-1960 yılları arasında Demokrat Partinin lider kadrosu içerisinde ve Genel İdare Kurulunda kesintisiz görev almıştır. 1950-1960'lı yıllardaki Demokrat Parti iktidarında Meclis Başkanlığı yapmıştır. Yassıada'da yargılanan ve idama mahkûm olanlar arasında Koraltan da vardır. Ancak cezası Millî Birlik Komitesi tarafından ömür boyu hapse çevrilmiştir. Cezaevinde mahkûmiyetini sürdürürken cezası affedilmiştir. Bundan sonra aktif siyasetin dışında durmuş ve 1974 yılında 84 yaşında iken vefat etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Refik Koraltan, CHP, DP, 27 Mayıs, TBMM, Yassıada.

ABSTRACT**POLITICAL LIFE OF BEKİR REFIK KORALTAN (1889-1974)****GÜLER, İnci****Master Thesis, Department of History****Supervisor: Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ****October, 2019, 151 pages**

Refik Koraltan was born in Divriği in 1889. He completed his primary and secondary education in Divriği and then he graduated from Istanbul Mercan High School. After a successful higher education career in Istanbul Law School, he respectively became a deputy prosecuting attorney in Bursa Court of First Instance and worked in Gelibolu and Karaman Courts of First Instance and in Konya Court Martial. Following these duties, he was appointed as Mersin Safety Inspector and Trabzon Chief of Police.

After being a Chief of Police, he worked as a self-employed lawyer in Istanbul for a short period. He went to Konya to support the Turkish National Struggle. Not only did he work as a lawyer in Konya, but also he participated in establishment phase of Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti. He attended First Assembly as a Deputy of Konya and then he was unremittingly elected as a member of parliament from Konya until 1935. It is also remarkable that Koraltan was one of the founders of Communist Party of Turkey and People's Party and he was the chief judge of Yozgat Independence Court and a member of Istanbul Independence Court between 1920 and 1935.

He had a break in his political life between 1935 and 1942. In this period he carried on the task of being the governor of Artvin, Trabzon and Bursa. He got back to 6. Period of Grand National Assembly of Turkey as a deputy through by-elections in 1942. In this period of his political life, from 1943, he began to be troubled with the practices of one party system. He was one of the people who gave Dörtlü Takrir and he also was one of four founders of Democrat Party.

He was one of the leaders of Democrat Party between 1946 and 1960 and he worked in General Administrative Board uninterruptedly. He was President of the assembly in Democrat Party government period between 1950 and 1960. Koraltan was one of the people who were judged and condemned to death in Yassıada, but National Unity Committee changed his penalty to life incarceration. While he was in prison, his penalty was let off. After he was released, he stayed out of politics. Koraltan died in 1974 while he was 84 years old.

Keywords: Refik Koraltan, CHP, DP, 27th May, TBMM, Yassıada.

TEŞEKKÜR

Bu alıőmanın gerekleőtirilmesinde değerli bilgilerini bizlerle paylaşan bana yol gösteren değerli danıőmanım Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEğERLİ'YE alıőmam boyunca benden hiçbir yardımını desteğini esirgemeyen çok değerli hocalarımdan Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU'YA sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Çalıőmam süresince tüm zorluklara benimle birlikte katlanan maddi manevi desteğini hep gösteren değerli annem Gülbediye GÜLER, kardeőim Murat GÜLER ve rahmetli babam Bilgin GÜLER'E sonsuz teşekkür ederim.

Son olarak değerli arkadaşım Ferhat AKTAŐ'A; Arda-Yeliz ERDEğER çiftine; ve de rahmetli Bekir Refik KORALTAN'IN değerli torunu Ali Yavuz KORALTAN'A benimle dedesinin g¼nl¼klerini ve fotoğraflarını paylaőtıęı için teőekk¼r¼ borç bilirim.

K¼tahya 2019

İnci G¼LER

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM 1920 ÖNCESİ YAŞAMI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

1.1. DOĞUMU VE AİLESİ.....	5
1.2. EĞİTİM HAYATI	6
1.3. MEMURİYETLERİ	9

İKİNCİ BÖLÜM MİLLİ MÜCADELE'DEN 1946'YA KADAR Kİ FAALİYETLERİ

2.1. MİLLİ MÜCADELE'DE HİZMETLERİ; KONYA MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ	17
2.2. MECLİS FAALİYETLERİ VE YAPTIKLARI	23
2.2.1. Birinci Mecliste Konya Milletvekili Olarak Faaliyetleri	23
2.2.1.1. Konya Hadisesi ve Tahkik Heyeti Üyeliği	26
2.2.1.2. Komünist Partinin Kuruluşu ve Refik Bey	27
2.2.1.3. Delibaş İsyan'ına Bakışı	28
2.2.1.4. Yozgat İstiklal Mahkemesi Başkanlığı	30
2.2.1.5. Lozan Antlaşması İle İlgili Düşünceleri	32
2.2.2. İkinci Dönem Milletvekilliğine Seçilmesi ve Faaliyetleri	35
2.2.3. Üçüncü Dönem Milletvekilliğine Seçilmesi ve Faaliyetleri	37
2.2.4. Dördüncü Dönem Milletvekilliği	42
2.2.5. Atatürk'ün İnkıpları ve Refik Koraltan	47
2.2.5.1. Mustafa Kemal Paşa'ya Tertiplenen Suikast Girişimi için Bir Önerge	52
2.2.6. Yasama Çalışmaları	53
2.2.6.1. Refik Konya ve Konya'ya Dair Çalışmaları	54
2.2.7. Valilik Dönemleri	56
2.2.7.1. Çoruh Valiliği	57
2.2.7.2. Trabzon Valiliği	60
2.2.7.3. Bursa Valiliği	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM DEMOKRAT PARTİSİ DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ

3.1. YENİ PARTİ TARTIŞMALARI VE DP’NİN KURULUŞ HAZIRLIKLARI	67
3.2. CHP - DP ARASINDAKİ ROLÜ	72
3.2.1. Demokrat Parti Muhalefet Dönemi	74
3.3. DÖRTLÜ TAKRİR’İN HAZIRLANMASI, SUNULMASI VE YANSIMALARI	76
3.4. KORALTAN’IN DEMOKRASİ İSTEĞİ VE CHP’DEN İHRACI	83
3.5. MECLİS BAŞKANLIĞI	88

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 1960 DARBESİ VE YASSI ADA YARGILANMA SÜRECİ

4.1. 27 MAYIS ASKERÎ DARBESİ VE GETİRDİKLERİ	95
4.2. MAYIS SONRASI BASINA YANSIYAN İDDİALAR	96
4.3. BEKİR REFİK KORALTAN’IN YARGILANDIĞI DAVALAR: SUÇLAMALAR VE SAVUNMA	101
4.3.1. Gayrimeşru Servet İktisabı Davası	102
4.3.2. Döviz Kaçakçılığı (Barbara) Davası	108
4.3.3. Vatan Cephesi Davası	114
4.3.4. Halkı Silahlandırma Davası	121
4.3.5. Anayasayı İhlal Davası	125
4.3.6. Bekir Refik Koraltan’ın Savunması	126
4.3.6.1. 27 Mayıs İle İlgili Görüşleri ve Anayasayı İhlal Suçlamasına Yaklaşımı	126
4.3.6.2. Kendisine ve Meclis Başkanlık Divanına Yönelik Suçlamalara Karşı Savunması	129
4.4. BEKİR REFİK KORALTAN’IN KİŞİLİĞİ VE ATATÜRK SEVGİSİ ...	131
SONUÇ	133
EKLER	139
KAYNAKLAR	147
DİZİN	151

KISALTMALAR

AKDITYK	Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
BCA	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Bkz.	Bakınız
BMM	Büyük Millet Meclisi
CENTO	Merkezi Antlaşma Teşkilatı
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
Der.	Derleyen
D.N.	Dosya Numarası
DP	Demokrat Parti
Edt.	Editör
ESA	Emekli Sandığı Arşivi
f.	Fon Kodu
Haz.	Hazırlayan
İBA	İçişleri Bakanlığı Arşivi
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
SCF	Serbest Cumhuriyet Fırkası
S.D.N.	Sicil Dosyası Numarası
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TCK	Türk Ceza Kanunu
TPCF	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
vd.	Ve diğerleri
YAD	Yüksek Adalet Divanı
YSK	Yüksek Soruşturma Kurulu
y.	Yer No
Yay.	Yayımları

TEZ METNİ

GİRİŞ

Türk milleti tarih boyunca sürekli canlı, daima hareketli, dünya olaylarının akışı sürecinde daima ön planlarda yer almış olan büyük bir millettir. Bir başka ifadeyle Türk tarihi, dünya tarihine ilham veren büyük olayların büyük tarihi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çerçevede Türk siyasetinin önemli simalarından olan Refik Koraltan, Türkiye'nin gerek muassırlaşma ve demokrasi yapısının gelişmesinde ve yerleşmesinde olsun gerekse devamlılık kazanmasında önemli bir güce sahip sorumluluklar üstlenmiş, bu kapsamda milli mücadele'nin lider kadrosuna önemli katkı sağlamış akabinde gelen Türk devrimlerinin hayata geçirilmesi safhasında önemli rol üstlenmek suretiyle Türk devrimlerini özümseyen ve destek veren bir siyasi faaliyeti yürütmüştür. Buradan hareketle çalışmamız bir biyografi niteliğindedir. Bakıldığı zaman Koraltan'ın yaşadığı dönem Osmanlı Devleti'nin son yılları ile cumhuriyetin yaklaşık ilk elli yıllık dönemini kapsar. Türk siyasetinde Refik Koraltan ismi daha çok Demokrat Parti ile öne çıkar. Ancak onun Demokrat Parti öncesi idari ve siyasi geçmişi oldukça fazla ve aynı zamanda Konya ile ilişkilidir. Refik Bey, Meşrutiyet sonrası başladığı memuriyet hayatında Bursa, Gelibolu ve Karaman Müddeiumumilik görevleri sonrası Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 18 ay Konya Divanı Harp Mahkemesinde görev yapmıştır. Arkasından Mersin Emniyet Müfettişliği ve Trabzon Polis Müdürlüğünde bulunmuştur. Refik Bey, İzmir'in işgali sonrası Millî Mücadele'ye katılmak için İstanbul'dan ayrılarak, "en çok tanındığım şehir" dediği Konya'ya gelir. Şehre geldikten sonra bir taraftan avukatlık yaparken, diğer taraftan Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulması için aktif olarak çalışır. Millî Mücadele Konya'sındaki etkin çalışmaları sonrası, 1936'ya kadar devam ettireceği, Konya milletvekili olarak Birinci Meclise katılır. Öyle ki bu yıllarda Konya'ya ile bağı, Koraltan soyadını almadan önce "Refik Konya" diye anılmasına kadar gitmiştir.

Cumhuriyet'in ilk kırk yılında Türk siyasetinin, sadece yedi yılında dışarıda kalmasına karşın daima içerisinde bulunmuştur. Bu duruşu içerisinde her ne kadar siyasi kimliğinin dışında farklı yönleri olmasa da Birinci Meclis ve Millî Mücadele, çağdaşlaşma doğrultusunda yapılan inkılaplar, tek parti, çok partili hayata geçiş, Demokrat Parti iktidarı, 27 Mayıs Askerî Darbesi ve Yassıada yargılamaları gibi yakın dönem Türk siyasetinin temel taşları olarak nitelenebilecek olayların ya içinde

bulunmuş ya da tanıdığı olmuştur. Böylesine uzun siyasi geçmişe sahip birisinin tecrübeleri ve şahitlik ettiği olayların; kaynaklara, belgelere, bilgilere ve tanıklara dayanarak hiç kuşkusuz tarihî bir bakış açısıyla incelenmesi gerekir. Koraltan, siyasi ve idari olarak önemli görevler üstlenmiştir. Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir dönemde yaşamış olması son derece dikkate değerdir. Tek parti döneminin sona ermesinde ve DP'nin kurulup iktidara gelmesinde ön saflarda bulunan bir devlet adamının hayatının biyografik bir eser olarak ortaya konmamış olması Türk siyasi tarihi açısından önemli bir eksiktir. Türk demokrasi hayatında DP'nin kendisi ve çeşitli yönleri ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Bunun yanında DP'nin lider kişileri üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Fakat partinin kuruluşu ve siyasetinde önemli görevler üstlenmiş Koraltan'ın siyasi hayatıyla ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Böylesine siyasi roller üstlenmiş bir şahsiyetin siyasi biyografisi, çalışmamız ile ortaya konulmaya çalışılacaktır. Koraltan için yapılan akademik çalışmalar, sadece Ayşe Dudu Erdem'in Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi'nde yayımlanan "Refik Koraltan" makalesi ile sınırlıdır. Bunun dışında müstakil bir çalışma olmamakla birlikte Murat Koraltürk tarafından Toplumsal Tarih dergisinde Koraltan'ın Ahmet Hamdi Başar'a yazdığı birkaç mektubu yayımlanmıştır. Diğer çalışmalar daha çok onun hatıralarının düzenlenerek yayımlanması şeklindedir. Bu şekilde müstakil olarak Koraltan'ın hatıralarını temel alan iki çalışma mevcuttur. Haddizatında siyasi hayatının sonunda, kendi anlatımıyla yazılan hatıralarının yayımlanması Koraltan için önemlidir. Bu amaçla 27 Mayıs öncesi, dayısı Arif İlhan'ın torunu ile evli olan Coşkun Ertepinar'a hayatının ilk yıllarından itibaren İkinci Meclis dönemine kadar yaşadıklarını yazdırmıştır. Bu çalışma Koraltan'ın anlatımı ve Ertepinar'ın yazımıyla Hacettepe-Taş yayınlarından 1999 yılında "Bir Politikacının Anıları: Refik Koraltan" adıyla yayımlanmıştır. Çalışmanın daktilo edilmiş nüshasının birisi de Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi kayıtlarında mevcuttur. 27 Mayıs'ta el konulan ve iade edilmeyen Koraltan'a ait eşyalar arasındadır. Bir diğer anlatımını kızı Ayhan Timurtaş'a Kayseri Cezaevi günlerinde yapmıştır. Ertepinar'a anlattıklarının devamı niteliğinde yani 27 Mayıs'a kadarki anıları niteliğini de taşıyan ve çalışmamızda "Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdığı Hatıraları" olarak kullanılan bu notlar, gazeteci Kamil Maman tarafından Timaş yayınlarından 2013 yılında "Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar-DP'nin Kurucusu Anlatıyor-Refik Koraltan" adıyla

yayımlanmıştır. Ayrıca, Koraltan'ın anlattıklarına bakılırsa, Bursa günlerinden yani 1912 yılından itibaren tanıdığı ve dostluk kurduğu Dr. Nazifi Şerif Nabel'in hatıra niteliğindeki çalışması, 27 Mayıs sonrası el konulanlar arasındadır. Bu çalışma Koraltan'ın anlatımıyla şöyledir: “Benden aldığı notlar ve izahat üzerine daha geniş bir anlayış ve sezikle her bakımdan değer ifade eden güzel bir eserdir.” Nabel'in çalışması Koraltan'ın evinden alınmış olmasına karşın, bu çalışma kendisine “Haksız Kazanç Sağlama” davasında beraati sonrası geri verilen eşyalar arasında yoktur. Bunun için Meclis Başkanlığına müracaat etmiş, ancak başkanlık bazı menkul eşyalarıyla birlikte bu çalışmanın Yüksek Adalet Divanı İkinci Soruşturma Kuruluna verildiği için oradan alınmasını istemiştir. Nabel'in de vefat etmiş olması, çalışmanın başka kopyalarının olup olmadığının öğrenilmesini zorlaştırmıştır.¹ Diğer taraftan bu çalışma Başbakanlık Cumhuriyet Arşivindeki Yassıada belgeleri arasında da yoktur. Bulunması için titizlikle araştırmamıza rağmen sonuç alınamamıştır.

Koraltan'la ilgili çalışmalar çok sınırlı olduğu için ve ona dair biyografi yazarken dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Genel olarak biyografi yazımında yazar ve yazılan şahıs arasındaki ilişki zaman zaman yüceltmeye ya da yermeye dönük bir şekil gösterebilir. Ciddi bir sorun oluşturabilecek bu durumun ortadan kalkmasını, tarih metodolojisi ile biyografik çalışmaların bir gereği olan, objektif bakış açısının dışına çıkılmaması sağlar. Diğer taraftan ortaya çıkacak eserin bilimsel serinkanlılığı ve eleştirel yaklaşımı koruması, bununla birlikte bilgi, belge ve tanıklara dayalı olarak ve kronolojik bir akışla ortaya konulması gerekmektedir.

¹ Coşkun Ertepinar, *Bir Politikacının Anıları; Refik Koraltan, Her Şey Vatan İçin*, Hacettepe Taş Yay., Ankara 1999, s. 290.

BİRİNCİ BÖLÜM

1920 ÖNCESİ YAŞAMI VE SİYASİ FAALİYETLERİ

1.1. DOĞUMU VE AİLESİ

Refik Bey, Rumi 10 Nisan 1305'de, Miladi 1889 yılında Sivas'ın Divriği kazasının merkez Koca Mustafa Paşa Mahallesinde küçük bir evde dünyaya gelmiştir.² Babasının adı Ali Efendi, annesinin adı ise Hatice hanımdır. İçişleri Bakanlığı Arşivi sicil dosyasında ailesini ve kendisini, "Muhsin Paşazade" şöhreti ile belirttiği dikkat çekmektedir.³ Nüfus kayıtlarını incelediğimiz zaman ismi "Bekir Refik" geçmesine nazaran Bekir adını kullanmadığı, yalnızca Refik ismini kullandığı ve ekseriyetle de bu ad ile tanınmış olduğu görülmektedir. Refik Bey'in ailesi Divriği'de halen "Saraygiller" olarak bilinmektedir. Saraygiller ailesinin kökeni, Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına önemli katkılar sağlayan, Anadolu'daki ilk Türk beyliklerinden Mengücekliler'e kadar uzanmaktadır. Türk tarihine büyük hizmetleri olan ailenin kökleri 700 yıllık bir geçmişe sahiptir. Aile, çocuklarını yetiştirirken geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kalmıştır.⁴ Bu nedenle Refik de ailenin geleneklerine ve Türk kültürüne sağlam duygularla bağlı yetiştirilmiştir. Kendisinin de anılarında belirttiği üzere, uzun yıllar devletin çeşitli kademelerinde aldığı önemli görevlerin kökenini ve sorumluluğunu, ailesinden aldığı bu geleneğe dayandırmaktadır. Aile büyükleri arasında insan yetiştirmeye ilgili olarak "Su gelen arka yine gelir" sözü sıklıkla tekrar edildiği dikkat çekmektedir.⁵

Babaannesi Hanife Hanım, Refik Bey'in yetişmesinde en çok iz bırakanlardandır. Kendi ailesinin kökenini, yedi tuğlu vezir ailesine dayandıran ve geleneklere bağlı olan babaanne, ailede; zekiliği, hareketliliği ve atılganlığı ile dikkat çeken Refik'e özel önem göstermiştir. Hanife Hanım, Refik'in çocukluğunda Mengücekliler'den⁶ başlayarak pek çok menkıbeler, olaylar ve soylarının geldiğine inandığı yedi tuğlu vezirlerle ilgili bildiklerini ona anlatmıştır. Bununla birlikte

² TBMM Azasına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Devre: XI, Defter No: 513, Sicil No: 289, s. 1, doğum tarihi bazı kaynaklarda 1889, bazı kaynaklarda 1890 olarak belirtilmiştir. TBMM Albümü (2010), 1920-2010, C.1 TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara.

³ Ertepinar, a.g.e., s.10.

⁴ TBMM Azasına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası, Sicil No: 289, s. 1.

⁵ Ertepinar, a.g.e., s.10.

⁶ Mengüçlü Beyliği ya da Mengücekliler, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'da Erzincan merkez olmak üzere, Kemah, Divriği, Şebinkarahisar yöresinde kurulmuş bir beyliktir. Kurucusu Malazgirt Savaşı'na Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın komutanı olarak katılmış Mengücek Gazi'dir.

Divriği'deki Mengücekliler'e ait mimari eserleri Refik, ayrıntılı olarak babaannesinden öğrenmiştir.⁷

1.2. EĞİTİM HAYATI

Okul çağına gelinceye dek ailesi tarafından özenle yetiştirilmiş olan Refik Bey, Sivas'ın Divriği ilçesinde eğitim hayatına başladığı bilinmektedir. İlkokulu bitirdikten sonra Divriği'de yeni açılmış olan ortaokulda eğitim hayatına devam etmiştir. Ortaokul yıllarında Süt Molla isimli hocası Refik'e "sıhhatine iyi bak, ecdadının namını ihya edeceksin" diyerek onu takdir etmiştir. Benzer takdir ve teşvik cümlelerini diğer ortaokul hocalarından da duymuştur. Dönemin şartlarının gereği olarak, rüştiye öğrenimi gören öğrenciler aynı zamanda medrese eğitimi de görürlerdi. Rüştiyeye bitişik bir bahçe içerisinde olan medresede de eğitimine devam eden Refik, burada iyi derecede Arapça öğrenmiştir. Divriği halkı, kışlarını evlerinde, yazlarını ise tarla, bahçe, çiftliklerinde çalışarak geçirirlerdi. Refik, okulun tatil olduğu günlerde çiftliklerine gider, çevre köylerdeki insanlarla iletişim kurardı. Onların aralarına girer, günlük yaşamlarını, düşüncelerini anlamaya çalışır ve yaşantılarıyla ilgili gözlemlerde bulunurdu. O yıllarda genç Refik köylülerin ürünlerinin önemli bir kısmını mültezim⁸ ve aşarcının⁹ aldığına, jandarma ve diğer devlet görevlilerinin de buna destek olduklarına şahit olmuştur. Bu olayları görmesi onu ziyadesiyle üzmüş fakat bu şahit olduklarına herhangi bir cevap bulamamıştır.

Yöre insanının içinde bulunduğu zor şartları ortaokul yıllarında şu sorularla sorgulamıştır: Devlet niçin böyle yapıyordu? O, imrendiği kaymakam, buna neden göz yumuyordu? Hükümet bu mu demekti? Çalışan köylü idi, kazanan köylü idi. Neden malı elinden alınıyordu? Neden onların üstü başı perişandı? Neden altlarında, yatak yerine kıl ve paçavralardan bir araya getirilmiş bir şilte vardı sadece? Ekip biçtikleri buğday neden ellerinden alınırdı da kendileri çamurdan farksız kılçıklı arpa ekmeği yerlerdi? Neden ışık yerine çıra yakarlardı? Neden onların yolu yoktu? Suyu yoktu? Mektebi yoktu? Çevresindeki yöre halkının yaşam şartlarıyla ilgili bu sorular gibi, daha

⁷ Ertepinar, a.g.e., s.11-12.

⁸ Mültezim, Osmanlı toprak sisteminde açık artırma usulüyle, belirli eyaletleri kiraya vermeye iltizam, iltizam sahibi olan kişiye de mültezim denirdi. Bu yolla elde edilen para doğrudan devlet kasasına giderdi.

⁹ Osmanlı döneminde köylülerden, ürettikleri tarım ürünleri için %10 oranında alınan vergiye aşar denir. Bur vergileri toplayan kişilere de aşarcı denmektedir.

pek çok soruyu o yaşlarda kendi kendine sorması ve cevaplandırılmaması onun iç dünyasında derin izler bırakmıştır.¹⁰

Refik Bey, ortaokulu bitirdikten sonra meslek seçimi için Divriği’de, memur tanıdıklarına bakarak ortaöğrenim tercihinin yapmak istemiştir. Çevresinde gördüğü bu mesleklerin kendisine uygun olmadığını düşünmüş ve küçük dayısı Kamil Şakir’in tedavi amacıyla İstanbul’da olmasını fırsat bilerek, o da ortaöğrenimini bu şehirde yapmayı düşünmeye başlamıştır. Bu düşüncesini ailesiyle paylaşan Refik, ailesinin karşı çıkmasına rağmen amcaları Mehmet ve Hamdi Beylerin desteğiyle İstanbul’da eğitim hayatına devam etme fikrini ailesine kabul ettirmiştir.¹¹

15 yaşında İstanbul’a gelen Refik, Mercan İdadisi’ne kayıt yaptırmıştır. Lise öğrenimi devam ederken de meslek seçimi için gözlemlerine devam etmiştir. Öğretmenlik istediği mesleklerdendir ancak, o dönem Babiâli’ye inen cadde üzerinde bulunan Darülmualimin okuluna devam eden öğrencilerin büyük çoğunluğunun otuzlu ve kırklı yaşlarda sarıklı, cübbeli hocaların olması, onu bu isteğinden vazgeçirmiştir. Bir dönem doktor olmayı da düşünmüş, ancak dayısının Haydarpaşa Tıbbiye Mektebinde yaptığı fitik ameliyatını görmesi, onun bu düşüncesinden vazgeçmesine neden olmuştur. Lise yıllarının başları bu tür arayışlarla geçen Refik, kabiliyeti ve yeteneğini öğrenmeye çalışmıştır. Nihayet lise ikinci sınıfa gelince hukuk okumaya karar vermiştir.¹²

Ortaöğrenimini tamamladıktan sonra Darü’l-Fünûn-ı Hukuk Fakültesi 15 sınavlarına katılmış ve başarılı olarak tam da II. Meşrutiyet’in¹³ ilan yılında bu fakülteye kaydını yaptırmıştır. Refik’e göre; hukuk ilmi, o dönemde milletin en çok ihtiyaç duyduğu alanlardan birisi olup cemiyetin bünyesini tanımak, olayların anlam ve önemini tahlil etmek; millete, millet olarak hak ve vazifelerini öğretmek, idare edenlerle edilenler arasındaki ilişkiyi adalet esaslarına dayandırmaktır.¹⁴

Refik Bey, Hukuk Fakültesinin birinci sınıf öğrencisiyken dönemin en önemli olaylarından birine şahit olmuştur. Bu olay, İttihat ve Terakki Cemiyetinin desteklediği Makedonya’daki isyanı bastıramayacağını anlayan Sultan II. Abdülhamit’in, Meşrutiyet

¹⁰ Ertepinar, a.g.e., s.3-4.

¹¹ Ertepinar, a.g.e., s.9.

¹² Ertepinar, a.g.e., s.11.

¹³ İkinci Meşrutiyet, Osmanlı Anayasası’nın, 29 yıl askıda kaldıktan sonra, 23 Temmuz 1908’de yeniden ilân edilmesiyle başlayan ve Mebuslar Meclisi’nin Sultan Vahdettin tarafından 11 Nisan 1920’de tasfiyesi ile sona eren dönemdir.

¹⁴ Ertepinar, a.g.e., s.12

yönetimini 24 Temmuz 1908'de tekrar yürürlüğe koymasındır.¹⁵ Meşrutiyet'in ilanı, İstanbul, Manastır, Selanik ve daha pek çok şehirde büyük kutlamalarla karşılanmıştır. Refik, Meşrutiyet'in ilan edildiğini duyar duymaz fakülteden arkadaşlarıyla beraber Babıâli'ye gitmiştir. Meşrutiyet'in heyecanı ile Babıâli önüne sığmayacak kadar bir kalabalık toplanmış ve Sadrazam Sait Paşa'ya üç defa yemin ettirilmiştir. Refik, bu kutlamalara öncülük eden ve konuşmalar yaparak toplanan halkı galeyana getirenlerin Süleyman Nazif ve Selim Sırrı (Tarcan) Bey gibi aydınlar olduğunu belirtmektedir.¹⁶ Meşrutiyet'in ilan sürecinde yaşananlar genç Refik'in, ülke gündemini sürekli takip etmesini ve siyasi konularda duyarlı olmasını sağlamıştır.

Meşrutiyet'in ilanı sonrası ülkenin içinde bulunduğu siyasi ve sosyal havadan heyecanlı bir hukuk öğrencisi olarak etkilenmiştir. Refik Bey, anılarında bu dönemde Balkanlardaki milliyetçi hareketlerin Rusya'nın kışkırtması sonucu oluştuğunu düşünmektedir. Balkanların yanında İstanbul'da Ermeniler, Rumlar, Araplar ve Kürtlerin milliyetçi nitelikte cemiyetler kurmalarını, içte ve dışta Osmanlı için korkunç bir facia olarak değerlendirmiştir. Bu milliyetçi cemiyetler faaliyetlerinde, İstanbul'daki öğrencileri de hedef kitlesi olarak kullanmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında azınlıkların milliyetçilik faaliyetleri, öğrenci gruplarından da destek görmüştür. Gerek kendi fakültesindeki milliyetçi azınlık cemiyetlerinin faaliyetleri, gerekse karşıt bir duruş sergileyen Türk Ocağının¹⁷ tavrı Refik'te Türkçülük düşüncesinin oluşumunu sağlamıştır. Türk Ocağının kuruluşunu anılarında şöyle aktarmıştır: Böyle korkunç hücum ve yıkıcı propagandalara karşı esaslı bir fikir cephesi kurmak, Türk milliyetçiliğinin uyanış tarihini yoğurmak; İslami düşüncelerin sağlaya geldiği bağ ve birliği artık yeter bulmayarak Türkçülük cereyanını kuvvetlendirmek ve bütün vatan sathına yaymak amacıyla Hamdullah Suphi ve arkadaşları İstanbul'da kurmuşlardır. Bu değerlendirme onun bu yıllarda Türkçülük fikirlerini benimsediği veya bu yöndeki eğilimlerini göstermektedir. Milliyetçi akımlar doğrultusunda azınlıkların yıkıcı amaçlarla cemiyet kurmalarına karşılık, kendileri de Sivasslı Süreyya gibi milliyetçi arkadaşlarıyla beraber okul içerisinde "Türk Cemiyeti"

¹⁵ Ali Cevat, *İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi; II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi*, (Haz. Faik Reşit Unat), TTK Basımevi, Ankara 1985, s.7-8.

¹⁶ Ertepinar, a.g.e., s.14-18

¹⁷ Türk Ocakları, 1912 yılında İstanbul'da bir kültür derneği olarak kurulmuş ve Cumhuriyet döneminde Türkiye'de millî devletin oluşumuna katkıda bulunmuş milliyetçi örgüttür. 1931'de 260'ı geçen şubesi, 30.000'i aşkın üyesiyle ülkenin en güçlü sivil kuruluşu

adıyları bir cemiyet kurmuşlardır. Milliyetçilik temeli üzerine oturan bu cemiyetteki faaliyetlerinde kendilerini yurdun sahibi olarak görmüşler ve bu noktayı kendilerine fikri mücadelelerine başlangıç olarak kabul etmişlerdir. Üniversite yıllarında bu cemiyet faaliyetleri aslında azınlık cemiyetlerinin çalışmalarına karşı bir şeyler yapma gereksinimidir.¹⁸

Refik Bey, Hukuk Fakültesini başarılı bir derece olan “aliyy-ül-a'lâ pekiyi” derece ile 1910 yılında bitirmiştir.¹⁹ Başarılı bir eğitim hayatından sonra Refik Bey, devletin en üst kademelerine kadar çeşitli görevler üstlenmiştir.

1.3. MEMURİYETLERİ

Refik bey 1910'da İstanbul Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra sırasıyla; Bursa, Gelibolu, Karaman ve Konya'da savcılık görevlerinde bulunmuştur. 1918'de ise kendi isteğiyle adliyedeki savcılık görevinden istifa ederek emniyet biriminde çalışmaya başlamıştır. Burada ki ilk görevi ise Trabzon Polis Müdürlüğüdür. Mondros Antlaşmasının²⁰ ilk yıllarına bu görevde bulunduğu esnada tanıklık etmiştir. Bu görevinden 4 Mart 1919'da Damat Feirt Paşa Hükümeti tarafından polis müdürlüğü görevine İttihat ve Terakki Partisi aracılığıyla tayin edildiği gerekçe gösterilerek Trabzon Valisi Süleyman Necbi Bey ile birlikte görevinden uzaklaştırılmıştır. Refik Bey, Trabzon'daki resmi görevinden ayrıldıktan sonra İstanbul'da kısa bir süre avukatlık yapmıştır.²¹

Mezun olduktan sonra dönemin Adliye Nazırı Necmettin Molla ile görüşmesi sonrası, bizzat nazırın isteği doğrultusunda 1910 yılında Bursa Bidayet Mahkemesi Müddeiumumi Muavinliği'ne atanmıştır.²² Göreve başlama tarihi konusunda ihtilaflar görülmüştür. Şöyle ki, Hukuk Fakültesi diplomasında mezuniyet tarihi Rumi 15 Temmuz 1326, miladi karşılığı ise 28 Temmuz 1910'dur. Emekli Sandığı Arşivi Müddeti Hizmet Cetveline göre, göreve başlama tarihi Rumi 6 Mart 1326, Miladi

¹⁸ Ertepinar, a.g.e., s.19-20

¹⁹ İBA, S.D.N.: 4114, s. 2. Ayrıca bkz. EK 1

²⁰ Mondros Mütarekesi ya da Mondros Bırakışması, I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri arasında imzalanan mütarekename. Osmanlı İmparatorluğu adına Bahriye Nazırı Rauf Bey tarafından, Limni adasının Mondros Limanı'nda demirli Agamemnon zırhlısında 30 Ekim 1918 akşamı imzalanmıştır.

²¹ Erol Yüksel, *Bir Siyaset Adamı Olarak Refik Koraltan (1890-1974)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2016, s. 6-11.

²² Ertepinar, a.g.e., s.28-29

karşılığı 19 Mart 1910 tarihi kaydedilmiştir.²³ Oysa Refik Bey anlarında, Bursa'daki ilk günlerinde kaldığı evle ilgili sıkıntısını anlatır. Kaldıkları evin mutfağının olmadığı, aşağıda mangalda pişirilen yemek kokusunun odasına geldiği ve bu kokudan rahatsızlık duyduğunu, Kasım ayında oldukları için de pencereyi açamadığını söyler.²⁴ Bu durumda Emekli Sandığı Arşivindeki Müddeti Hizmet Cetvelinde ilk göreve başlama tarihinde yanlışlık yapılmıştır. Mezuniyetinin de Temmuz ayı olduğu düşünüldüğünde, İçişleri Bakanlığı Arşivi kayıtlarına göre, 23 Ekim 1910 tarihinde, hatıralarına göre ise Kasım ayı başları göreve başlamıştır.²⁵

Bursa'daki memuriyet yaşamının ilk yılları genç bir kişinin sosyal hayatta karşılaşılabileceği çeşitli sorunlarla geçmiştir. Bu şehirde görev yaptığı yıllarda Balkan Savaşları'nın yaşanıyor olması, onun sonraki yaşamında siyasi bakışına yön verecek gelişmelere neden olmuştur. Bu savaş yıllarında, Bursa'da Rumlar ve Ermeniler komitacılık faaliyetlerini artırmışlardı. Azınlıkların faal bir şekilde çalıştığını görmesi onun millî duygularını daha da artırmış ve Bursa'daki milliyetçi gençlere heyecanlı konuşmalar yaparak gençlerin millî bilincini artırmaya çalışmıştır. Milliyetçi faaliyetlerini, mahkeme işlerinin yanında mesai sonrası yaptığı çalışmalar olarak sürdürmüştür.²⁶

Refik Bey'e göre 1912 – 1913 yılları arasında ceryan eden Balkan Savaşları yenilgisinin nedeni, parti ve politika kavgaları yüzünden ordunun ihmal edilmesi, politikanın orduya sokularak ordunun kötü idare edilmesi olmuştur. Savaşı kaybedenin gerçekte millet değil, fırkacılar olduğunu düşünmüştür. Bu savaş yıllarında gerek ülkede, gerekse Bursa'da meydana gelen gelişmeler Refik Bey'de, milliyetçilik düşüncesinin güçlenmesine neden olmuştur. Bu dönemde ittihatçıların milliyetçi politikalarının güçlenmesi onu İttihat ve Terakki Partisine yaklaştırmıştır. Bu partinin Bursa kâtipliğini yapan Celal (Bayar) Bey²⁷ ile yakın dostluğu olmamış ama onunla

²³ ESA, D.N.: 7575, Müddeti Hizmet Cetveli, s. 1.

²⁴ Ertepinar, a.g.e., s.30

²⁵ İBA, S.D.N.: 4114, s. 1.

²⁶ Ertepinar, a.g.e., s.33-34

²⁷ Mahmud Celâleddin Bayar (16 Mayıs 1883, Umurbey, Gemlik, Bursa – 22 Ağustos 1986, İstanbul), Türk siyasetçi ve devlet adamı. Çağdaş Türkiye'nin siyasi yaşamının çeşitli dönemlerinde önemli roller oynamış olan Bayar, Meclis-i Mebusan üyesi, Cumhuriyet döneminde iktisat vekilli, Mustafa Kemal Atatürk'ün son başbakanı ve 1950-1960 arasında Türkiye'nin üçüncü ve asker kökenli olmayan ilk cumhurbaşkanı olarak görev yapmıştır.

birkaç sohbeta katılmış ve ondan etkilenmiştir. Bu tanışma ve sohbetler onun, İttihat ve Terakki Partisine üye olması sürecini hızlandırmıştır.²⁸

Bursa’da yaklaşık üç buçuk yıllık savcı yardımcılığı görevi sonrası Refik Bey, Gelibolu Bidayet Mahkemesi Müddeiumumiliğine 14 Kasım 1913 tarihinde atanmıştır.²⁹ Bu atama, onun için savcı yardımcılığından, Gelibolu’da Edirne’ye bağlı olarak yeni açılmış Münferit Hâkimlik teşkilatına görevlendirilmesi terfi anlamını taşıyordu.

Gelibolu, Refik Bey’in atandığı dönemde ülkenin pek çok yeri gibi azınlıklar ile yerli halk arasında huzursuzluğun yaşandığı yerlerden birisiydi. Çevrede yaşayan Rumlar yavaş yavaş Gelibolu’yu terk ediyorlardı. Bu ortam içerisinde millî duyguların yoğunluğuyla Refik Bey, yeni tanıştığı şehir eşrafından kişilerin de desteğini alarak mahalle ve yakın köylerde millî bilinci uyandırmak düşüncesiyle konuşmalar yapmıştır. O dönemde şehirde bulunan 27. Alaya mesai sonrası giderek komutanı İrfan Kasım Bey’in bilgisi ve isteği dâhilinde askerlere planlı olarak, onların vatan sevgilerini artırmak için dersler vermiştir. Şehirdeki günlük yaşamı bu doğrultuda devam ederken, Birinci Dünya Savaşı’nın başlaması Gelibolu’da hızlı bir şekilde hissedilmiştir. Çünkü İngiliz ve Fransız donanmalarına ait savaş gemileri boğazın önüne Ekim 1914’de demirlemişlerdir.³⁰

Gelibolu günlerinde Refik Bey’in hafızasında hiç silinmeyecek gelişmelerden birisi, Mustafa Kemal Paşa ile olan tanışmasıdır. Refik Bey, 19. Tümen’in aynı zamanda karargâh olarak kullanacağı ve Mustafa Kemal Paşa’nın da kalacağı binayı bizzat kendisi hazırlamıştır. Paşa’nın 19. Tümen Komutanı olarak Gelibolu’ya gelişinin ilk sabahında, konakladığı hanın önünde karşılaşan Refik Bey, Mustafa Kemal’in yanına yaklaşarak elini uzatmış ve ona “Nasıl Beyefendi, rahat ettiniz mi?” diye sormuştur. Paşa’nın teşekkürünün ardından savaşla ilgili “denizlere hâkim olanın kazanacağı” öngörüsünü söylemesi üzerine Paşa, “Bırak çocuğum, artık vazife başlamıştır” cevabını vermiştir. Bu diyalog, Refik Bey’in ilerleyen hayatında sık sık anlatacağı önemli bir hatırası olmuştur.³¹ Görüşmeden kısa bir süre sonra, 24 Mart 1914’de Çanakkale Muharebelerinin şiddetlendiği günlerde Karaman Bidayet

²⁸ Ertepinar, a.g.e., s.37-38

²⁹ ESA, D.N.: 7575, Müddeti Hizmet Cetveli, s. 1.

³⁰ BCA, f.010.09., y.459.1329.3.

³¹ Ertepinar, a.g.e., s. 43-44.

Mahkemesi Müddeiumumiliğine tayin olmuştur.³² Bu yeni görevi onda tam bir hayal kırıklığı oluşturmuş ve bu nedenle atamayı durdurma girişimlerinde bulunmuşsa da başarılı olamamıştır. Ayrılmak istememesinin nedeni, savaşın en şiddetli döneminde genç zabıt ve komuta kademesindeki kişilerle de temas halinde olması, onlarla savaşın genel seyri hakkında konuşmalar ve değerlendirmeler yapmasıydı. Bunun yanında üzerine düşen sorumlulukları gece gündüz yerine getirmekteydi. Millî duyguları yoğun ve cephe gerisinde aktif olarak çalışan genç bir kişinin böyle bir zamanda Gelibolu'dan ayrılması doğal olarak zor olmuştur. Nitekim dönemin Adliye Nazırı İbrahim Bey ile bu atamayı durdurmak için bizzat görüşmüştür. Fakat nazır, Karaman'da en az Gelibolu'daki kadar kutsal bir görevin kendisini beklediğini söyleyerek Refik Bey'in isteğini geri çevirmiştir.³³

Şahsen hürmet ettiğim Mareşal Fevzi Çakmak'a durumu izaha çalışıyordum.

Hudutlarda mill namus ve varlığı korumak üzere silah elde kahramanca bekleyen Mehmetçiğin ailesi, çocuğu sefalet içinde... Bunları milletçe korumak için umumi yardıma ihtiyaç var. Bunun için çıkarılacak iki maddelik bir kanun temine yeter...". Mareşal bu teklifimi takdirle karşılamış ve derhal

"...Asker ailelerine yardım kanunu" projesi hazırlamış, kanunlaşmış ve bilinen yardım başlamıştı..."

Karaman Bidayet Mahkemesi Müddeiumumiliğine ataması yapılan Refik Bey, yeni görevine başlamak üzere vilayet merkezi Konya'ya gelmiş ve vilayet merkezinde birkaç gün kaldıktan sonra, o dönem Konya'nın kazası olan Karaman'daki görevine 14 Nisan 1915 tarihinde başlamıştır.³⁴ Karaman'daki ilk günleri huzurlu bir şekilde geçmiş ve burada da Gelibolu'daki faaliyetlerine benzer çalışmalar yapmıştır. Kasaba ve köylerde yöre ahalsinin vatan sevgisini artırmaya dönük konuşmalarla, onların devlete desteğini artırmaya çalışmıştır. Bu günlerde Karaman Kaymakamı Emin Bey ile Enis Avni (Aka Gündüz)³⁵'nin kazaya gelişiyle birlikte sorunlar yaşamaya başlamıştır. İttihatçılar tarafından Bozkır kazasına sürülmüş olan Enis Avni, buradan da kaymakam tarafından Sultaniye kazasına tekrar sürgüne gönderilmiştir. Günümüzdeki Konya Karapınar o dönem ki ismiyle Sultaniye'ye gönderilmek üzere Karaman'a gelen Enis

³² ESA, D.N.: 7575, Müddeti Hizmet Cetveli, s.1.

³³ Ertepinar, a.g.e., s. 45-48.

³⁴ İBA, S.D.N.: 4114, s. 2.

³⁵ Metin Oktay, *Aka Gündüz'ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2008, s. 35-62.

Avni'nin gidiş evrakının kaymakam ve Refik Bey tarafından, ortadan kaldırılmasıyla bu gidiş önlenmiştir. Bir müddet Karaman da kalan Enis Avni ile çeşitli toplantılarda bir araya gelip milliyetçi nitelikte konuşmalar yapmaları, kaymakam tarafından hem hoş karşılanmamış hem de kaymakamla araları açılmıştır. Nihayet akıl sağlığının yerinde olmadığı anlaşılan kaymakam azledilmiş ve Refik Bey için Karaman tekrar huzurlu bir çalışma ortamına dönüşmüştür.³⁶

Gerek dönemin şartları gerekse kişiliği gereği Refik Bey, askere ve askerliğe karşı büyük bir ilgi duymuştur. Gelibolu'da görevli iken İhtiyat Zabiti olmak istemiş fakat ondan kendi görev alanında bir hizmet istenmiştir. Karaman Müddeiumumiliğine Selanik Tikveşli Mustafa Bey'in atanmasıyla mahkeme işlerinin aksamadan yürüyecek olması ona İhtiyat Zabiti olarak askerlik görevini yapma fırsatını oluşturmuştur. Bu düşünceyle Konya'ya gelmiş, Vali ve İdarei Örfiye Reisi ile görüşmüştür. Bu yıllarda Konya İdarei Örfiye Mahkemesinde işler personel yetersizliğinden dolayı birikmiş ve dosya sayısı da oldukça artmıştı. Bu nedenle İdarei Örfiye Reisi ondan askerlik hizmetini kendi görev alanı çalışmalarını için, Konya'daki mahkemede yapmasını istemiştir. Bu teklife rağmen Refik Bey, idealleri doğrultusunda İhtiyat Zabiti olmak amacındadır ve usulen sağlık raporu alması gerekmektedir. Fakat müracaatıyla yapılan muayene sonrası "Bünyesinin ağır hizmete tahammülü olmadığı için hizmeti gayri müsellehaya tefriki" raporu verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın tüm şiddetiyle devam ettiği bu dönemde millî duyguları yoğun bir insan olan Refik Bey'de savaşta fiilen görev alamaması hayal kırıklığı oluşturmuştur. Ancak, gerek İdarei Örfideki iş yoğunluğu gerekse asker kaçaklarının günden güne artmış olması nedeniyle kurulan Divan-ı Harbi Mahkemesinin Müddeiumumilik görevinin de kendisine verilmesi onda cephe gerisinde çok önemli görevler üstlendiği düşüncesini oluşturmuştur. Böylelikle sağlık şartları nedeniyle çok istediği askerlik hizmetini yapamayan biri olarak, savaşın devam ettiği bu günlerde cepheden kaçanları bulup tekrar cepheye gönderme görevini üstlenmiş olması, onun üzüntüsünü biraz olsun hafifletmiştir.³⁷

Konya Divan-ı Harp Müddeiumumiliğinde askerlik hizmetine 15 Mart 1916 tarihinde başlayan Refik Bey, 9 Ağustos 1917 tarihinde yaklaşık 18 aylık bir süre

³⁶ Ertepinar, a.g.e., s. 45-48.

³⁷ Ertepinar, a.g.e., s. 59-61.

sonunda askerlik görevini tamamlamıştır.³⁸ Askerlik hizmetini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da kaldığı yaklaşık altı ay kadar süreyi kendisine dinlenme ve dostlarıyla görüşme fırsatı olarak görmüştür. Bu günlerini askerlik sonrası çalışma hayatının yönünü belirlemek için değerlendirme imkânı olarak da değerlendirmiştir. Memuriyet hayatında önemli dönüm noktalarından birisini bu süre belirlemiş ve Emniyeti Umumiye Teşkilatına geçiş yapmıştır. Bu geçişe eski dostlarından birisi olan ve dönemin Emniyeti Umumiye Müdürü Aziz Bey vesile olmuştur.³⁹ Bulduğu konum gereği dönemin Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'yla⁴⁰ sık sık görüşmek durumunda olan Aziz Bey, kişisel ilişkilerini kullanarak görevlendirilmesini hızlandırmıştır.⁴¹ Şubat 1918'de Mersin Emniyet Müfettişliğine atanmış olan Refik Bey, müfettişliğin görev sahasının bir parçası olan Pozantı'da 2 Mart 1918 tarihinde yeni görevine başladı.⁴²

Pozantı'da müfettişlik görevini iki buçuk ay kadar sürdürmüştür. Refik Bey'in Rüştüye Mektebinde okuduğu yıllarda Divriği'de kaymakamlık yapan ve o yıllardan tanıştığı Sivas Valisi Süleyman Necmi Bey⁴³ ile Ulukışla'da karşılaşmaları ona yeni bir görevin verilmesine vesile olmuştur. Süleyman Necmi Bey bu görüşmenin olduğu günlerde Trabzon'a vali olarak atanmış, Refik Bey'in çalışmalarını bildiği ve takdirle karşıladığı için kendisiyle Trabzon'da çalışabileceğini söylemiştir. Kendisine Trabzon Polis Müdürlüğü teklifi yapılan Refik Bey, valiyle de uyumlu bir şekilde çalışabileceğini düşünerek teklifi hemen kabul etmiştir. Süleyman Necmi Bey İstanbul'da onun Polis Müdürlüğüne atanması için bizzat çaba göstermesi kısa sürede atama kararnamesinin gelmesini sağlamış⁴⁴ ve Refik Bey 20 Mayıs 1918'de yeni görevine başlamak üzere Pozantı'dan ayrılmıştır. Çalışma zamanı mütareke sonrası özellikle Pontus Rumlarının zararlı çalışmalarının yoğun olduğu bir döneme

³⁸ ESA, D.N.: 7575, Müddeti Hizmet Cetveli, s.1.

³⁹ http://egeweb2.ege.edu.tr/tid/dosyalar/XX1_2005/TIDXX-1_2005-01.pdf, 14.12.2015.

⁴⁰ Mehmed Talât, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin kurucu lideri ve İttihat ve Terakki'nin kurucularından ve önde gelen liderlerinden olan Osmanlı devlet adamı. 1908 ihtilâlinin hazırlanmasında önemli rol oynayan Talat Bey, 1908-1918 arasında Osmanlı Devleti siyasetine yön veren en önemli aktörlerden biri olmuştur.

⁴¹ Ertepinar, a.g.e., s. 62.

⁴² ESA, D.N.: 7575, Müddeti Hizmet Cetveli, s. 1.

⁴³ Mustafa Eski, *Kastamonu Valileri (1838-2000)*, Kastamonu İl Özel İdare Müdürlüğü Yay., Ankara 2000, s. 117; *TBMM Albümü 1920-2010*, C. 1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yay., Ankara 2010, s. 88.

⁴⁴ Ertepinar, a.g.e., s. 63-64.

rastlamıştır. Bu faaliyetleri bilerek görevi kabul etmiş olması, genç ve vatan sevgisi yüksek bir emniyet mensubu olarak etkin çalışma gücüne temel oluşturmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE'DEN 1946'YA KADAR Kİ FAALİYETLERİ

2.1. MİLLİ MÜCADELE'DE HİZMETLERİ; KONYA MÜDAFAA-İ HUKUK CEMİYETİ

Refik Koraltan için Konya önemli bir vilayettir. Karaman Bidayet Mahkemesi Müddeiumumisinde görev aldığı süre zarfında zaman zaman Konya'ya gelerek önemli dostlar edinmiştir. Askerlik hizmetini Konya Divan-ı Harp Müddeiumumiliğinde tamamlamıştır. Askerlik günlerinde şehirdeki çalışmaları neticesinde çok sayıda dost edinmiştir. Ayrıca buraya gelmesinin başka bir sebebi de, aile bireylerinden bir kısmının burada yaşamasıydı.⁴⁵ Bu nedenle Konya, onun geliş amacı doğrultusunda çalışma yapması için her türlü şartları taşıyan uygun bir şehirdi.

Konya yaşamının ilk döneminde rahat çalışabileceği bir hukuk bürosu bulmak meşgalesiyle geçmiştir. Dolayısıyla tanıdığı avukatlara birlikte çalışma teklifinde bulunmuş ancak birçok arkadaşından müspet cevap alamamıştır. O günlerdeki siyasi karışıklıklar içerisinde Sulh Hukuk Hâkimi olan ve yeni istifa etmiş Hasan Fehmi Bey, Refik Koraltan'ın şehirde tanınan ve saygın bir hukukçu olmasından ötürü onun teklifini kabul etmiştir. Hasan Fehmi Bey'in hükümet konağı yanında küçük ofisinde çalışmaya başlamış ve kısa süre sonra işler artınca İrfaniye Çarşısı'nda geniş bir ofise taşınmışlardır.⁴⁶ Çalışma şartları iyileşince ve tekrar şehir eşrafı ile dostluklar tazelenince Refik Koraltan, etkin bir şekilde Konya'da Millî Teşkilatlanma çalışmalarına ağırlık vermiştir.

Mondros Mütarekesi'nin Konya'ya yansıması, dönemin siyasi havasına paralel gelişmiştir. Şehirdeki vali ve diğer yöneticilerin mütarekeye bakışı ile halkın bakışı farklıdır. Özellikle yerel basın, ahalinin heyecanını artırmak için bir taraftan düşman işgallerini ve halka yapılan zulmü duyururken, diğer taraftan Kuva-yı Milliye⁴⁷ ve Millî Mücadele destekleyen yazılar yayınlaması Konya halkında millî heyecanın gelişmesini sağlamıştır.⁴⁸ Fakat şehrin yönetimi mütareke sonrası siyasi durumdan etkilenmiştir. İttihat ve Terakki Partisi'nin 5 Kasım 1918 tarihinde siyasetten çekilmesi, şehrin

⁴⁵ Ertepinar, a.g.e., s. 105-106.

⁴⁶ Ertepinar, a.g.e., s. 107-108.

⁴⁷ Kuvâ-yı Milliye, Anadolu'nun Yunan, İngiliz, Fransız, İtalyan ve Ermeni birliklerince işgal edildiği ve Mondros Mütarekesi ile ağır koşulların dayatıldığı dönemde çeşitli yörelerde Osmanlı ordusunun silahlarının alınıp dağıtıldığı günlerde doğan bir millî direniş örgütüne verilen isimdir.

⁴⁸ Ahmet Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1998, s.18.

siyasetine doğrudan etki etmiştir. Zira Hürriyet ve İtilaf Fırkası⁴⁹ bu durum karşısında özellikle Ocak 1919 yılından sonra Konya'daki faaliyetlerini artırmıştır. Fırkanın kurucuları arasında Konya Mebusu Zeynelabidin Efendi'nin bulunması, partinin Konya'da daha da aktif rol almasını sağlamıştır. Mütareke sonrası kurulan, Hürriyet ve İtilaf Fırkasının yan kuruluşu şeklinde çalışan Teali-i İslam Cemiyeti de Konya'da etkin bir şekilde faaliyette bulunmuştur.⁵⁰

Konya, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatının en geç kurulduğu şehirlerden birisidir. Millî Mücadele'ye karşı olan Konyalı Zeynelabidin'in önderliğini yaptığı Hürriyet ve İtilaf Partisi ile Teali-i İslam Cemiyeti Konya örgütlerinin yaptıkları olumsuz çalışmalar bu durumun oluşmasında etkili olmuştur.⁵¹ Bu olumsuz çalışmaların etkili olmasında, dönemin valisi Artin lakaplı Cemal Bey'in de bu politikalara aktif olarak destek vermesi, halkın içinde bulunan Millî Mücadele heyecanı ve çabasının teşkilatlanmaya dönüşmesine engel olmuştur. Şehrin yönetimi Mondros mütarekesini takip eden ilk aylarda tamamen İstanbul Hükümetine tabi olmuş ve hükümetin politikaları eksiksiz bir şekilde şehirde uygulanmıştır.

Refik Koraltan anılarında Valinin gidişini:

Konya'da o mesut değişikliğin meydana gelmesinden sonra Millî Mücadele'ye karşı halkta derin bir alaka uyandı. Heyecan ve milletin güveni gittikçe artıyordu. Bundan faydalanarak Kuva-yı Milliye Teşkilatını sadece şehir içinde değil, kazalara ve en ufak köylere varıncaya kadar genişletmeye çalıştılar şeklinde değerlendirmiştir. Sonucunda Kuva-yı Milliye denilen millî kuvvetlerin oluşmaya başladığını, daha sonra "Konya Hadisesi" olarak adlandırılacak isyanı başlatan Delibaş Mehmet'in, Demirci Mehmet Efe gibi Konyalı Binbaşı Kara Hüsnü Bey ile köylerde dolaşarak Kuva-yı Milliye teşkilatının kurulmasına ve teşkilata kuvvet toplamak için çalıştığını ifade etmiştir.⁵²

Vali'nin şehirden gitmesi üzerine Vali Vekili Mehmet Vehbi Efendi'nin göreve getirilmesi Konya'daki Millî Teşkilatlanmanın önünü açmıştır. Bu günlerde Bozkır İsyanı'nın çıkmış olması sebebiyle Albay Refet Bey kuvvetleri de şehre gelmiştir. Refet Bey'in gelişi için Refik Koraltan, Konya'da çalışan Kuva-yı Milliye Heyeti adına

⁴⁹ Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İkinci Meşrutiyet döneminde iktidardaki İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne karşı kurulmuş olan en önemli muhalefet partisidir. 1911-1913 arasındaki ilk etkinlik dönemi, 23 Ocak 1913'te İttihat ve Terakki'nin Bâb-ı Âli Baskını ile hükümeti ele geçirmesiyle sona erdi.

⁵⁰ Avanas, a.g.e., s. 62-64.

⁵¹ Kamil Erdeha, *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1975, s. 267.

⁵² Ertepinar, a.g.e., s. 118.

Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çektiklerini belirtmiş ve Telgrafta; “Vali kaçtı, Konya Kuva-yı Milliye Teşkilatına iltihak etti, buraya bir mümessil gönderiniz” mesajını ilettiklerini ve Refet Bey'in bunun üzerine gönderildiğini aktarı.⁵³

“Heyet-i Temsiliye” Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Refet Bey'e 30 Eylül 1919 tarihinde Konya Vilayeti adına çektiği telgrafta Konya'da Kuva-yı Milliye Teşkilatının kurulmasını istemiştir. Refik Koraltan'ın bahsettiği telgrafi doğrular nitelikteki bu telgraftan birkaç gün sonra Refet Bey Konya'ya gelmiştir¹²⁰. Nitekim Mehmet Vehbi Efendi ile birlikte Refet Bey, Konya'da Millî Teşkilatın bir şubesini açmak için harekete geçmişlerdir. 8 Ekim 1919 tarihinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Konya Heyeti Merkeziyesinin üyelerinin seçilmesi amacıyla şehir halkının da katılımıyla vilayet konağında seçim yapılmış ve Konya Heyet-i Merkeziyesi oluşturulmuştur.⁵⁴ Refik Koraltan, Konya'daki Millî Teşkilatlanma çalışmalarda aktif olarak görev almasına rağmen oluşturulan ilk Konya Heyet-i Merkeziyesinde görev almamıştır. Buna karşın onun bu dönemde Konya'da tanındığını ve aktif çalışmalar yaptığını Damar Arıkoğlu'nun hatıratında görülmektedir. Arıkoğlu, Cemal Bey'in şehri ayrılması üzerine Vali Vekili Mehmet Vehbi Efendi'nin Alâeddin tepesindeki mitingde halka vatanın işgali ve geleceği doğrultusunda coşkulu bir konuşma yaptığını belirtir ve bu mitingdeki konuşma yapanlardan birisinin de Trabzon Polis Müdürlüğünden istifa ederek, Konya'ya yerleşmiş, avukatlık yapan Refik Koraltan olduğunu ifade etmiştir.⁵⁵ Bu miting, Konya'da işgaller karşısında yapılan ilk miting olarak tarih kayıtlarına yazılmıştır. Konuşmacılardan birisinin Refik Koraltan olması bize şehirdeki millî çalışmalara öncülük eden kişilerden olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Konya'da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması halktan önemli destek görmüşken, diğer taraftan Kuva-yı Milliye aleyhinde çalışanlar da cemiyeti yıpratma çalışmalarına başlamışlardır. Anadolu'nun pek çok yerinde benzer olumsuz çalışmalar yeni kurulmuş olan Konya teşkilatında da etkisini göstermiştir. Bu çalışmaların yanında Konya Heyet-i Merkeziyesine art niyetli kişilerin seçildiği ve bu kişilerin kendisine verilen yetkileri kötüye kullandıkları da görülmüştür. Bir başka rahatsız edici mesele ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına kurulan millî kuvvetlerin zabitleri ve efradının

⁵³ Ertepinar, a.g.e., s. 119.

⁵⁴ Mehmet Önder, *Atatürk Konya'da*, TTK Basımevi, Ankara 1989, s.64-66

⁵⁵ Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım, Millî Mücadele*, Tan Matbaası, İstanbul 1961, s.94.

kendilerine yüksek maaş bağlamaları meselesi olmuştur. Bu gelişmeler Mustafa Kemal Paşa'nın da bilgisine sunulmuş ve o da Fahrettin Paşa'dan bu durumu öğrenmek istemiştir. Bunun üzerine Fahrettin Paşa, bir tahkik heyeti kurdurtmuş ve heyetin raporunu Ankara'ya yollamıştır.⁵⁶

Dava Vekilleri Barosunun İkinci Vekili olan Refik Koraltan'ın öncülük ettiği, ticaretle uğraşan Şevki ve Adil, Osmanlı Gazetesi Sahibi Necip ve Dava vekili Hesabi Beylerin de imzalarının olduğu vatanseverlere ait bir eleştiri mektubu, Refik Koraltan tarafından Fahrettin Paşa'ya 1 Şubat 1920 tarihinde verildiği anlaşılmaktadır. Mektup, dönemin Konya Millî Teşkilatının iyi anlaşılması açısından önemlidir. Mektubun içeriği şöyledir:

Düşmanlarımızın memleketimizi parçalamak için hazırladıkları şu tehlikeli anlarda milletin halaskar telâkki ederek istinat eylediği Kuva-yı Milliye'nin Konya'daki temsilcileri üzerlerine verilen mukaddes vazifeyi esfle söyleyeyim ki, başarabilecek siyasi ve idari kabiliyet gösteremediklerinden Türklüğün kesif halde bulunduğu Konya muhiti atıl bir vaziyete düşürülmüştür. Bu elim hali gören münevverler milletin biricik ve son dayanağı olan bu kuvvetten ümit kesmek lazım geleceği kanaatini hâsıl ediyor. Bazı kötü niyetliler tarafından yapılan meşum telkinler de halk efkârında güveni kırıyor. Bütün Müslümanların Kuva-yı Milliye'nin tabi azası olduğu Erzurum ve Sivas Kongresi kararlarından bulunduğu cihetle biz de bu meşru hakkımıza dayanarak siz yüksek kumandanımıza bazı meseleler hakkında malumat vermeyi vatan vazifesi saydık. Şöyle ki,

1- Halkımız bilinen cahilliği dolayısı ile her türlü propagandalara alet olabiliyor. Eğer bunlar, iyi telkinler yapılırsa ve ciddi bir teşkilata bağlanırsa her türlü vatan vazifesine koştururlar. Hâlbuki şimdiye kadar ciddi bir teşkilat yapılmadığı gibi, propaganda şebekesi bile kurulmamış ve bu karışık hal Hristiyan unsurlar ve Kuva-yı Milliye muarızlarının ihanetlerini en ücra köylere bile yaymalarına meydan vermiş ve bu yüzden halk efkârı tereddütte düşürülmüştür. Bugün halkta görülen durgunluk ve kayıtsızlığın sebebi de mukabil propagandanın olmayışdır.

2- Bu gibi milli cereyanları mahalli ahvali bilen vazife hissi taşıyan, hayatını vatanın yüksek menfaatlerine hasretmiş, şahsi hislerden uzak vatanseverler idare edebilirler. Yoksa Konya'daki Merkez Heyetini teşkil edenler gibi şahsi menfaatten başka hiçbir mefkûr sahibi olmamakla beraber her renge girebilir. Azim ve imandan mahrum ve Vali Cemal ile işbirliği yaparak halkı silahlandırıp birbirini öldürmeyi, vatanın kurucusu olan silahlı kuvvetlerini teşvik ve bazı vatansever zabıtların buradan uzaklaştırılması için utanmadan yabancı temsilciliğine müracaat aşâğılığını gösteren şahıslar Müdafaayı Milliye

⁵⁶ Avanas, a.g.e., s. 66-67.

Cemiyeti Merkez Heyetine kadar sokmanın vatanın menfaatleri ile ne dereceye kadar uzlaştırılabileceğini sizin yüksek takdirinize bırakırız.

3- Müdafaayı Hukuku Milliye Cemiyeti Konya Merkez Heyeti dört aydan beri burada emin ve kati hiçbir iş yapmaya muvaffak olamamıştır. Çünkü yapılacak işler bilinerek yapılmalıdır ki, semere verebilsin. Aciz zannımıza göre teşkilatçılık başlı başına bir ilimdir, bir sanattır. Müderrislik ile tüccarlık başka şey, memleketin hakiki ihtiyaçlar ve halkın ruhi ahvali ile uğraşmak, ayrı ayrı bir ihtisastır. Eğer halkın başında hocaların bulunması iyi tesir yapacak zannolunuyorsa bunda pek aklanılıyor. Artık o eski zihniyetler halk üzerinde tesirini kaybetmiştir. Vazifede muvaffak olmak için muhafazakâr kısma değil münevver, cevval kuvvetlere işi bırakmak sureti ile terakkiye koşmak zamanı gelmiş hatta geçmiştir. Fedakârlık devresinde bulunduğumuzu hiçbir kimse inkâr edemez. Fakat bu fedakârlığı yapacak olanlar, yine gençlik ve saf avam tabakalıdır. İcabında fikriyle silahıyla varlığını sarf edecek yine ihmal edilmemesi lazım gelen bu zümrelerdir. Yoksa hayat, paradan ibaret sayan zenginler ve halkı ilk çağa sevk etmekle mevki sağlamak isteyen hocalar bu kutsi gayeye hizmet edemezler. Belki de onun yıkıcısı olurlar. Bunlardan tevehhüm edilen manevi nüfuz bir hayalden halkın ruhunu bilmemekten başka bir surette tasvir edilemez.

4- Burada Kuva-yı Milliye'nin temsilcisi olduğu anlaşılan Binbaşı Hüsnü Bey de teşkilatçılık ve idarecilikle katiyen alakadar bulunmadığını üç aylık hareketi ile tamamen göstermiştir. Bu gibi milli vazifeler ile mükellef bulunanların halk efkârında daima etrafında toplanmaya çalışması lazım gelirken mumaileyh birkaç kaselis (dalkavuk) ile temas ve halkı ihmal ediyor. Ve bütün gayretlerini ticaret kaynaklarının aranmasına tahsis ediyor. Esastan Konya'nın halk tabakasından bir ailesine mensup bulunması mumaileyhin hemşerilerine karşı olan vaziyetini ihlal ediyor. Tabiatı bakımından atıl ve düşüncesi iptidai olan böyle bir zatın halk nazarında büyük görünmesi muvaffakiyet temini için lüzumlu vasıfları haiz bulunmamakla teşkilatın genişletilmesi için değiştirilmesi vatanın menfaatleri cümlesindedir.

5- Vatanın korunması için toplanması gereken yardımlar münevverlerden istenmiyor. Çünkü bunlardan para alınrsa tabiatı ile verdikleri paranın harcandığı yerleri öğrenmek isteyecekleri korkusu Merkez Heyetini bu gelir kaynağına temas etmekten mahrum bırakıyor.

6- Burada Kuva-yı Milliye'ye hizmet edenlere birçok paralar veriliyor, acaba o vazifeleri parasız, yapacak fedakâr gençlere başvuruldu mu?

7- Kendilerine Kuva-yı Milliye Kumandanı süsü vererek milletin, vatanın korunması için ödediği paraları, söylenmesinden utanacağımız yerlerde halkın gözleri önünde harcayıp israf etmeleri ve aynı mukaddes unvanı umumhanelerde pervasızca kullanarak o ad altında fuhuş irtikâp etmeleri halk nazarında nasıl bir telakkiye uğruyor ve

muvaffakiyet için ne gibi engeller meydana çıkardığını anlatmaya lüzum görmüyoruz. Yukarıda anlattıklarımızdan anlaşılacağı veçhile bugünkü halin düzeltilmesi hususunu vatanseverliğimize bırakıyoruz, efendim hazretleri.⁵⁷

Bu mektup, Konya Millî Teşkilatında görülen eksiklikler ve tepki çeken davranışların saptanması anlamına gelmektedir. Oysaki Refik Koraltan, Konya'nın Millî Mücadele için gerek insan, gerek yiyecek erzakı bakımından, o günün koşullarında, adeta genel bir depo ve ayrıca cephe gerisinde güvenli bir merkez olduğunu düşünmektedir.⁵⁸ Böylesine önem teşkil eden bir şehrin Millî Teşkilatındaki önemli aksaklıklar karşısında, Refik Koraltan ve arkadaşlarının tamamen millî hissiyatlarla yaptıkları bu saptamalar Fahrettin Paşa'da hemen karşılığını bulmuştur. Paşa, bu mektup üzerine "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Umumi Merkeziyesinin vilayet teşekküllerinin devamlı surette teftiş altında bulundurulması ve Konya teşkilatının yeni baştan oluşturulması gerektiğini" Ankara'ya bildirmiştir. Konya'daki bu gelişmeler sonrasında Heyet-i Temsiliye Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyetini yeniden düzenlemiştir. Heyetin denetimi ve önceki heyetteki olumsuzlukların yaşanmaması için ayrıca teftiş ve irşat heyeti oluşturulmuştur. Bu heyette Dava Vekili Refik Koraltan da görev almış ve bu görev onun Konya'nın Millî Teşkilatlanmasındaki ilk resmi görevi olmuştur.⁵⁹ Merkez Heyetindeki bu değişim sonrası Kuva-yı Milliye vilayette daha uyumlu görevlerini yerine getirmiştir. Artık cephe için asker, silah ve para toplama işleri daha hızlı yapılmaya başlanmıştır.⁶⁰

Refik Koraltan, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkez Heyeti görevi sayesinde şehirde iyice tanınan bir şahıs durumuna gelmiştir. Konya'da ülkenin işgalciler tarafından çok sayıda yasa dışı uygulamaları mitinglerle protesto edilmiştir. İtilaf Devletleri'nin 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'u resmen işgal etmeleri yurdun dört bir yanında büyük tepkiyle karşılandığı gibi Konya'da bu işgale tepkisiz kalmamıştır. İşgali protesto etmek için Öğüt gazetesinin duyurusu ile 22 Mart 1920 günü büyük bir miting düzenlenmiştir.⁶¹ Refik Koraltan, miting günlerinde şehrin 6 tabur İtalyan askerî kuvvetinin işgali altında olduğunu ifade etmiştir. Miting günü müthiş bir fırtına ve soğuk başladığını, sonrasında sağanak yağmura dönüştüğünü buna rağmen Alâeddin

⁵⁷ Fahrettin Altay, *10 Yıl Savaş ve Sorası 1919-1922*, Eylem Yay., Ankara 2008, s.216-220.

⁵⁸ Ertepinar, a.g.e., s. 120.

⁵⁹ Altay, a.g.e., s. 220.

⁶⁰ Avanas, a.g.e., s. 69.

⁶¹ *Öğüt*, 21 Mart 1336 (1920), S: 309, s. 1.

Tepesi'ndeki miting alanında boş yer olmadığı bildirilmiştir. Mehmet Vehbi Efendi'nin rahatsızlanması nedeni ile onun yerine konuşmacı olarak, iyi bir konuşmacı olduğu bilinen Refik Koraltan'a görev verilmiştir. Hazırlık yapmamasına rağmen Tevfik Fikret'in meşhur şiirini de konuşmasına dâhil ederek heyecanlı ve etkili bir konuşma yapmıştır.⁶² Konuşmanın metni Öğüt gazetesinde yayınlanmıştır. Bu metin de DP'nin muhalefet döneminde konuşması ile öne plana çıkan bir siyasetçinin izlerini görmek mümkündür. Konuşma metni, o güne kadar ülkenin içinde bulunduğu durumu ve yapılması gerekenleri vurgulaması bakımından önemlidir. Bunun yanında Refik Koraltan'ın Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasına duyduğu inancının da tam olduğunu yansıtmaktadır. Konuşmanın içeriğinde Refik Koraltan, Müslümanlar, vatandaşlar sözleri ile halka seslendikten sonra;

Düşman sesi duymak istemesen kardeş sesidir uyan bu sese

Kalkınca görün ki akşam olmuş, vaktiyle uyanmayan bu sestem

dizeleriyle konuşmasına başlamıştır. Devamında bu yaşanan günleri musibet, felaket ve kara günler olarak nitelendirmiş ve bu günleri yaşayan bir vatansever olarak üzüntüsünü heyecanlı bir üslupla dile getirmiştir.

2.2. MECLİS FAALİYETLERİ VE YAPTIKLARI

2.2.1. Birinci Mecliste Konya Milletvekili Olarak Faaliyetleri

Konya'da yapılan seçimler sonucu Birinci BMM'de şehri temsil edecek isimler "Abdülhalim Çelebi, Dava Vekili Refik Bey, Saatçizade Rıfat Efendi, Ermenekli Hulusi Bey, Karamanlı Arif Bey olmuştur"⁶³. Refik Bey de Meclisin açılış gününde Birinci BMM'de hazır bulunmuştur. Diğer taraftan hatip özelliği sayesinde İlk Meclisteki çalışmalarda öne çıkanlardan olmuştur. Meclisin açıldığı gün Refik Bey, ilk söz alan mebuslardan birisi olmuştur. İlk Meclisin 25 Nisan'da yapılan oturumunda Meclise vekâlet edecek Yürütme Kurulu ile Meclisin ilişkilerini yasalaştırmak üzere bir "Lâyiha

⁶² Ertepinar, a.g.e., s. 125-126.

⁶³ Erol Yüksel, *Bir Siyaset Adamı Olarak Refik Koraltan (1890-1974)*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya-2016, s.44.

Encümenliği” oluşturulması kararı alınmıştır. 15 kişiden meydana gelen bu encümen üyeliğine ve en genç üyelerden birisi olarak da Meclis kâtip üyeliğine seçilmiştir⁶⁴.

Milletvekilliğinin bu ilk döneminde epeyce aktif bir vekil olarak dikkat çeken Refik Bey, ayrıca Meclisin “Adalet, İçişleri, Tasarı ve Defter-i Hâkani (Tapu-Kadastro) komisyonlarında” vazife almıştır. Bununla beraber hukukçu kimliği onun Başkomutanlık emriyle kurulan “Yozgat İstiklal Mahkemesi Başkanlığı” görevine getirilmesine de yaramıştır. Bu görev doğrultusunda bölgedeki asker kaçaklarının yargılanmasını üstlenmiş; “Yozgat ve Koçgiri Ayaklanmalarında” da rol almıştır⁶⁵.

Refik Bey, bu dönem Meclis çalışmalarında 4 tanesi gizli oturum konuşması olmak üzere toplamda 69 konuşma yapmıştır. Bununla birlikte iki soru, bir gensoru önergesi vermiş ve bir yasa teklifinde bulunmuştur⁶⁶. Refik Bey, Millî Mücadele’nin Meclise akseden gündemine dair bir takım hususlarda fikirlerini Mecliste ifade etmiş, bu özelliğiyle ilk Meclisin öne çıkan vekillerinden birisi haline gelmiştir⁶⁷.

Bu isimlere ilaveten son Mebusan Meclisi Konya vekilleri de Birinci BMM’ye farklı tarihlerde katılmışlardır. Yeni seçilenler Ankara’ya, 19 Nisan’da odunla çalışan bir trenle dört günlük bir yolculuktan sonra varmışlardır.⁶⁸ Mehmet Önder, Abdülhalim Çelebi’nin açılacak Meclise davetiye getiren kişiye: Erenler, benim erkânım, maiyetim var. Bir hususi tren isterim. demek suretiyle nazlandığını, kendisi için Mustafa Kemal Paşa’dan özel bir tren istediğini, paşanın da bu treni gönderdiğini ve diğer vekillerden ayrı gittiğini iddia etmektedir.⁶⁹ Bununla birlikte Refik Bey, bu nazlanma hadisesini aktarırken Abdülhalim Çelebi’ye özel bir trenin geldiğini doğrulamış, fakat Ankara’ya Konya milletvekili Saatçi Zade Rıfat Efendi ile birlikte gittiklerini hatta 22 Nisan gecesi geç saatlerde vardıkları için kendilerini karşılamayan Ankara Mevlevi Şeyhi’ni azarladığını söylemiştir. Yine o gece Ankara Mevlevihane’sinde kaldıklarını ve Abdülhalim Çelebi’nin, Paşa’nın kendisine bir karşılama yapmadığı için kırıldığını belirtmiştir. Bu durumu bizzat Refik Bey ertesi günün erken saatlerinde Paşa’ya

⁶⁴ TBMMZC, 1. Dönem, Cilt 1, 25 Nisan 1920, s. 62; Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet (1920)*, 2. Basım, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2014, s. 180.

⁶⁵ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923)*, C. III, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1980, s. 669.

⁶⁶ Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, s. 669; *TBMM I. Dönem Umumi Fihristi*, s. 677-679.

⁶⁷ Yüksel, a.g.t., s.45.

⁶⁸ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 10, 27 Kasım 1924, s. 400-401.

⁶⁹ Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, (AKDITYK) Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 67-69.

aktarmıştır. Paşa, kendisinin de bundan üzüntü duyduğunu ancak, teşkilatın her yönden eksik olduğunu ve Konya'dan hareket öncesi gönderilen telgrafın kendisine ulaşmadığını belirtmiştir. Daha sonra odasında bulunan Hüsrev Sami ve Hakkı Behiç'ten Çelebi hazretlerine mazeretlerini söyleyip, kendilerini de alarak Meclise gelmelerini istemiştir.⁷⁰ Bu bilgilerden hareketle vekillerin Ankara'ya birlikte gittikleri anlaşılmaktadır. Abdülhalim Çelebi'nin konumu gereği bu taleplerde bulunduğu da düşünülebilir. Fakat Çelebi'nin ilk BMM'de Reis Vekilliği için yapılan oylamada 91 oy alarak birinci vekil seçilmesi onun konumunun gerek Konya, gerekse Ankara'da ne derece önemli olduğunu açıkça göstermektedir.

Refik Bey Meclisin açılış gününde en genç vekillerden birisi olarak, Hacı Bayram Camii'nde kılınan cuma namazı sonrası dualarla, tekbirlerle açılan Birinci BMM'de hazır bulunmuştur. Ayrıca hatip özelliği sayesinde İlk Meclisteki çalışmalarda öne çıkanlardan olmuştur. Birinci BMM'nin açıldığı gün geçici başkan Şerif Bey, açılış konuşmasından sonra Meclis Başkanlığı seçimi yapılacağını söylemiştir. Bunun üzerine söz alan Refik Bey, mebusların çoğunluğunun Ankara'ya ulaşmamış olduğundan başkanlık seçiminin ertelenmesini istemiştir.⁷¹ Devamında söz alan Trabzon mebusu Ali Şükrü Bey de Meclisin iradesinin henüz oluşmadığını söylemiş ve bu öneriler doğrultusunda seçim bir gün sonrasına bırakılmıştır.⁷² Böylelikle Meclisin açıldığı gün Refik Bey, ilk söz alan mebuslardan birisi olmuştur.⁷³

Milletvekilliğinin bu ilk döneminde oldukça aktif bir vekil olarak göze çarpan Refik Bey, ayrıca Meclisin Adalet, İçişleri, Tasarı ve Defter-i Hâkani (Tapu-Kadastro) komisyonlarında görev almıştır. Bununla birlikte hukukçu kimliği onun Başkomutanlık emriyle kurulan Yozgat İstiklal Mahkemesi Başkanlığı görevine getirilmesini sağlamıştır. Bu görev doğrultusunda bölgedeki asker kaçaklarının yargılanmasını üstlenmiş; Yozgat ve Koçgiri Ayaklanmalarında da görev yapmıştır.⁷⁴

İlk Meclisin en faal siyasetçilerinden birisi olan Refik Bey, bu dönem Meclis çalışmalarında dördü gizli oturum konuşması olmak üzere toplam altmış dokuz

⁷⁰ Ali Yavuz Koraltan Özel Arşivi, *Yassıada Yargulamaları Refik Koraltan'ın Savunma Dosyası*, s. 7.

⁷¹ Ertepinar, a.g.e., 1999, s.134-135

⁷² İsmail Akbal, *Millî Mücadele Dönemi-II (1920-1923)*, (Edt.) Adem Çaylak-Cihat Göktepe vd., Türkiye'nin Politik Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara 2011, s. 167

⁷³ Refik Koraltan'ın konuşması için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi C.I, s. 9.

⁷⁴ Mahmut Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet (1920)*, 2. Basım, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2014, s. 180.

konuşma yapmıştır. Bunun yanında iki soru, bir gensoru önergesi vermiş ve bir kanun önerisinde bulunmuştur.⁷⁵ Refik Bey, Millî Mücadele'nin Meclise yansıyan gündemine dair çeşitli konularında görüşlerini Mecliste belirtmiş, bu özelliğiyle ilk Meclisin öne çıkan vekillerinden birisi olmuştur⁷⁶.

2.2.1.1. Konya Hadisesi ve Tahkik Heyeti Üyeliği

“Hürriyet ve İtilaf Fırkası” üyeleri, Damat Ferit Paşa'nın tekrardan hükümet kurmasıyla beraber, Nisan 1920 başlarında Konya'da gizli bir şekilde Müdafaa-i Hukukçular aleyhine çalışmaya başlamışlardır. Diğer taraftan bu kişiler Damat Ferit Paşa Hükümeti'nin çıkartmış olduğu fetvaları, köy ve kasabalar da dâhil vilayetin her yerine duyurma gayretine girmişlerdir. Böylece de şehirde karşı bir direnç meydana getirme uğraşı içerisine girmişlerdir. Bu maksatla gizli toplantılar düzenlemişler ve kendilerine yandaş toplayarak şehri ele geçirmenin planlarını yapmışlardır⁷⁷.

5-6 Mayıs gecesi yine bu karşı faaliyetler doğrultusunda Karaman yolu üstündeki “Şakalak Köprüsü” üzerinde devriye atan jandarmaya pusu atmışlardır. Gene birkaç gün sonra hapishanede bu olaylara bağlı olarak bir isyan çıkmış, lakin alınan önlemlerle isyan zaptedilmiştir⁷⁸.

Sonuçları itibariyle Konya'ya önemli bir kargaşa ortamı getirmeyen bu ayaklanma girişimi⁷⁹, Fahrettin Paşa'nın vaktinde almış olduğu önlemlerle önlenmiştir.

Refik Bey, uzunca bir konuşmada bulunarak olayın çerçevesini net bir biçimde çizmiş ve Meclisin olayı doğru anlamasına yardımcı olmuştur. Yaptığı konuşmada, “Konya'nın 1,5 milyon Müslüman'ın yaşadığı büyük bir memleket olduğunu belirtmiş ve her yerde olduğu gibi Konya'da da kötü niyetli insanların yönlendirmesiyle bazı cahil insanların isyana teşvik edildiğini, ancak isyana kesinlikle halkın tamamının katılmadığını” vurgulamıştır⁸⁰.

⁷⁵ Çoker, a.g.e., s. 669.

⁷⁶ Çoker, a.g.e., s. 669.

⁷⁷ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 110-111.

⁷⁸ Avanas, *Millî Mücadele'de Konya*, s. 114.

⁷⁹ Bu ayaklanma teşebbüsü Nutuk'ta “Konya İsyanı”, bazı kaynaklarda “1. Konya Ayaklanması” olarak geçmektedir. Mehmet Önder ve Ahmet Avanas ise “Konya Hadisesi” olarak nitelemektedir. Kanaatimize göre ise gelişimi ve sonuçlarına bakıldığında, bu ayaklanma teşebbüsünün şehre zarar vermeden önlendiği için “Konya Hadisesi” veya “Konya Olayı” diye nitelemek daha doğru olacaktır.

⁸⁰ Yüksel, a.g.t., s. 48.

Refik Bey olayın başlangıcından itibaren her kademesinde halkın eğilimleri doğrultusunda politika üretmiş ve sonuca ulaşmasında da büyük görev üstlenmiştir⁸¹.

Refik Bey “Konya’yı asırlardan bu yana milletin, saltanatın en ağır yükünü taşımış, her zaman en kötü zamanlarda fedakârlıktan kaçmayan bir şehir olarak” nitelendirmiştir. Konya Hadise’sinin idari heyetteki kişilerin şehri idare edememelerinden ortaya çıktığını Mecliste ifade etmekten imtina etmemiştir. Konya’da meydana gelen bu muhalefetin kaynağını yine şehrin iyi yönetilememesine bağlamıştır⁸².

2.2.1.2. Komünist Partinin Kuruluşu ve Refik Bey

“BMM üyelerinden bazıları da Millî Mücadele de tek yardımcılarının Bolşevikler olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu düşüncenin uzantısı olarak da Rusya’da Müslüman-Türklerin Bolşevikliği benimseyerek kurmuş oldukları Yeşil Ordu Teşkilatı Birinci BMM’de desteklenmiştir”⁸³. “Bunun en güzel örneklerinden birini BMM’ de 12 Temmuz 1920 tarihli “Müdafaa-i Milliye Teşkilatı’nın takviyesi hususunda alınacak önlemler konulu tahrir görüşmelerinde Refik Bey’in yaptığı konuşma ile desteklediğini görmekteyiz”⁸⁴.

Konuşmasındaki düşünceleri şöyledir:

Vatanımız ve milletimiz mağlubiyet neticesinde yıpranarak ruhunda türkeklik meydana geldi. Kendisinin bu durum karşısında ne olacağız, ne yapacağız gibi düşünürken doğu da insanlığın yüzlerce yıl sonra ulaşabileceği bir mutluluk amacını uygulayan ve mücadele alanına koyan çok büyük ve düzenli bir güç olduğunu duyduk. Rusya içerisindeki din kardeşlerimiz olan Müslümanlar Yeşil Ordu adında toplanmış ve önce kendilerini sonra bizi kurtarmak üzere zalim düşmanlarımızın karşısına çıkacaklarını türlü dillerde, türlü araçlarla ilan ettiler. Bunlar gazetelerimizde yazıldı, ajanslarımızda okundu. Halk bununla tamamen hazırlanmış ve bu fikir etrafında çalışmak istiyor. Bu yüzden halkımız acaba biz yalnız mıyız? Atıldığımız bu hayat ve şeref mücadelesinde namusumuzla ölmeyi kabul ettik, fakat bununla hain din düşmanlarına bir darbe indirebilecek miyiz? Niçin samimi olmuyoruz? Bu işi başarmak için niçin yalnız kalalım? Oradan bir el uzatılıyorsa neden tutmayalım? Halk diyordu ki, İzmir’e saldıran Yunanlıların karşısında bizimle beraber hiç

⁸¹ Yüksel, a.g.t., s. 49.

⁸² TBMMZC,1. Dönem, Cilt 2, 12 Temmuz 1920, s. 272.

⁸³ Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet*, s. 256.

⁸⁴ Goloğlu, *Üçüncü Meşrutiyet*, s. 277.

olmazsa Yeşil Ordu'dan beş on bin kişi yan yana olmalıydı. Zararın neresinden dönülürse kardır. Pek yakın bir zamanda bu kardeşlerimizle birlikte varlığımızı, saltanatımızı, bağımsızlığımızı kurtarmak için dövüşeceğiz⁸⁵.

18 Ekim 1920'de danışıklı olarak⁸⁶ Bolşevik elçilik heyetinin Ankara'ya geldiği günlerde komünizm faaliyetlerini kontrol etmek ve Sovyetleri de memnun etmek için, Mustafa Kemal'in isteği doğrultusunda Türkiye Komünist Fırkası kurulmuştur. Fırkanın yönetimi, Mustafa Kemal Paşa'nın tanıdığı ve güvendiği isimlere verilmiştir. Refik Bey'in de aralarında bulunduğu bu kişiler arasında Tevfik Rüştü (Aras), Yunus Nadi, Mahmut Esat (Bozkurt), Mahmut Celal (Bayar), Kılıç Ali, Hakkı Behiç (Bayiç) bulunmuştur⁸⁷.

Kurucularının sonraki yıllarındaki siyasi çizgilerine bakıldığında, bu partinin sadece resmi bir nitelik taşıdığı ve Refik Beyin Komünizmi kesin bir dille reddettiği anlaşılmaktadır.

2.2.1.3. Delibaş İsyan'ına Bakışı

Millî Mücadele döneminde Konya'da saltanat ve hilafet taraftarlarının “Bozkır İsyanları”, “Konya Hadisesi” ve “Delibaş İsyanı” gibi olayları organize ettikleri bilinen bir gerçektir. Bu olaylar hiçbir zaman Konya'nın genel kanaatini yansıtmamış, Konya'nın Millî Mücadele'ye yaptığı hem manevi hem de maddi katkılarına da gölge düşürmemiştir. “Bozkır İsyanları ve Konya Hadisesi” şehirdeki “Hürriyet ve İtilaf Partisi” çizgisinde olan kişilerin, saltanat ve hilafet yanlısı politikalarının uzantısı şeklinde cereyan etmiştir. Yalnız, “Delibaş Mehmet İsyanı'nın” bu iki olaydan gerek çıkış nedeni ve gerekse isyana katılanlar yönünden ayrı bir karakter taşımaktadır. Refik Bey ise bu olaya daha değişik bir açıdan bakmıştır.

“2 Ekim 1920' de başlayan Delibaş İsyanı'nın çıkış nedeni ile ilgili çeşitli görüşler mevcuttur”. En fazla kabul edilen görüş, “Bozkır İsyanları” ve “Konya Hadisesi” ile gayelerini gerçekleştiremeyen “Zeynelabidin Efendi” ve “Kuva-yı Milliye” aleyhtarlarının katkısıyla çıktığı yönünde olmaktadır⁸⁸. Zamanın “Konya İstiklal

⁸⁵ TBMMZC,1. Dönem, Cilt 2, 12 Temmuz 1920, s. 273.

⁸⁶ Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, s. 171.

⁸⁷ Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar, s. 92; Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, s. 171; Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950, s. 223; Goloğlu, Üçüncü Meşrutiyet, s. 291.

⁸⁸ Avanas, Milli Mücadele'de Konya, s. 120.

Mahkemesi Reisi Osman Nuri Bey”, Zeynelabidin’in önceki isyanlarda maksadına varamaması sebebiyle Delibaş’a destek vererek geçici bir hükümet kurmayı tasarladıklarını ifade etmiştir. Bunun yanında “isyan hareketini kazalara kadar yaydıktan sonra, Yunanlılarla Afyon’da birleşip Ankara’ya saldırarak İstanbul yolunu açmayı planladıklarını” belirtmiştir⁸⁹.

Refik Bey, “Millî Mücadele yıllarında Konya gündeminde önemli bir yer teşkil eden Delibaş Mehmet’i, Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çalışmaları sırasında tanıdığını ve kendisine sonradan pişman olacağı çeşitli imkânlar sağladığını” ifade etmiştir. Bununla birlikte “Delibaş Mehmet’in” Çumra’nın Alihüyük nahiyesinden cesur, kabadayı ve o gün için Kuva-yı Milliye teşkilatında iş görebilecek bir kişi olduğunu düşünmüştür. Hatta Refik Bey, “*Delibaş’ın teşkilat içerisindeki şahsiyetinin yükseltilmesinin bile sağlandığını söylemiştir. Delibaş’ın bu dönemde ülkenin önde gelen Kuva-yı Milliyecilerden olan Çerkez Ethem, Çakırcalı Mehmet Efe’lerin çizgisinde olduğunu düşünen Refik Bey, bunun için onun asker toplama işinin başına getirilirken kılıç verilerek tören yapıldığını aktarmaktadır*⁹⁰”. Zira Refik Bey’in bu düşüncelerini, Delibaş’ın isyandan evvel Kuva-yı Milliye’ye asker toplamak maksadıyla vazifelendirilmesi ve yetkilendirilmesi görüşlerini destekler özelliindedir⁹¹

“Delibaş Mehmet, Konya’da Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin Sultan Selim Camii ve Meclisi Umumi salonunda düzenlediği toplantılarda konuşma yapmıştır”. “Refik Bey, Sultan Selim Camiiindeki toplantıda kalabalık bir dinleyici kitlesine ki bunların arasında Zeynelabidin Efendi’nin kardeşi Rıfat da bulunur, Delibaş’ın şu konuşmayı yaptığını aktarmaktadır”:

Bu günler arkada kalacaktır. Vatan için gereken şerefli hizmeti Konya ve Konyalılar elbette ki yapacaktır. Ecdadın çocukları olduklarını ispat edeceklerdir. Nasıl Meşrutiyetin ilanında İnkılap hareketi Selanik’ten başlamış ve nasıl Selanik’in adı milli tarihimizde ve ruhumuzda yaşamaktaysa, İstiklalimize kavuşmamız için Konyalıların göstereceği anlayış ve yapacağı büyük kahramanlık da, onun gibi, Konya’nın namını tarihe bir kere daha hürmet ve iftiharla anmağa vesile teşkil edecek...⁹²

⁸⁹ TBMMZC, 1. Dönem, Cilt 9, 18 Mart 1921, s. 160.

⁹⁰ Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 158-159.

⁹¹ Evren, *Konya Hadisesine Bir Bakış*, s. 6.

⁹² Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 159.

Bu konuşmadan dinleyicilerin samimice gözyaşı dökerek etkilendiğini yazan Refik Bey, devam eden günlerde Meclisi Umumi salonunda da benzeri bir konuşmayla katılanları etkilediğini gözlemlemiştir⁹³. Refik Bey'in bu aktardıkları, Delibaş Mehmet'in isyan hadisesinden önce Konya'da etkin ve şöhrete sahip bir kişi olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Bununla birlikte onun sadece "Kabadayı" nitelemesiyle hafife alınmaması gerektiğiyle ilgili ipuçlarını da vermiştir.

Refik Bey'e göre, isyanın çıkış gerekçelerinden birisi Arnavut asıllı Vali Haydar Bey'in göreve başlar başlamaz inzibat birliğini Arnavut kökenlilerden oluşturmasıdır. Bu durum Zeynelabidin taraftarlarının tepkisine neden olmuş ve bunu halkı tahrik unsuru olarak kullanmışlardır⁹⁴. İsyanın Çumra'dan başlayarak kısa sürede Konya'ya ulaşmasında ve isyancıların şehri ele geçirmelerinde valinin şehri savunma stratejisinin etkili olduğunu söylemiştir. Valinin isyancıları şehrin dışında karşılayarak imha edeceğine, Alaaddin Tepesi'ndeki camiye çekilerek karşılamasını ve bu şekilde şehri savunmasını eleştirmiştir⁹⁵.

Refik Bey, bu isyanın kökünün İstanbul'a uzandığını, Delibaş'ın bu doğrultuda kullanıldığını ve böylelikle de Konya'nın namının karalanmaya çalışıldığını düşünmektedir. Ancak böylesine olumsuz bir hadisenin yaşanmasına karşın, ona göre büyük zaferin kazanılmasına kadar cephe gerisinde en önemli hizmeti yapmış şehirlilerden birisi Konya'dır. Bu yönüyle Konya ordunun ihtiyaç duyduğu insan ve her türlü malzemenin temin edilmesinde şerefli bir konumda olmuştur.

2.2.1.4. Yozgat İstiklal Mahkemesi Başkanlığı

İstiklal Mahkemeleri başlangıçta, BMM Hükümetinin cephe gerisinde iç güvenliği sağlamak ve asker kaçaklarına karşı tedbir amacıyla kurulmuştur. Yetkileri kısa süre sonra vatana ihanet, casusluk, yolsuzluk, ayaklanma, eşkıyalık, saldırı ve bozgunculuk konularına bakacak şekilde genişletilmiştir⁹⁶. Mahkemenin kuruluşu için en önemli dayanağı, Meclisin açılışından bir hafta sonra 29 Nisan 1920'de çıkarılan Hıyanet-i Vataniye Kanunu olmuştur.

⁹³ Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 160.

⁹⁴ Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 164.

⁹⁵ Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 175.

⁹⁶ Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Milliyet Yay., İstanbul 1997, s. 51.

Yozgat İstiklal Mahkemesi, asker kaçakları ve diğer suçlardan yargılananları bazen tek olarak, bazen de toplu olarak yargılama yapmıştır. Mahkeme gerek yargılanan kişilere gerekse bölge halkına bir irşat kürsüsü kurmuş ve Millî Mücadele için telkinlerde bulunarak cepheye eleman temin etmiştir. Refik Bey'e göre Millî İstiklal ve kurtuluş mücadelesinin en güçlü eserlerinden birisi İstiklal Mahkemeleri olmuştur. Mukaddes davanın gerçekleşmesi için cephe gerisini emniyette tutarak cepheye maddi ve manevi destek sunmuştur. Ordunun tertip ve tanzim edilemediği, her yerde millî davaya saldırıldığı, isyanların çıkarıldığı günlerde millî ruhu bu saldırganlardan koruyan bir müessese olmuştur. Mahkemeler, cephe gerisinde açılan bir iç mücadele cephesi şeklinde olduğunu düşünmektedir⁹⁷.

Mahkeme heyeti Yozgat'taki ilk çalışmalarını bir ayda tamamlamış, daha sonra hazırlıklarını yaparak Kayseri'ye geçmiştir. Bu şehirdeki işler Ankara İstiklal Mahkemesinin mahkûmların bir kısmını buraya göndermesi nedeniyle yoğundur. Refik Bey bu anlamda altı yüzden fazla tutuklunun Sakarya Savaşı öncesi Ankara'nın boşaltılması nedeniyle buraya gönderildiğini belirtmektedir. Kayseri'deki yargılamalar geceli gündüzlü çalışmalarla üç aylık bir sürede tamamlanabilmiştir. Tekrar Yozgat'a dönen mahkeme heyeti bir müddet daha bu şehirde çalışmış, devamında ise Kırşehir'e geçerek bu şehirde de yargılamalar yapmıştır⁹⁸.

Kendisinin başkanlığını yaptığı mahkeme bu anlayış doğrultusunda harekete geçmiş, suçluları cezalandırmakta gecikmemiştir. Kayseri, Yozgat, Niğde ve Kırşehir halkı huzur ve emniyete kavuşmuş; bölge halkının millî davanın zaferle biteceğine olan inançları artırmıştır. Refik Bey'in kendi ifadesiyle mahkemenin amacı şöyledir:

Huzuru kaçmışların huzurunu iade etmek, millî davanın gerçekleşmesinde kendini saf dışında bırakanların saf içerisine girmelerini sağlamak ve bilerek bilmeyerek buna mani teşkil eden muzır unsurları ayıklamak hususunda daima uyanık, hareketli, cesaretli ve şuurlu olmuştur. Şartlar ne olursa olsun en salahiyyetli mahkeme kudret ve mehabetini muhafazaya titiz bir itina göstermiştir⁹⁹.

⁹⁷ Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 225-226.

⁹⁸ Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 207-230.

⁹⁹ Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 230.

2.2.1.5. Lozan Antlaşması İle İlgili Düşünceleri

Sevr Antlaşması taslağının görüşmelerinin Mecliste yapıldığı gün, en dikkat çekici konuşmalardan birisini de Refik Bey yapmıştır. Kendisi bu vesikanın, Avrupalıların hepimiz için neler düşündüklerini gösterdiğini belirtmiştir. Birçok saf milleti peşinden hak ve adalet için sürükleyen müttefikler ki başlarında Türk-İslam âlemi hakkındaki duygularının bir örneğini bizim idamımızı yazmaya çalışan İngilizlerin olduğunu söylemiştir. Bu vesikadan İngiliz adaleti ve medeniyetinin ne kadar iftihar edeceğini sormuştur. Milletimizin ruhundan koparak, kendi varlığını korumak için yaptığı mücadelenin haklılığına güzel bir örnek oluşturduğu tespitini yaparak konuşmasına devam etmiştir. İngilizlerin resmi olarak savaşa giriş gerekçelerini Dünya siyasetini iyi takip eden genç bir siyasetçi gözüyle sıraladıktan sonra, İngiltere'nin hem kendi uluslarını hem de insanlığı aldattığının üzerinde durmuştur. Nitekim bu vesikayla tarihî adalette utanılacak ve iğrenilecek bir durumu cihana duyurduklarını düşünmektedir¹⁰⁰.

Refik Bey, Türk tarihini kuran, Türk saltanatını yaşatan, yüzyıllardır İslamiyet'in koruyuculuğu için milyonlarca evladını bu uğurda feda eden Türklerin, hiçbir zaman bu zillete tahammül etmeyerek kendi saltanatını korumak için, hiçbir güce boyun eğmeyeceğini söylemiştir. Devamında bu taslakla ilgili farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Ona göre bu vesika memleketimizi, bir tarafta Ermeniler diğer tarafta Yunanlılar arasında sıkıştırıp ezmek niteliğindedir. İşgalciler için emin olsunlar, ellerini kana bulaştıracaklar ve karşılarında sarsılmaz, kırılmaz bir kuvvet bulacaklar demiştir. Konuşmasını şu ifadeleriyle tamamlamıştır: *Hiçbir vakitte bu gibi caniyane ve aynı zamanda gafilâne ve gayri adilane kararlar ruhumuzda, kalbimizde cayi kabul bulamayacaktır. Buraya toplanan biz mebuslar, milletin ruhuna, İslam âleminin en hakiki hissiyatına olmak suretiyle diyoruz ki: Biz hiçbir fert, hâkimiyetimize, İstiklalimize, şerefimize münafî (ikiyüzlü) olan böyle bir sulhu biran için kabul edeceklerden değiliz. Bu uğurda her türlü fedakârlığı kabul ettik ve hiçbir şeyden çekinmeyeceğiz*¹⁰¹. Son sözleri Meclisin hem Sevr taslağına bakışını hem de devamında imzalanacak antlaşmaya karşı takınacağı tavrı gösterir.

¹⁰⁰ TBMMZC, 1. Dönem, Cilt 2, 22 Mayıs 1920, s. 16-17.

¹⁰¹ TBMMZC, 1. Dönem, Cilt 2, 22 Mayıs 1920, s. 17-18.

Büyük Taarruzun başarıyla sonuçlanmasından sonra Türk ordusu İzmir ve Bursa'yı geri almıştır. Sonrasında yönünü İstanbul ve Çanakkale'ye çevirerek ilerleyişine devam etmiştir¹⁰². Bunun üzerine İngiliz Hükümeti, İstanbul ve Boğazla bölgesinin tarafsız bölge olduğunu iddia ederek buraları savunacaklarını söylemiştir. BMM ise böyle bir tarafsız bölgeyi tanımadığını, Yunanlıların işgali altındaki Türk topraklarının geri alınması için her çareye başvuracağını bildirmiştir. Ankara'nın bu kararlı tutumu neticesinde İtilaf Devletleri, 23 Eylül 1922'de bir nota göndererek askerî harekâtın durdurulmasını talep ederek konferans ve barış istemişlerdir¹⁰³. 29 Eylül günü Başkomutan sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa, Meriç Nehrine kadar Trakya'nın iadesi şartıyla, 3 Ekim'de Mudanya Konferansı'nın toplanmasının uygun olacağı yönünde cevabi bir nota vermiştir¹⁰⁴.

Mudanya Mütarekesi görüşmelerinde Türkiye'yi Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa temsil etmiştir. 3-11 Ekim tarihleri arasındaki gerçekleşen görüşmelerin gelişimi hakkında Meclis, 7-9-10 Ekim günlerinde gizli celselerle bilgilendirilmiştir. Türk Heyeti görüşmelerin içeriğini sürekli Ankara'ya bildirmiş ve bu gelişmeler eş zamanlı olarak Mecliste tartışılmıştır. Mecliste fikir belirten pek çok vekil, işgal edilen yerlerin Misak-ı Milli'ye uygun olarak biran önce boşaltılması vurgusunu yapmışlardır.

Refik Bey, Meclisin 9 Ekim'deki "Mudanya Konferansı" gündemli kapalı oturumunda düşüncelerini açıklamıştır. Görüşmelerde ilk olarak Hariciye Vekili Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey, son iki günde Mudanya Konferansı'ndaki gelişmeleri Meclise bütün boyutlarıyla sunmuştur. Bilgilendirmeden sonra bazı vekiller çekincelerini¹⁰⁵ ve eleştirilerini sunmuş, bunlara cevabı ise hükümet adına Yusuf Kemal Bey ve Mustafa Kemal Paşa vermiştir. Bundan sonra söz alan Refik Bey asıl konuşmasına başlamadan önce, "*konferansta karşımızda koca İngiliz Hükümeti vardır*" diyen M. Durak (Erzurum) Bey'in sözüne Hilmi (Bolu) Bey'in "*zaif imanlı*" diye nitelendirmesini eleştirmiştir. Çok hassas ve ciddi olan durumumuz görüşülürken böylesine sözlerin söylenmemesini istemiştir. Çünkü söylenen sözlerin Meclisin üstlenmiş olduğu büyük

¹⁰² Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 451.

¹⁰³ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C. IV, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1991, s. 201- 203;

¹⁰⁴ Atatürk, *Nutuk 1919-1927*, s. 451.

¹⁰⁵ Kazanılan zaferin siyasi kazanımlar getirememesi ve İngiltere'nin politik isteklerine karşı Misak-ı Milli'ye uygun kazanımların yapılamaması endişesi taşımaktadırlar. Tevfik Rüştü Bey (Menteşe), M. Durak Bey (Erzurum) ve Müfit Efendi (Kırşehir) bunlardan bazılarıdır. Bkz. TBMMZC, (Gizli Celse), I. Dönem, Cilt 3, 9 Ekim 1922, s. 922-927.

davanın geleceğine etki edeceğini düşünmektedir. Gündeme dair görüşlerine, şanlı ordumuz ve fedakâr milletimizin Cenabı Hakk'ın yardımıyla mübarek topraklarımızı hain istilacıların elinden şanla ve şerefle kurtardığını söyleyerek giriş yapmıştır. İngilizlerin yeniden hazırlamakta olduğu uçurumdan itidal ve metanetli düşünerek kurtulmak gerektiğini söylemiştir. Kendisinden önce söz alan Mustafa Kemal Paşa'nın şu sözlerini aktarmıştır: Şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonrada itidal ile hareket ederek cihana karşı daima barış taraftarı olduğumuzu ispat etmeye çalıştık ve çalışıyoruz. Bundaki hedefimiz Fransa ve İtalya'yı mümkün olduğu kadar İngiliz siyasetinden uzak tutmak ve bu sayede cihanın düşüncelerini lehimize çekmek olmuştur. Bu düşünceye tamamen katılan Refik Bey, bunun için de şimdiye kadar yürütülen temkinli siyasetin devam etmesini, buna karşın “*Trakya'yı hemen boşaltmazsanız ordumuz yürüyecektir*” şeklindeki sert bir siyasetin başarılı olmayacağını savunmuştur. Devamında yapılan fedakârlıklar neticesinde Misak-ı Millîmizde zerre kadar kayıp vermememizin gerektiğini söylemiştir. Mudanya Konferansı'nda dolambaçlı yollarla ve bin türlü şekillerle heyetimizi kandırmaya çalıştıkları gibi, bizimde böyle kaçamaklı yollar bulmamız gerektiğini belirtmiştir. Refik Bey'den sonra söz alan Mustafa Kemal Paşa, heyet ile bütün haberleşmeyi gecenin ilerleyen saatlerine kadar bizzat kendisinin yürüttüğünü söylemiştir. Konferansta heyetin, son kararı anlaşıldıktan sonra Meclisin görüşü alınmadan kati şekilde cevap verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır¹⁰⁶.

Mütarekenin imzalandığı gün Mecliste, “Ziyet Eşyalarının Men'i Duhulü Hakkındaki Kanunun Tadiline Dair Kanun Layihası” için Refik Bey düşüncelerini söylerken, Dr. Fuat Bey (Bolu) sözünü keserek İsmet Paşa'ya Mudanya Konferansı'nda gösterdiği çabadan dolayı Meclisin teşekkür etmesini teklif etmiştir. Söz hakkı kendisinde olan Refik Bey de bütün arkadaşların buna iştirak edeceğinden şüphe duymadığını belirttikten sonra, konuşma gündeminin dışına çıkarak, Meclisin kanaatine tercüman olmak üzere bir teşekkür konuşması yapmıştır. Konuşmasına heyetin kendilerine verilen görevi milletin istek ve emelleri doğrultusunda şan ve şerefine uygun olarak hakkıyla idare ettiğini belirtmiş ve bundan dolayı teşekkür etmiştir. Refik Bey, memleketimizin haksız yere işgale uğradığı sırada, milletin içerisinde çıkardığı ordunun azim, iman ve fedakârlığı sayesinde Misak-ı Millî'nin büyük bir kısmının elde

¹⁰⁶ TBMMZC, (Gizli Celse), I. Dönem, Cilt 3, 9 Ekim 1922, s. 923-927.

edildiği vurgusunu yapmıştır. Öncelikle ordunun komuta edilmesi ve şanlı zaferin kazanılmasından dolayı Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkür etmiştir. Devamında medeniyete seslenerek hakkımızı ve meşru müdafaamızı yaptığımızı ve hakkımızı istilacıların elinden kendi kuvvetimizle aldığımızı belirtmiştir. Bu teşekkür konuşmasını şerefli bir görev kabul etmiş ve Meclisin hissiyatına tercüman olarak, “orduları başında en yüksek kahramanlıkları, en büyük dehalari gösteren İsmet Paşa Hazretleri orada, siyaset ve kiyasetiyle, hakimane idaresiyle de göstermiştir.” demek suretiyle tamamlamıştır¹⁰⁷.

2.2.2. İkinci Dönem Milletvekilliğine Seçilmesi ve Faaliyetleri

23 Nisan 1920 tarihinde açılan Birinci Meclis, çalışmalarını 16 Nisan 1923'de son toplantısını yaparak tamamlamıştır. Mustafa Kemal Paşa, 8 Nisan'da seçim için çağrı yaparak, seçim sürecini başlatmıştır¹⁰⁸. Buna karşın İkinci Grup seçimlere grup olarak katılmama kararı almış ve böylelikle seçimlerde Birinci Grup tek başına kalmıştır. İki dereceli olarak yapılan seçimleri merkezden belirlenen Birinci Grup adayları kazanmıştır¹⁰⁹. Gerek Mustafa Kemal Paşa'ya siyasi olarak yakın vekillerden olması gerekse Birinci Grup'ta yer alması, Refik Bey'e ikinci dönem milletvekilliğine seçilmesinde önemli faktörler olmuştur¹¹⁰. Bu dönemde Adliye, Kanuni Esasi, İstida ve Ticaret komisyonlarında çalışmıştır. İkinci Mecliste birçok kanun teklifinin yanında sekiz önerisi, değişik konularda Meclis kürsüsünde yaptığı yetmiş bir konuşması vardır¹¹¹. Birinci Meclisten 125 kişi yeniden İkinci Meclise seçilmiştir. Konya'dan da Refik Bey'le birlikte dört milletvekili tekrar seçilmiştir¹¹².

Refik Bey, seçim kararının alındığı tarihte¹¹³ Yozgat İstiklal Mahkemesi evraklarının dosyalanması ve tasnifi işlerini yürütmekteydi. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'dan hemen Ankara'ya gelmesi için “zata mahsus” kaydıyla bir telgraf almıştır. Bunun üzerine işleri mahkemenin kâtiplerine devrederek Ankara'ya hareket etmiştir.¹¹⁴

¹⁰⁷ TBMMZC, 1. Dönem, Cilt 23, s. 353-354.

¹⁰⁸ Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi – I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s. 416.

¹⁰⁹ Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet*, s. 571.

¹¹⁰ Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM 2. Dönem (1923–1927)*, C. III, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 547.

¹¹¹ Öztürk, a.g.e., s. 547.

¹¹² Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet*, s. 587.

¹¹³ Ertepinar, a.g.e., s. 242.

¹¹⁴ Ertepinar, a.g.e., s. 242.

Ankara'da Paşa ile görüşmesi neticesinde Konya'da seçim çalışmalarını yürütmekle görevlendirilmiştir. Bu görevine binaen Konya'daki seçimlere girecek milletvekili adaylarını da kendisinin belirlediğini aktarmaktadır.¹¹⁵

Birinci Meclisten 125 kişi yeniden İkinci Meclise seçilmiştir. Konya'dan da Refik Bey'le birlikte dört milletvekili tekrar seçilmiştir.¹¹⁶ 12 Temmuz 1923'te yapılan seçimlerde 859 oy almış, 11 Ağustos'ta da Meclise katılmıştır. Bu dönemde Adliye, Kanuni Esasi, İstida ve Ticaret komisyonlarında çalışmıştır. İkinci Mecliste birçok kanun teklifinin yanında sekiz önerisi, değişik konularda Meclis kürsüsünde yaptığı yetmiş bir konuşması vardır.¹¹⁷ Bu görevlerinin yanında Refik Bey, Cumhuriyet Halk Fırkasında kâtip üyelik ve Heyet-i İdare azalığı görevlerinde bulunmuştur.¹¹⁸ Bu dönem farklı bir yönde daha görev olarak, 1926 yılında açılan Kayseri Tayyare Fabrikası¹¹⁹ için kurulan şirkette "İdare Meclisi Reisi" olarak görev almıştır. Öyle ki 8 Ekim'de 1926'da fabrikanın açılış konuşmacılarından ilki olmuş ve şu konuşmayı yapmıştır: Bize bu mesut hayatı hazırlayan ve milletin mümtaz ve yüksek kabiliyetini cihana göstermek için en büyük irşatları ile bizleri tenvir eden bu büyük dâhiyi perestişkâr bir hürmetle ve kemali tazimle selamlarım.¹²⁰

Refik Bey, İlk Mecliste olduğu gibi bu Meclisin de en aktif vekillerinden birisi olmuştur. Özellikle Adalet Komisyonunda çalışması, bu dönemde çıkarılan pek çok kanunun hazırlanma ve yasalaşma süreçlerinde öne çıkan isimlerden birisi olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan hatip yönü onun bu dönemdeki siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki konularda görüşlerini Meclis kürsüsünde sıklıkla açıklamasını sağlamıştır.

İkinci dönem milletvekilliğinde kurulan hükümetlere ve kuranlara karşı düşünceleri olumlu olmuştur. Özellikle bu dönemde İsmet Paşa'nın hükümeti ve kendisi

¹¹⁵ Ertepinar, a.g.e., s. 259.

¹¹⁶ Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te İktidar ve Muhalefet*, Birinci Meclis, (Edt.) Cemil Koçak, Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul 1998, s.587

¹¹⁷ Öztürk, a.g.e., s. 547.

¹¹⁸ Mete Tunçay, *T.C.'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, s.91-94

¹¹⁹ Fabrika 1926'da, Alman Junkers firmasıyla, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin anlaşmasıyla, Tayyare ve Motor Türk Anonim Şirketi (TOMTAŞ) adı altında açıldı. 1928 yılında, Junkers firmasının yükümlülüklerini yerine getirmemesi sonucu fabrika iflas etti ve Türk Tayyare Cemiyeti fabrikayı satın aldı. 1931 yılında, Milli Savunma Bakanlığı (MSB) Hava Müsteşarlığı tarafından yeniden açıldı. 1950 yılında fabrika MSB tarafından değiştirilerek, 2. Hava İkmal ve Bakım Merkezi olarak kullanılmaya başlandı.

¹²⁰ *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1965, s. 5.

için görüşlerini, Mecliste 27 Kasım 1924 günü Ali Fethi Okyar¹²¹ Bey'in kurduğu hükümet programı görüşmelerinde ifade etmiştir. Konuşmasında İsmet Paşa'nın memleket ve millet için geceli gündüzlü çalıştığı için rahatsızlandığını, bu sayede de bu hükümetin kurulduğunu söylemiştir. Bunun yanında yeni hükümet ve Ali Fethi Bey hakkında görüşlerini söylemeden önce İsmet Paşa'ya ve hükümetine övgülerde bulunmuştur. Bunu da “milletimizin yüksek azmini, ileriye ve yeniliğe doğru, hakiki eğilimlerini şerefle, kuvvet ve kudretle tatbik eden, kudretli ve azimkâr İsmet Paşa hükümeti” olarak belirtmiştir. Devamında yakında sağlığına kavuşarak şerefli görevini devralacak İsmet Paşa'nın yerine kurulan hükümetinde, aynı amaçları de ettireceğinden şüphesi olmadığını söylemiştir. Nitekim Ali Fethi Bey hükümeti de önceki hükümet paralelinde dâhili ve harici siyaseti devam ettireceğini programında ortaya koymuştur. Refik Bey bundan memnuniyetini, “Fethi Bey emin olabilir ki milletin hakiki arzu ve eğilimlerine tercüman olmayı kendileri için şiar edinen çok münevver bir kuvvet her vakit için kendisi ile beraber” olacağını söylemiştir. Programın tatbik edildiği müddetçe bütün Meclis ve milletin kendisi ile beraber yürüyeceği öngörüsünde bulunmuştur.¹²² İsmet Paşa'ya duyduğu güven, Refik Bey'in bu dönem Meclis çalışmalarına da yansımıştır. Özellikle İnkılâplar ve yasama çalışmalarına yoğun olarak katılması bunun göstergelerindedir. Bu dönem Meclis içerisinde üstlendiği rollere bakıldığı zaman da bu durum görülmektedir. Bu dönem farklı bir yönde daha görev olarak, 1926 yılında açılan Kayseri Tayyare Fabrikası için kurulan şirkette “İdare Meclisi Reisi” olarak görev almıştır¹²³. yenilikçi ve ileri görüşlü yönünü gösteriyordu.

2.2.3. Üçüncü Dönem Milletvekilliğine Seçilmesi ve Faaliyetleri

Seçim listesine yine Konya'dan katılan Refik Bey, 1052 oy alarak üçüncü dönem TBMM'ye katılmıştır. 2 Ekim 1927' de mazbatasını almış ve 1 Kasım' da Meclis çalışmalarına katılmıştır. Bu dönem Adalet Komisyonu üyelerinden birisi olmuştur. Yavuz zırhlısı hakkında soruşturma yapan komisyon ve Harf Komisyonunda

¹²¹ Ali Fethi Okyar, Türk asker ve siyaset adamı, Cumhuriyeti kuran öncü kadro içinde yer almış, Başbakanlık ve TBMM Başkanlığı yapmış, Atatürk'ün talimatıyla kurulan muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı yönetmiştir. Yaşamı boyunca Mustafa Kemal Atatürk'ün en yakın kişisel arkadaşlarından biri olmuştur

¹²² TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 10, 27 Kasım 1924, s. 400-401.

¹²³ *Cumhuriyet*, 8 Ekim 1965, s. 5.

üye olarak bulunmuştur¹²⁴. Milletvekilliğinin üçüncü dönemi Meclis içerisindeki gerek yasama çalışmaları gerekse Meclisteki gündeme dair düşüncelerini açıklamasına bakıldığında, faaliyetlerinin diğer dönemlere göre çok daha az olduğu görülmektedir. Sadece dört farklı konuda söz alarak düşüncelerini açıklamıştır.

Üçüncü TBMM'nin ikinci yasama yılının açılış konuşmasında Mustafa Kemal Paşa'nın üzerinde önemle durduğu konu, yeni harflerin kabulü olmuştur. Konuşmasında Türk milletine kolay bir okuma yazma anahtarı verilmesinin gerektiğini, kendi güzel ve soylu diline kolay uyan bir aracın verileceğini ve böylelikle de milletin bilgisizlikten kurtulacağını söylemiştir. Bu aracın ise, Türk diline uygun olduğunu düşündüğü, Latin esaslarından alınan Türk harflerinin olacağını belirtmiştir¹²⁵. Mecliste Harf Komisyonu seçilmesi için oylama yapılmış ve on beş kişilik komisyona Refik Bey'de seçilmiştir¹²⁶. İkinci birleşim açıldığında Refik Bey'in de imzasının olduğu komisyon raporunu tamamlayarak, "...*Arap Harfleri yerine Latin esasından alınan yeni Türk harflerinin ikamesi...*" yönünde görüş bildirmiştir. Arkasından kürsüye Başbakan İsmet Paşa gelmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın işaret buyurdukları gibi yeni Türk harfleriyle, Türk milletinin yeni bir nur âlemine gireceğini söylemiştir. Ayrıca konu hakkında şu düşüncelerini belirtmiştir:

*Türk alfabesiyle ile bu milletin okuma-yazma mücadelesine girmesi her yanda büyük bir açılma, büyük bir kolaylık vermiştir... Hiçbir kanun tasarısı, görüşülürken, kesinlikle uygulanacağına ve büyük sonuçlar getireceğine böylesine güven vermemiştir. Teşebbüsümüzle memleketin her tarafına ne kadar esaslı bir ihtiyaca temas ettiğinizi açık olarak gördünüz...*¹²⁷

İsmet Paşa'dan sonra kürsüye gelen Refik Bey, yeni Türk Harfleriyle ilgili görüşlerini söylemiştir. Bu kanun müzakerelerinin Büyük Meclisin şerefli tarihine taç giydiren bir hadise olduğunu söylemiştir¹²⁸.

¹²⁴ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM III. Dönem (1927-1931)*, C. III, Üyelerin Özgeçmişleri, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1995, s. 422; Atalay, *Millî Mücadele'de Konya Kuva-yı Milliyecileri*, C. I, s. 231.

¹²⁵ TBMMZC, I2. Dönem, Cilt 5, 1 Kasım 1928, s. 3-4.

¹²⁶ TBMMZC, I2. Dönem, Cilt 5, 1 Kasım 1928, s. 6.

¹²⁷ TBMMZC, I2. Dönem, Cilt 5, 1 Kasım 1928, s. 7-8.

¹²⁸ TBMMZC, I2. Dönem, Cilt 5, 1 Kasım 1928, s. 8; Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, s. 282.

Refik Bey konuşmasında milletimizi harplerde, barışta, ilerleme yollarında olduğu gibi, layık olduğu irfan hayatında da yepyeni bir âleme yeni Türk Harfleri inkılabının taşıyacağını söylemiştir.

Konuşmasının sonlarında Mustafa Kemal Paşa'ya şu ifadelerle övgüde bulunmuştur:

Şu dakikada esasen hepimizce kesin bir iman halinde ortaya çıkan Türk yüksek ve parlak istikbaline gururla bakıyorum. Aziz kahraman milletim sen var ol ve var olacaksın. Milletlerin gıpta ettiği Dâhi Reisimizle yaşa bin yaşa. Konuşmasında İsmet Paşa'yı da şöyle kutlamıştır: Harf İnkılâbı Kanunu bize vaktinde getiren ve bu büyük işi de diğer işlerinde olduğu gibi dikkat ve hassasiyetle takip eden, yılmaz ve yanılmaz Başvekilimiz İsmet Paşa hazretlerini ve mesai arkadaşlarını candan tebrik ederim.

Refik Bey'den sonra kürsüye Şebinkarahisar Mebusu Mehmet Emin Bey (Yurdakul) gelerek, ilmin ve sanatın sesini Arap harflerinin halkın içerisine götüremediğini söylemiştir. Bu konuşmanın ardından yapılan oylamada ile 1353 sayılı yeni Türk Harfleri Kanunu kabul edilmiştir¹²⁹.

Tekke ve zaviyelerin kapatılması, şapka kanunu gibi cumhuriyet döneminin getirdiği İnkılaplarda olduğu gibi Türk Harfleri'nin kabulünde de Refik Bey'in hitabını görmekteyiz. Bunların hayata geçmesinde kuşkusuz onun bu yeniliklere inanması önemli olmuştur. Bunun yanında Meclisteki hitabetiyle bu yeniliklerin yasalaşma sürecine katkı sunmuştur.

Temelde halkçı ve demokratik bir felsefeye sahip olan Mustafa Kemal Paşa, hem CHP'yi denetleyecek hem de devletin emrinde çalışacak bir muhalefet partisi kurmaya karar vermiştir. Bu amaçla Ali Fethi Bey tarafından SCF kurulmuştur¹³⁰. Gündümlü muhalefet diye nitelendirilen bu parti, 12 Ağustos 1930'da kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın güvendiği kişilerden oluşan, ortak yapıları itibariyle iktidardaki İsmet Paşa hükümetine karşı muhalefeti temsil eden bu parti, örgütünü genişlettikçe başka muhalif unsurları da kapsamaya başlamıştır. Bu muhalif unsurları İsmet Paşa'ya karşı olanlar, tüccar ve sanayici eşraftan CHP kararlarına karşı olanlar, cumhuriyete karşı olanlar, laik uygulamalara karşı olanlar şeklinde gruplandırılabilir¹³¹.

¹²⁹ TBMMZC, 12. Dönem, Cilt 5, 1 Kasım 1928, s. 9-11.

¹³⁰ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 51.

¹³¹ Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s. 292-293.

Partinin kısa sürede büyümesi CHP'den SCF'ye sert eleştirileri de beraberinde getirmiştir.

Kuruluşundan kısa süre sonra belediye seçimlerine katılan SCF, seçimlere fesat ve yolsuzluk karıştırıldığı iddiasıyla Genel Başkanı Ali Fethi Bey tarafından Meclise 16 Kasım 1930'da Dâhiliye Vekili'nin cevaplama için önerge sunmuştur. Sonrasında önerge sahibi Ali Fethi Bey söz alarak iddialarını sıralamıştır. Bunlardan bazıları; “defterde adın yok” denilerek seçmenlerin oy kullanılmadığını, seçmenlerin istedikleri yere oy verilmeyince bazı görevlilerin sinirlendiğini, en seçkin kasaba ve şehir halkına gericilik, komünistlik ve anarşi lekeleri sürüldüğünü söylemiştir. Serbest Fırkaya oy vereceklere zorluklar çıkarıldığını, buna karşın CHP'ye oy vereceklere kolaylıklar sağlandığını iddia etmiştir. Pek çok ilde oyların yanlış ve CHP lehinde sayıldığını, buna valilerinde destek olduğunu söylemiştir. Konuşmasının sonunda Ali Fethi Bey, partinin Büyük Gazi'nin teşvikiyle kurulduğunu, Millet Meclisinde denetlemeyi üstlendiğini, ilan ettiği prensipleri uğrunda mücadele edeceği vurgunu yapmış ve seçimlere fesat karıştırıldığı için seçimlerin tekrar edilmesini istemiştir³³⁵. Bu konuşmadan sonra Ali Fethi Bey'in usulsüzlükle suçladığı illerin vekillerinden bazıları söz alarak seçimleri savunmuşlar ve SCF'yi seçimlerdeki davranışlarından dolayı suçlamışlardır¹³².

Refik Bey de 15 Kasım günü yapılan görüşmelerde SCF ve liderini en sert eleştiren vekillerden birisi olmuştur. İlk olarak Fethi Bey'in Paris'teki rahat durumunu bırakarak “malum” şekilde SCF'yi kurduğunu, hatta şimdiye kadar kendi partisini ve arkadaşlarını kullanarak milleti doğru yoldan çıkarmak ve inkılabı yavaşlatmak için her yerde karşı unsurlarla birleşerek gittikçe artan kışkırtmalardan etkilendiğini söyledi. Bu tür zararlı faaliyetlerin inkılabın esaslarını tehlikeye düşürdüğünü, buna karşın bu durumu milletin nefretle karşılayacağını belirtmiştir. Bu korkunç ve tehlikeli hareketlerden kendilerinin üzüntü duyduğu gibi Fethi Bey ve arkadaşlarının da üzüntülü olduğundan emin olduğunu vurgulamıştır. Yine İnkılaplara ve cumhuriyetin esaslarına bir saldırı olduğunda, Fethi Bey'in bunları savunmak için en ön saflarda olacağından emin olduğu görüşündedir¹³³.

¹³² Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, s. 318-321.

¹³³ TBMMZC, 12. Dönem, Cilt 22, 15 Kasım 1930, s. 42.

Ancak devamında, Fethi Bey'in zehirli kışkırtıcılardan nefretini belirtmemesi nedeniyle işlerin çığırından çıktığını, bu nedenle cumhuriyet ve İnkıpların koruyuculuğundan uzaklaştığını iddia etmiştir. Eleştirilerine halkın saflığından yararlanılarak vergilerin kaldırılacağına söylenmesi nedeniyle memurların büyük sıkıntılar yaşadıklarını duyduklarını söyleyerek devam etmiştir. SCF mensuplarının propagandalarında İnkıplara karşı kin ve intikam besleyenlere ümitler verdikleri görüşündedir.

Refik Bey, konuşmasında özellikle İnkıplara karşı faaliyetlerden duyduğu rahatsızlığın üzerinde durmuştur¹³⁴. Seçim bölgesi Konya'dan SCF mensuplarının vaatleri doğrultusunda, kendisine aktarılan örneklerin çokluğu ve bunların büyük çoğunluğunun yeniliklere karşı olmasından endişe duymaktadır. SCF Başkanı ve Milletvekillerinin yeniliklere olan inançlarına dayanarak, bu yaşanan örnekler ışığında onlara çekilmeleri uyarısında bulunmuştur. Nitekim parti, 15 Kasım'daki bu gergin görüşmeden iki gün sonra Refik Bey'in kaygı duyduğu ana unsurlara kaynaklık edebileceği için Fethi Bey tarafından fes edilmiştir.

Diğer taraftan Mustafa Kemal Paşa, partinin "kara taassup" gibi bir merkez haline gelmesinden son derece rahatsızdır. Bunun örneğini, Bal Mahmut olarak da bilinen Atatürk'ün sohbetlerine katılmış, fıkralarıyla ve kısa hikâyeleriyle tanınan, Mahmut Baler'in anılarında Paşa'nın Refik Bey ile diyalogunda görülebilir. Bu diyalog bize Refik Bey'in SCF'ye karşı sert söylemlerde bulunmasını da biraz olsun açıklar niteliktedir. Konuşma Kılıç Ali Bey'in evinde geçer ve Mustafa Kemal Paşa Fethi Bey için: Bu Fethi Bey'in hareketleri... Beğenmiyorum, tasvip etmiyorum. İş başka bir şekle dönüşüyor. Başka bir renk alıyor. Karar verdim Reiscumhurluktan istifa edeceğim. Mecliste bir mebus olarak konuşacağım. Ve münakaşaya gireceğim. Millet bunu bilmesi lazımdır. Bu karanlık kalamaz. Bu şekilde devam eden konuşması sırasında Refik Bey şunları söylemiştir: Paşam, merak buyurmayın ve üzülmeyin. Bunlar hayatın azametini çok kısa bir zamanda idrak edecekler ve yine himaye-i devletinize iltica

¹³⁴ Bu anlamda Cumhuriyet'in ilk yıllarında kurulan ve kapatılan partiler için 27 Mayıs sonrası cezaevi günlerinde genel değerlendirmesi şöyledir: Türk'ü ve onun yeniden kurduğu devleti, temin ettiği, koruyucu ve yükseltici vasıta ve imkânları, bir taraftan zaafa uğratmak için yeniden kin ve ihtiras üzerine istinat ettirilen memleket ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içinde Terakkiperver, Serbest ve daha çeşitli yeni adlarla harekete geçen fırkalar, teşekkül ederek harekete geçen insanlar görülmüştür. Bunların akıbetleri malum. Ali Yavuz Koraltan Özel Arşivi, *Yassıada Yargılamaları Refik Koraltan'ın Savunma Dosyası*, s. 7.

edeceklerdir. İtimat buyurun Anadolu'nun en ücra köşesinde bir çobanın kalbini açtığınız zaman orda Mustafa Kemal yazar. Bu böyledir paşam. Mustafa Kemal Paşa bunun üzerine “ya” diyerek: Beyefendi, Anadolu'nun ücra köşesinde, bir köylünün, çobanın kalbini açtığın zaman orada Mustafa Kemal yazdığını zatiâliniz kadar ben de bilirim. Amma benim kadar sizin de bilmenizi istediğim bir şey vardır ki oda şudur: Orada, o çobanın bulunduğu yerin on dakika ilerisindeki bir köy imamı gelip o ismi oradan on dakikada siler. İsterse istediği bir başka ismi yazar. Bunu da benim kadar sizin bilmenizi isterim¹³⁵.

2.2.4. Dördüncü Dönem Milletvekilliği

1930 ekonomik, sosyal ve politik bunalımların görüldüğü bir yıl olmuştur. Üçüncü TBMM, 1931 yılının sonuna veya yaz tatiline kadar devam etmesi gerekirken, çalışamaz duruma gelmesi ve Menemen Olayı'nın yargılamalarının sona ermesinden sonra 5 Mart'ta yeni seçimlerin yapılmasını kararlaştırmıştır. Bu karardan yirmi gün kadar sonra da Meclis çalışmaları sonlandırılmıştır¹³⁶.

Serbest Fırka denemesinden sonra CHP, hem yapısında ve ideolojisinde hem de tek parti yönetiminin yerleşmesine ve meşrulaşmasına yönelik uygulamalar yapmıştır¹³⁷. Bu doğrultuda dördüncü dönem TBMM seçimleri ve CHP'nin 1931 parti kongresi, modernleşmeye yeni bir hız vermek için “Altı Ok Programı” ile Türk siyasi hayatında tek parti dönemini de beraberinde getirmiştir¹³⁸. 4 Mayıs 1931'de ilk toplantısını gerçekleştiren TBMM'ye çoğunluğu eski mebus olmak üzere 317 milletvekili seçilmiştir.

Konya'dan dördüncü defa milletvekili seçilen Refik Bey, bu dönemin çalışmalarına başladığı ilk gün TBMM'ye katılmıştır. İlk yasama yılında Sayıştay Komisyonunda çalışmış, ikinci yıl komisyonun sözcülüğünü yapmıştır. Üçüncü ve dördüncü yasama yıllarında Başkanlık Divanı Kâtipliği'ne seçilmiştir¹³⁹. Adliye

¹³⁵ Mahmut Baler, *Atatürk'ten Anılar*, Milliyet, 9 Kasım 1970, s. 7.

¹³⁶ TBMMZC, II. Dönem, Cilt 26, 5 Mart 1931, s. 18-19; Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, s. 337-338.

¹³⁷ Öz, *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım (1923-1945)*, s. 101.

¹³⁸ Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, s. 51; Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s. 315-317; Tunçay, *T.C.'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, s. 304-309.

¹³⁹ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM 4. Dönem (1931-1935), C. II, TBMM Vakfı Yay., Ankara 1996, s. 382.

Vekâleti vilayet memurları için önerge vermiş ve değişik konularda 51 konuşma yapmıştır.

İlk iki TBMM’de olduğu gibi kanunların hazırlanması, yasalaşması ve gerekçelerinin savunulmasında öne çıkan vekillerden olan Refik Bey, dördüncü TBMM’de daha çok kanunların müzakerelerinde, düşüncelerini görüşme gündemine bağlı olarak beyan etmiştir. Dördüncü milletvekilliği döneminde, diğer dönemlerde olduğu gibi hükümete bağlılığını her fırsatta dile getirmiştir. Özellikle İsmet Paşa için önceki dönemlerdeki konuşmalarında yaptığı övgüyü devam ettirmiştir. Bu dönemde yasama faaliyetiyle ilgili dikkat çekici faaliyeti, bakanlıkların cevaplaması için verdiği sözlü soru önergeleri (şifahi soru) olmuştur.

Millî Savunma ve Maliye Vekâletlerinden cevaplanması için Refik Şevket Bey (Manisa) ile birlikte Refik Bey, kaldırılmış olan Donanma Cemiyetinin 80 bin İngiliz lirasının akıbeti konusunda gazetelerde çıkan haberlere istinaden sözlü soru önergesi vermişlerdir.

Önergenin muhataplarından olan ve cevaplandırmak amacıyla Meclis kürsüsüne gelen Maliye Vekili Mustafa Abdülhalik Bey, dosyalarında çok az evrak olduğunu, tahkikat evraklarını istediğini ve postaya verildiğini ancak kendisine ulaşmadığını, dosyaların kendisine ulaşmasından sonra malumat vereceğini söylemiştir¹⁴⁰. Önergeye cevabı bir sonraki oturumda Millî Savunma Vekili Zekai Bey vermiştir. August Normand Fransız deniz şirketinden lağvedilen Donanma Cemiyeti, Birinci Dünya Savaşı öncesinden altı adet destroyeri¹⁴¹ 93 bin İngiliz lirası verilerek sipariş ettiğini söylemiştir.

Önerge savaş öncesi donanmayı desteklemek amacıyla Osmanlı Devleti’nin girişimlerine örnek olması bakımından önemlidir. Böylesine önemli bir sözleşmenin kaybolması ve resmi belgeye ulaşamaması savaş döneminin sonucu olarak görülebilir.

1933 yılı TBMM çalışmalarında Refik Bey’in Meclis gündemine sözlü soru önergesiyle getirdiği ikinci dikkate değer konu, İstanbul Adliye binası yangınıdır.

¹⁴⁰ TBMMZC, 4. Dönem, Cilt 11, 31 Aralık 1932, s. 73.

¹⁴¹ Tutanaklarda 330 senesi ve 1914 yılı olarak geçmektedir. Zırhlıların ikinci taksitinin 1914’ün ikinci yarısında ödenmesi gerektiği de zikredildiği için bu gemilerin siparişi 1914 yılında verilmiştir. Ancak Cumhuriyet gazetesi, haberi 20 yıl önce sipariş edilen gemiler olarak nitelendirmesi 1912 yılını işaret etmektedir. Bkz. Yusuf Ziya, Günün Akisleri: 750 bin lira kıymetinde bir yemin!, *Cumhuriyet*, 15 Aralık 1932, s. 3.

Yangın, 3 Aralık 1934 günü akşam 20.40 civarında başlamış, rüzgârın da etkisiyle kısa sürede bütün Adliye binasını etkisi altına almıştır. İtfaiye, yangını ancak gece geç saatlerde kontrol altına alabilmiştir¹⁴². Adli evrakların çok büyük bölümünün yandığı bu olayı Refik Bey soru önergesiyle, 17 Aralık günü Mecliste Adliye vekili Zekai Bey'in cevaplama isteğiyle gündeme getirmiştir. Refik Bey, yangınla ilgili altı maddede sorduğu soruların içeriği özetle: Yangının sebebi, yanan ve kurtarılan evraklarla ilgili bilgi, yanan dosyalardan doğan zararlarla ilgili tedbirler alınıp alınmadığı, benzer olası başka yangınlar için tedbirler alındığı ve yeni Adliye binası için vekâletin ne düşündüğünü sormuştur. Adliye vekili sorulara cevabı 25 Aralık'taki oturumda cevaplandırmıştır. Zekai Bey yangının sebebini, bir hademenin merdiven dibinde ısınmak için kullandığı mangalı işi bitince üstünü tahta kapakla kapatarak dolap içerisine koyduğunu ve bir müddet sonra buradan sıçrayan kıvılcımların yangını çıkardığını söylemiştir. Yangında kurtarılan dosyaların neler olduğunu henüz bilemeyeceğini, paraların bulunduğu kasaların zarar gördüğünü, senet ve paraların yanmış olabileceğini söyleyerek ciddi boyuttaki nakdi zararlar için tespitlerini ve yanan evrakların neler olduğunu aktarmıştır.

Refik Bey'in, sinema ve tiyatroların kapanma saatleriyle ilgili Dâhiliye Vekili'nin cevaplama için verdiği sözlü soru önergesi, onun sosyal hayata bakışını gösterir. Önergeden anlaşıldığı üzere Dâhiliye Vekâleti sinema ve tiyatroların 20.30'da açılıp 23.00'de kapanması yönünde genelge yayınlamıştır. Refik Bey önergesinde bunun sebeplerini, Beyoğlu kaymakamının sinemacılarla görüşerek 23.30'da kapanması için ayrı bir kararın olup olmadığını ve vekâletin halkın sosyal hayatını düzenlemek için verdiği emrin mevcut Belediye zabıtası talimatı ile kısıtlanmasının doğruluğunu sormuştur¹⁴³. Önergeyi cevaplandırmak amacıyla söz alan Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey, memleketimizde sinema, kahve ve eğlence hayatına dair gece faaliyetlerinin her yerde olmadığını; bunun son zamanlarda bazı yerel yönetimlerin daha geç saatlere kadar izin verdiğini, böylelikle bu tür faaliyetlerin gece bir buçuklara kadar devam ettiğini tespit ettiklerini söylemiştir.

Serbest Fırkanın kapanması sonrasında yapılan 1931 yılı seçimleri Meclisteki muhalefeti ortadan kaldırılmıştır. CHP, basını tek partili rejim idaresinin koşul ve

¹⁴² *Cumhuriyet*, 4 Aralık 1933, s. 1-5.

¹⁴³ BCA, f.030.10., y.8.49.6.; TBMMZC, 4. Dönem, Cilt 19, 25 Aralık 1933, s. 136.

kurallarına uydurmak istemiştir¹⁴⁴. Bu nedenle basının genel tutumunun Mecliste görüşülmesi Elazığ Mebusu Fazıl Ahmet Bey ve arkadaşlarının, bazı gazetelerin takip ettikleri yayın tarzları hakkında hükümetçe ne tedbirler alınması gerektiği konusunda verdikleri gensoru ile başlamıştır. İsmet Paşa, Mecliste bu konudaki konuşmasında basın hürriyetinin olduğunu, ancak basın özgürlüğünün ülkeye zarar vermemesi gerektiği ve yeni bir kanunla basının bu kötü kullanışların önlenmesi gerektiğini önermiştir¹⁴⁵. Görüşmelerde pek çok vekil söz alarak basın özgürlüğü hakkında görüş beyan etmiş, bu konuşmacılarda birisi de Refik Bey olmuştur.

Refik Bey, belirli bir süreden bu yana bazı gazetelerin devam eden yayınlarının ciddi bir tehdit olduğu görüşündedir. Hüseyin Cahit ve Ali Kemali Bey'in Meşrutiyet sonrası yazılarını takip edenlerden birisi olduğunu, o yıllarda bu kişilerin yetişmiş vatansever aydınlar olduklarını düşündüğünü söylemiştir. Ancak bu kişilerin maskelerinin düştüğünü iddia etmiştir. Hürriyet, eşitlik kavramlarını kullanarak memleketi yeni bir badireye sürüklediklerini düşünmektedir. Bu kişileri bu tür kavramlarla halkı birbirine düşürdükleri eleştirisine Arnavut, Bulgar, Ermeni, Kürt, Sırp, Yunan gibi azınlıkların ayaklanmalarını örnek olarak göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki bu gelişmeleri örneklendirdikten sonra bu kişileri şöyle belirtmiştir:

Matbuat hürriyeti demokrasi icabı diye memleketin menfaatlerini ve geleceğini yıkmaya çalışan bu günkü efendiler ki onlar aynı nakaratı bin bir çeşitle ve bin bir kisve ile süsleyerek saf ve temiz fikirleri zehirlemek için savaşmışlardı. Onlara da efendiler; günahdır, yazıktır, ayıptır, insaf ediniz, bu neşriyatını dolayısıyla millet birbirine giriyor dendiği zaman, aynen bu günkü gibi haykırıyorlardı: hürriyet gidiyor, söylemiyorlar, ağızlarımıza kilit vuruyorlar, diyorlardı... Ahmet Samimler, Volkancılar, Ali Kemaller, Refi Cevatlar ve hepsi vatanın harabelerinde öten baykuşlar gibi bağıra bağıra nihayet bir gün milleti boğmak, yok etmek için, boğazımıza itilaf sicimini atanlarla birlikte ve aynı safta görünmüşlerdi. Türk milleti solmayan ruhundaki hayatiyetini, bu müthiş tehlikeye karşı da ortaya çıkararak düşmana da bu vatansızlara da layık oldukları cezayı verdi. Her birisi birer suretle ve bilhassa Ali Kemali layık olduğu akıbetle millet arasından yok oldular.

Cumhuriyet döneminde de benzer yayınların ortaya çıktığını düşünmektedir. Bunlar da aynı amaç ve ruhla saldırdıklarını, bunlara müsaade ettiklerinde milletin

¹⁴⁴ Mahmut Goloğlu, *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2009, s. 23.

¹⁴⁵ TBMMZC, 4. Dönem, Cilt 3, 5 Temmuz 1934, s. 34-38.

ruhuna zehir saçacaklarını iddia etmiştir. Yayınların hedefinin İnkılaplar ve milletin bütünlüğünün bozulması olduğunu düşünmektedir. Cumhuriyet idaresini yok etmek isteyen bu yıkıcı neşriyata karşı hükümetin, Meclisin ve milletin gereken cezayı vermesini istemektedir. Basın özgürlüğünü kullanarak ve kendilerini muhalif olarak gören bu kişilere karşı önlemler alınmasını önermiştir. Vatanın menfaatlerini yıkmaya çalışan suikastçılara hadlerinin bildirilmesi gerektiğini söylemiştir. Sert eleştirilerini vatanın varlığına ve geleceğine uzaktan, yakından suikast edenlere bu memlekette yaşama hakkının olmadığını son söz olarak söyleyerek tamamlamıştır¹⁴⁶. Refik Bey'in basında muhalif yazarlar için sert düşünceleri ve görüşmelerde diğer mebusların benzer görüşleri, basına karşı Meclisin yasal çalışma başlatılmasının önünü açmıştır.

Türk kadınına siyasi haklar verilmesi için, Anayasa'nın 10. ve 11. maddelerinin değiştirilmesi amacıyla 5 Aralık 1934 tarihinde Mecliste görüşmeler yapılmıştır. İsmet Paşa'dan sonra Refik Bey söz alarak heyecanlı bir konuşma yapmıştır. Büyük Türk ulusu seslenişinden sonra heyecanla şu nutku söylemiştir:

Ne mutlu sana; dün senin olmayan, senden olmayan kötü adamlar, kötü idarelerin ellerinde öz varlığını ne söylüyor, ne de gösterebilirdin. Yakından, uzaktan sana bakanlar senin özünü görmeden, bilmeden sana eksik gözle bakıyorlardı. Bu gün senin özünü, senin varlığını yine senin özünle dünya uluslarına gösteren bir güç yetişti. O gücün, senin gücünün adını anarken, dünyanın sana gözleri kamaşarak baktığını görüyorum. Dün bir evin pırlıtsı gibi değeri küçültülen Türk kadını durmadan yürüyen, olgunlaşan büyük inkılâbın bu adıma girmesiyle yepyeni bir dünyaya giriyor. Türk kadının dünya tanır. Erkekten hiçbir savaşta geri kalmamış, onunla omuz omuza yürümüş, onunla tarlada beraber çalışmıştır. Ekin kaldırırken, ineğini sağarken, yavrusuna ninni söylerken dahi erkekten ayrılmayan Türk kadını ulus işlerinde de yüksek varlığını göstermiştir. Baylar, şimdi onayımıza verilen bu kanunla Türk kadını değerli olan yeri alıyor.

Düşüncesi ve çalışmalarıyla katkı sağladığı bütün yeniliklerde söylediği gibi, büyük işlerden birisini daha büyük kurtarıcının önderliğinde gerçekleştirdiklerini söylemiştir. Ayrıca konuşmasını, pek çok hitabında görüldüğü üzere, Mustafa Kemal Paşa için söylediği şu sözlerle tamamlamıştır: *Baylar, sevinelim, övünelim, çünkü Türk'üz, çünkü Atatürk'ümüz var. Ulus var olsun. Atatürk sağ olsun*¹⁴⁷.

¹⁴⁶ TBMMZC, 4. Dönem, Cilt 3, 5 Temmuz 1934, s. 23.

¹⁴⁷ TBMMZC, 4. Dönem, Cilt 25, 5 Aralık 1934, s. 83.

Türk kadınına duyduğu güven ve saygının yanında tarihî ve sosyal rolünden dolayı, kadına verilen siyasi hakları büyük bir heyecanla desteklemiştir. Yine bu yenilikte gerek dönemin siyasi şartları gerekse kişisel düşünceleri onun konuşmasında Başbakan ve Atatürk'e duyduğu güveni de göstermektedir.

2.2.5. Atatürk'ün İnkıpları ve Refik Koraltan

Türk İnkılabı Kemalizm hareketine bağlı olarak iki temele dayanmaktadır. Bunlardan birincisi milliyetçilik prensibi, diğeri ise medeniyetçiliktir. Atatürk'ün pek çok nutkunda bu prensiplerin izlerini bulmak mümkündür¹⁴⁸. Refik Bey İnkılap sürecini, Sakarya zaferini müteakip başlatmıştır. Harf inkılabına kadar devam eden bu dönemi “Topyekûn Islahat” diye nitelendirmiştir. İnkıpları kurtuluş günlerinin abideleşen siması, deha ve medeni kudret timsali Gazi Mustafa Kemal'in önderliğinde, Türk'ü ve onun yeniden kurduğu devleti, koruyucu ve yükseltici vasıta ve imkânlar olarak değerlendirmiştir¹⁴⁹. Bu değerlendirme onun İnkıplara olan inancını göstermektedir. Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa'ya olan bağlılığı ve milliyetçi özelliği onun İkinci Mecliste İnkıplara samimice destek veren idealist vekillerden birisi olmasını sağlamıştır. Diğer taraftan, tekke ve zaviyelerin kapatılması, şapka kanunu gibi İnkıplarda öncülerden olması, onun medeniyetçi düşüncede olduğunu desteklemektedir.

“İkinci Dönem TBMM'ye yansıması olan en önemli siyasi olaylardan birisi Şeyh Sait İsyanı'dır”. 13 Şubat 1925'de başlayan ayaklanmayı bastırmak amacıyla Ali Fethi Bey Hükümeti, Anayasanın 86. maddesine dayanarak sıkıyönetim ilan etmiş, dinin siyasete alet edilmesini yasaklayan anayasa değişikliğini yapmış ve bu önlemlerin yanında isyanı bastırabilmek amacıyla askerî tedbirler almıştır¹⁵⁰. Fethi Bey'in ayaklanma için aldığı bu önlemler ve muhalefete karşı politikaları yetersiz görülmüştür. “Bu nedenle 2 Mart'ta CHF Grubundaki oylamada hükümet güvenoyu alamamış ve beraberinde Fethi Bey istifa etmiştir. İki gün sonra yeni kabineyi kuran İsmet Paşa,

¹⁴⁸ Peyami Safa, *Türk İnkılâbına Bakışlar*, (AKDITYK) Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, s. 67-69.

¹⁴⁹ Ali Yavuz Koraltan Özel Arşivi, *Yassıada Yargılamaları Refik Koraltan'ın Savunma Dosyası*, s. 7.

¹⁵⁰ Yılmaz Çolak, *1923-1929 Dönemi Türkiye'de İç Politika*, (Edt.) Adem Çaylak- Cihat Göktepe vd., Türkiye'nin Politik Tarihi, Savaş Yayınevi, Ankara 2011, s. 225.

Fethi Bey'in önlemlerine ek olarak Takriri Sükûn Kanunu çıkarttırmıştır"¹⁵¹. Hükümetin güvenoyu almasını müteakip teşekkür konuşmasında İsmet Paşa, Meclisten, durum gereği, hemen bu gece müzakere edilmesini isteyeceğim kanun vardır demiştir. Meclis Başkanı da; "İsmet Paşa'nın sözünü ettiği kanun tasarısının yeni geldiğini ve hemen Adalet Komisyonu'na verildiğini" belirtmiştir. Bunun üzerine Adalet Komisyonu üyesi olan Refik Bey'de, şimdi komisyonda görüşür ve getiririz demiştir¹⁵². "Bu görüşmeler hükümet kurulmadan kanun hazırlıklarının yapılmış olduğunu, bunun yanında yeni kabineye Refik Bey'in de desteğini göstermektedir".

"Bu konuşmacılarda biriside gerek tasarıyı bizzat hazırlayan, gerekse yeni hükümete desteği olan Refik Bey olmuştur. Refik Bey muhalifler konuşurken, oturduğu yerden bunun "Cumhuriyetin muhafazası için bir teklif" olduğunu söyleyerek tasarıya bakışını ortaya koymuştur"¹⁵³. "Devamında söz alarak Feridun Fikri Bey ve Kazım Karabekir Paşa'nın tasarının Teşkilatı Esasiye'ye aykırılığının, öte yandan bu kanunun halkın hâkimiyetinin kısıtlanacağı eleştirilerine; bizzat bu kanun sayesinde milletin hakkının korunduğunu savunmuştur". "Konuşmasında Şeyh Sait İsyanı'nı, "inkılabı hiçe saymak ve cumhuriyeti yıkmak için, vatani yeni bir kargaşaya ve parçalanmaya sürüklemek için ortaya çıkan gerici bir düşünce ve doğuda bir bozgunculuk ateşi" olarak değerlendirmiştir".

Takrir-i Sükûn Kanunu muhalefetin bütün kaygılarına rağmen Mecliste kabul edilmiştir. Ayrıca biri Ankara'da diğeri de doğuda olmak üzere iki İstiklal Mahkemesi yeniden kurulmuştur¹⁵⁴. Kanunun kabulünden sonra hükümet gerek kurulan mahkemeler, gerekse kanunun verdiği geniş yetkiyle hareket ederek muhalefetin üzerine gitmiştir. Bu amaçla İstanbul'da birçok gazete ve dergi kapatılmıştır. Muhalefet partisi Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının faaliyetlerine yine bu kanun hükümlerine göre son verilmiştir.

¹⁵¹ Tunçay, *T.C.'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, s. 139; Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839- 1950*, s. 273; Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924- 1930)*, İş Bankası Kültür Yay., İstanbul 2011, s. 123-124.

¹⁵² TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 4, 04 Mart 1925, s. 129.

¹⁵³ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 4, 04 Mart 1925, s. 134.

¹⁵⁴ Tunçay, *T.C.'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, s. 139.

“Yeni Türk devletinde, İnkıpları hayata geçirmek için yasama çalışmalarında, Mecliste öncülük¹⁵⁵yapan vekillerden olmuştur. Bu yönde Refik Bey’in en çok tanındığı gelişme Şapka İnkılabıdır”. “Nitekim Mustafa Kemal Paşa’nın 24 Ağustos 1925 Kastamonu gezisinde şapka giyilmesi yönündeki tavsiyesi, Refik Bey ve arkadaşlarının hazırladığı şapka kanununun altyapısının ilk işareti olmuştur”.

“Seyahat dönüşü Mustafa Kemal Paşa konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Hükümet de kılık kıyafet değişikliği yönünde ilk adımı 2 Eylül 1925’te “*Bilumum Devlet Memurlarının Kıyafetleri Hakkında Kararname*” çıkararak atmıştır¹⁵⁶. “Buna müteakip, Refik Bey ve rüfekasının verdiği Şapka iktisası (şapka giyilmesi) hakkında 2/479 numaralı kanun teklifi 25 Ekim 1925’de Meclis Başkanlığına verilmiştir”. “İlgili komisyonlardan geçtikten sonra kanun teklifi genel kurula 25 Kasım günü gelmiş ve acilen görüşmelere alınmıştır. Bizzat Refik Bey, kanunun önemli olduğunu söyleyerek hemen müzakere edilmesini teklif etmiştir”.

“Mecliste şapka kanununa muhalif olan tek kişi, Bursa Mebusu Nurettin Paşa olmuştur. Kanunun Anayasa’nın 68,70,71,73,74’üncü maddelerinde belirlenen özgürlük ilkesiyle bağdaşmadığı ve cumhuriyet kavramıyla ters düştüğü, yasa teklifinin Anayasa’ya aykırı olduğu gerekçesiyle Meclise bir takrir sunmuştur¹⁵⁷. “Takririn okunmasından sonra kanunun hazırlayıcılarından ve en önemli savunucusu olarak Refik Bey kürsüye çıkmıştır. Kanunun milletin geleceği ve yükselmesi için bir araç olduğunu, bunun yanında da milletimizin tarihe yazdığı büyüklüklerinden birisinin de şapka

¹⁵⁵ Refik Bey’e İnkıplardaki bu öncü çalışmaları nedeniyle sert şekilde eleştiriler de yapılmıştır. Sadık Albayrak’ın *Devrimin Çakıl Taşları* adlı kitabındaki “Kadın Haklarını Korumada Kadın Elbisesi Yırtan Bir Meclis Başkanı” başlıklı yazı bu eleştirilerin öne çıkanlarından birisidir. Bu yazıda Albayrak onu “İslami her mevzuda karşı tavır almak”, “kadınların çarşaflarını yırtmak”, “Bursa’da imamları ve din hizmetlilerini baskı altına almak” gibi daha pek çok suçlamayla itham etmiştir. Refik Bey’in Takrir-i Sükûn, şapka kanunu, tekke ve zaviyelerin kapatılması ve Harf İnkılabı’nda öncü olması, İnkıplara yapılan eleştirilerin onun üzerinden yapılmasını sağlamıştır. Albayrak’ın suçlamalarında ciddiyetsiz ve hissi davrandığını Refik Bey ile ilgili verdiği yanlış bilgilerden anlaşılabilir. Bunlardan birisi, Çoruh yerine, ki bu hata bir çok Refik Koraltan kısa biyografisinde görüldüğü gibi, Çorum Valiliği yaptığını yazar. Ayrıca Yassıada yargılamalarında İnkıplaların her türlüüne imza attığı için idamdan kurtulduğunu belirtir, fakat doğrusu Koraltan’ın idam cezası yüksek mahkeme tarafından oyçokluğu ile verildiği için, diğer DP’li arkadaşları gibi, cezası müebbet hapse çevrilmiştir. Bu bariz hatalardan başka 1942 yılında Bursa’dan milletvekili seçildiğini yazmıştır. Fakat bunun doğrusu İçel milletvekilliği olmalıdır. Bu çalışma aslında İnkıpları benimseyememiş ve anlayamamış araştırmacıların, bu İnkıplara eleştirilerini doğrudan yapmak yerine asılsız ve dayanaksız bilgilerle Refik Bey üzerinden eleştiri yapanlara örnektir. Bkz. Sadık Albayrak, *Devrimin Çakıl Taşları*, Timaş Yay., İstanbul 1995, s. 169- 170.

¹⁵⁶ Kâzım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi*, TBMM – 2. Dönem 1923-1927, C. II, TBMM Vakfi Yay., Ankara 1995, s. 64.

¹⁵⁷ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 19, 25 Kasım 1925, s. 222; Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, s. 398.

giyilmesi konusundaki isteği olacağını belirtmiştir”. “Çağdaş ve uygar hayatın bütün gereklerini eksiksiz yapılması için milletimizin, bütün uygar ulusların giydiği şapkayı, kendi başlığı olarak seçtiği vurgusunu yapmıştır”. “Teklifin gerekçelerinin izaha gerek olmayacak kadar açık olduğunu, milletin medeni hayatın gereği olan şapkayı hiçbir telkin olmadan giyeceğini, onu milletin elinden alacak kimsenin kalmadığını ve kim almaya kalkarsa da o eli milletin kıracağını söyleyerek konuşmasını tamamlamıştır”. “Refik Bey’in konuşmasından sonra Nurettin Paşa söz almış ve onun eleştirilerinin hissi Bir diğer kıyafet düzenlenmesi, din adamlarının giyeceği kıyafetler konusudur”. “Bu konuda Mustafa Kemal Paşa, 31 Ağustos 1925 günü Çankırı’da, İskilip’ten gelen bir heyetle görüşmesinde şunları söylemiştir”: “Bir Diyanet İşleri Başkanlığı ve ona bağlı müftüler, imamlar, hatipler vardır. Bu sınıfa ait kılığı tanırız. Bu işle görevli olmayıp da dışarıda kalanların aynı kılığı giymeleri doğru değildir. Biz de medeni giysinin bütün teferruatını kabul etik”¹⁵⁸. “Bu beyanat ve düşüncenin uzantısı görülebilecek adım, Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı dini memurların giyecekleri kıyafetler, Refik Bey ve arkadaşlarının verdiği kanun teklifi ile ceza kanununun 131. maddesi değiştirilerek oluşturulmuştur”. “30 Kasım’da görüşülerek yasalaşan bu kanun maddesi şöyledir: Türkiye Devleti’nin vermediği rütbe ve nişanları takan ve kendi rütbelerinin üstünde resmi elbise veya hiçbir rütbesi ve memuriyeti olmadığı halde üniforma giyindiği ve Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı dini memurlar için hükümetçe tesbit edilmiş kılığı yetkisiz ve ilgisiz giyenler üç aydan bir yıla kadar hapsedilecektir”¹⁵⁹. “Böylece din görevlilerinin giyeceği kıyafetlerin ilgisiz kişilerce giyilmesini önlemek için önemli bir adım atılmıştır”.

“Tekke ve zaviyelerin kapatılmasını hazırlayan en önemli olaylardan birisi Şeyh Sait İsyanı olmuştur. Liderinin “şeyh” olması ve isyanın hedefleri, laiklik doğrultusunda yapılan İnkılapların karşısında dini bir tepki olarak görülmesi, kapatılma sürecine etki etmiştir”¹⁶⁰. “Nitekim, isyan sonrası Şark İstiklal Mahkemesi bölgedeki tekke ve zaviyeleri menba-ı şer ve fesat yuvası olarak görmüş ve kapatılmaları yönünde talimat vermiştir”¹⁶¹. “İsyandan birkaç ay sonra Mustafa Kemal Paşa’nın Kastamonu ve

¹⁵⁸ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III (Açıklamalı Dizin İle), TİTE Yay., Ankara 2006, s. 225; Mustafa Selim İmece, Atatürk’ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri (1925), TTK Basımevi, Ankara 1959, s. 68.

¹⁵⁹ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 19, 30 Kasım 1925, s. 281.

¹⁶⁰ Bernard Lewis, Modern Türkiye’nin Doğuşu, TTK Basımevi, Ankara 2000, s. 405.

¹⁶¹ Aybars, İstiklal Mahkemeleri, s. 328-329.

İnebolu gezileri esnasında verdiği beyanatlar da, tekke ve zaviyelerin kapatılacağı yönünde olmuştur. Bu yönde, 31 Ağustos'ta Çankırı'da tekkeler için şunları söylemiştir: Tekkeler mutlaka kapatılmalıdır". "Türkiye Cumhuriyeti her şubede doğru yolu gösterecek güce sahiptir. Hiçbirimiz tekkelerin yol göstermesine muhtaç değiliz. Biz uygarlıktan, bilimden, fenden güç alıyoruz...¹⁶² Yine 30 Ağustos günü Kastamonu Türk Ocağında Mustafa Kemal Paşa'nın açıklamaları şöyledir":

Ölüleri yardıma çağırmak uygar bir ulus için yüz karasıdır... Ey millet, iyi biliniz ki Türkiye Cumhuriyeti şeyhle, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, medeniyet tarikatıdır. "Medeniyetin emir ve isteklerini yapmak, insan olmak için yeterlidir". "Tarikatların başları bu dediğim gerçeği bütün açıklığıyla anlayacak ve kendiliklerinden tekkelerini kapatacak, kendilerine bağlı olanların artık olgunluğa eriştiklerini kabul edeceklerdir"¹⁶³.

Kastamonu gezisinin dönüşünde Mustafa Kemal Paşa başkanlığında toplanan bakanlar kurulu, din ile ilgisi olmayan tekke ve zaviyelerin kapatılması yönünde kararname çıkarmıştır. "Böylece daha önce İstiklal Mahkemelerince alınan kararlar doğrultusunda ve çıkarılan bakanlar kurulu kararı gerekçeleriyle konu kamuya mal edilmiştir. Böylece kapsamlı hale getirecek yasa hazırlıkları hemen başlatılmıştır"¹⁶⁴.

"Şapka kanununda olduğu gibi, bu gelişmelerin yasama çalışmalarında da Refik Bey öncü olmuştur. Tekke ve zaviyelerin kapatılması için, 16 Kasım'da 5 arkadaşıyla birlikte Meclis Başkanlığına kanun teklifini sunmuştur"¹⁶⁵. "Kanunun gerekçesinde tekke ve zaviyeleri İslam dininin zorunlu kılmadığı kuruluşlar olduğu, bu kurumların hak yolundan sapmışların elinde, onların siyasi amaçlarını desteklenmek için elverişli araç haline geldiği vurgusu yapılmıştır". "Bundan başka son gericilik olayının (Şeyh Sait İsyanı) açıkça gösterdiği gibi devletin huzuru ve geleceği için kaygı duyanların dikkatinin çekildiğini belirtilmiştir". "Yine Şark İstiklal Mahkemesinin, kendi görev alanında, tekke ve zaviyelerin kapatılması yönünde verdiği karar gerekçe

¹⁶² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 225; İmece, Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri (1925), s. 68.

¹⁶³ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, s. 225; İmece, Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri (1925), s. 68.

¹⁶⁴ Öztürk, Türk Parlamento Tarihi, s. 27-30.

¹⁶⁵ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 19, 16 Kasım 1925, s. 125.

gösterilmiştir. Bir diğer gerekçe ise, Ankara İstiklal Mahkemesinin tekke ve zaviyelerin kapatılması konusunda hükümetin dikkatini çekmek için yaptığı uyarı olmuştur”¹⁶⁶.

Teklifin 30 Kasım’da Mecliste müzakerelerine başlanınca ilk sözü teklif sahibi Refik Bey almıştır. Konuşmasına kürsüye teklif ettiği kanunu müdafaa etmek için geldiğini belirtmesine rağmen bu kanunla ilgili kısa konuşmuştur. Refik Bey’in tekke ve zaviyeler için düşünceleri gerek ülke gündeminin getirdiklerine, gerekse hükümetin düşüncelerine paralel şekildedir. Bunun yanında Mustafa Kemal Paşa’nın beyanatları ve çalışmaları doğrultusunda bu kuruluşların durumunun Meclise yansımına Refik Bey’in öncü olarak katkı sunması önemlidir.

2.2.5.1. Mustafa Kemal Paşa’ya Tertiplenen Suikast Girişimi için Bir Önerge

“İkinci Meclis dönemi Türkiye’sinin önemli iç gelişmelerden birisi de Mustafa Kemal Paşa’ya İzmir’de tertiplenen suikast girişiminin yansımalarıdır. Ziya Hurşit’in başını çektiği suikast teşebbüsü amacına ulaşmadan ortaya çıkmıştır”. “Suikasta doğrudan ve dolaylı karışanlar devamında yargılanmıştır. Refik Bey, bu olaydan en çok üzüntü duyan siyasetçilerden birisi olmuştur. Öyle ki Mustafa Kemal Paşa’ya olan saygı ve sevgisini yaşamı boyunca sıklıkla dile getirmekten çekinmemiştir”.

“İzmir Suikast Girişimi’nin kamuoyuna yansımaları, tartışmaları, yargılama ve yargılamaya bağlı neticelerinden yaklaşık iki ay sonra, konu tekrar Refik Bey aracılığıyla Meclis gündemine gelmiştir”. Suikast girişiminin neticesiz kalması ve bundan Meclisin duyduğu sevinci Reiscumhur’a bildirmek için, Meclis komisyonu kurulmasını bir takrir aracılığıyla teklif etmiştir. Takrir sonrası kürsüye gelen Refik Bey, açıklamalarına suikast girişimini milletin kalbini sızlatan, vatanın ufuklarını titreten bir olay olarak gördüğünü söyleyerek başlamıştır. “Mustafa Kemal Paşa’ya, Türk’ün büyük ve aziz evladı, kutsal inkılâbımızın timsali aziz kurtarıcısı nitelendirmesinde bulunmuştur. Konuşmasının devamında, Gazi’yi neden öldürmek isteyebilecekleriyle ilgili şu soruları yöneltmiştir”: “Milletin en yüksek varlığını dâhice görüşleriyle bütün milleti kurtaran ve bağımsızlık davası etrafında topladığı için mi? Büyük kurtarıcıya niçin el uzatıyorlar?” “Memleketimizi dört bir taraftan istila eden, namus ve kutsal değerlerimizi çiğneyen düşmanları kovmak azmiyle bütün hayatını bu uğurda koyduğu

¹⁶⁶ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 19, 30 Kasım 1925, Ek Rapor s. 3.

için mi? Düşmanı denize dökerek vatani gerçek zafere ulaştırdığı için mi? Milleti ölümden hayata, karanlıktan nura götürdüğü için mi?” Bu sorulardan sonra yirminci yüzyılın iftihar edeceği Mustafa Kemal’e el uzatanların “akrep” olduklarını söylemiştir¹⁶⁷.

Refik Bey’in konuşması içerisindeki sorular, aslında Mustafa Kemal Paşa için düşüncelerini de ortaya koymaktadır.

O, suikast ile hainlerin amacının Gazi’nin büyük eserini ortadan kaldırmak istediklerini, milleti de yine esarete sürüklemek niyetinde olduklarını düşünmektedir¹⁶⁸.

“Refik Bey’in tavrına ilave olarak Şükrü Bey (Bolu)’de, Reiscumhur’a gidecek heyetin on beş kişiden oluşmasını isteyen bir karar sunmuştur”.

“Refik Bey, Mustafa Kemal Paşa’ya olan bağlılığını ve duyduğu güveni, Mecliste öncülük ettiği bu faaliyetle bir kez daha göstermiştir”.

2.2.6. Yasama Çalışmaları

“Refik Bey’in İkinci Mecliste aldığı görevlerden birisi Adalet Komisyonu üyeliğidir. Bunun yanında pek çok yasanın hazırlayıcılarından ve savunucularından olmuştur”.

“Refik Bey’in siyasi hayatında yasama çalışmalarına en yoğun katıldığı milletvekilliği dönemi bu dönemdir. Öne çıkan şapka kanunu ile tekke ve zaviyelerin kapatılması gibi tekliflerinden başka dört kanun teklifinde daha bulunmuştur”. “Bunlardan birisi de Cumhuriyet Bayramı günü mektup ve telgraflara ücretlerinden başka Hilâliahmer adına pul yapıştırılması kanun teklifidir Kanun teklifinin açıklamasında Refik Bey, cemiyetin kurulduğu günden itibaren amacına uygun olarak çalışmalarını yaptığını ve böylelikle de milletimizin teveccühünü kazandığını belirtmiştir”.

“Refik Bey Konya milletvekili olmasına karşın, çalışmaları sadece bu şehirle sınırlı kalmamış, diğer şehirlerin sorunlarına çözüm üretebilmek amacıyla yasama faaliyetinde bulunmuştur”. “Buna en iyi örneklerden birisi Kayseri şehrinin su, elektrik, mezbaha tesisatı için mahalli belediyesince borçlanma anlaşmasına Hükümetin kefalet

¹⁶⁷ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 27, 03 Kasım 1926, s. 17.

¹⁶⁸ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 27, 03 Kasım 1926, s. 17-18.

etmesi için arkadaşlarıyla birlikte yaptığı kanun tasarısıdır”¹⁶⁹. “TBMM’nin ikinci dönemi, Cumhuriyet Tarihi’nin hukuki alt yapısına önemli katkılarını yaptığı bir dönem olmuştur. Bu anlamda Türk Ceza Kanunu, Borçlar Kanunu, Medeni Kanun gibi temel kanunların hazırlanmasında ve kanunlaşma sürecinde, Refik Bey’in gerek Başkanlık Divanı üyesi olması gerekse hukukçu yönü onu bu kanunlara katkı sağlayanlardan yapmıştır”. “Türk Ceza Kanunu’nun 1 Mart 1926 günü müzakerelerinde, kanunun tek tek maddeler yerine bütün olarak oylanmasını istemiştir¹⁷⁰. Yine Refik Bey ceza kanununun hazırlanma ve açıklama raporunu hazırlayan vekillerden birisidir”.

“Refik Bey, bu dönem Mecliste pek çok kanunun teklifinin yanında dikkate değer önergeler de sunmuştur. Bunlardan hiç şüphesiz önceki kısımda açıkladığımız Mustafa Kemal Paşa’ya suikast girişiminin neticesiz kalmasına, Meclisin duyduğu sevinci gösteren önerge olmuştur”. “Diğer önemli gördüğümüz önergelerinden ikisi de Meclis üyelerinden vefat eden Nafia Vekili Ali Sırrı Bey ve Ali Süruri Bey’in çocuklarına yönelik teklifidir”. “Memleketine giderken trafik kazası sonrası yaşamını yitirmesi üzerine, Refik Bey’in 3 Kasım 1926 tarihinde çocuklarının parasız okutulması için verdiği tavrın kabul edilmiş ve karar Maarif Vekilliğine gönderilmiştir”¹⁷¹. “Vefat eden milletvekilleri için bulunduğu girişimler onun siyasi arkadaşlarına duyduğu vefayı göstermesi bakımından önemlidir”.

2.2.6.1. Refik Konya ve Konya’ya Dair Çalışmaları

Askerlik hizmetini Konya’da yapması onun hayatında dönüm noktalarından birisini teşkil etmiştir. Nitekim askerlik görevi Konya ile bağlarını güçlendirmiştir, Askerliği döneminde Gelibolu ve Karaman’da olduğu gibi Konya’da da halkla iç içe olması ona bu görevinden sonra uzun yıllar boyunca Mecliste bu şehri temsil etmesinin ve şehrin desteğini almasının yolunu açmıştır. Konya’ya hizmet etmesi ve Refik Bey’in bu şehre karşı sevgisinin artması ile ilk kullanacağı soyadını “Konya” olarak seçmiştir. Öyle ki şehirle özdeşleşmesinin bir diğer örneği Meclis tutanaklarına “Refik Konya” olarak yansımastır.

¹⁶⁹ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 32, 19 Mayıs 1927, s. 156.

¹⁷⁰ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 23, 1 Mart 1926, s. 19.

¹⁷¹ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 27, 3 Kasım 1925, s. 15-16.

Konya, Refik Bey'in Millî Mücadele'ye aktif olarak katıldığı, siyasi desteğini aldığı şehirdir. Konya'da kısa sürede kendisini tanıtmaya ve şehrin güvenini kazanması da onun şehirle bütünleşmesinin göstergesidir. Gerek Birinci Konya Hadisesi'nde gerekse Delibaş İsyanı'nda şehre zarar gelmemesi için çalışmıştır. Bunların yanında öncülüğünü yaparak 18 vekilin imzasıyla Akşehir kazasının vilayet olması için kanun teklifinde bulunmuştur. Fakat teklif oylama sonucunda Meclis tarafından kabul edilmemiştir¹⁷².

Konya ekonomisinin temel kaynağını oluşturan tarımda önemli tarım arazilerine sahip Çumra toprakların sulanması çalışmalarına Refik Bey de konuyu Meclise taşıyarak destek vermiştir. 15 Ocak 1923 günü verdiği takirde “*Çumra'daki sulama sahasının düzenlenmesi ve çiftçilerin faydalarına olacak şekilde Nafia Vekâletinden teklif edilerek, Nafia Encümenince kabul edilmesi*” içerikli kanun tasarısının kabulünü talep etmiştir¹⁷³. Refik Bey Konya mebusu olarak, Millî Mücadele yıllarında şehirdeki muhalefetin faaliyetlerinden şehrin zarar görmemesi için etkin çalışmalarının yanında Konya'nın ekonomik kalkınması yönünde de çalışmalarını dikkate değer faaliyetler yürütmüştür.

Konya'nın iktisadi hayatının temel taşlarının başında tarım gelmesi nedeniyle Refik Bey, Konya'nın zirai faaliyetlerine katkı için ikinci dönem vekilliğinde de bu yönde çalışmalarına devam etmiştir¹⁷⁴.

Refik Bey ve arkadaşlarının imzasıyla Meclis, Konya'da yetiştirilen tütünün gerek idarenin işine yarayacağı gerekse dışarıya gönderilebilir tütün yetiştigi vurgusunu yaparak Başvekâlete göndermiştir¹⁷⁵.

Seçim bölgesindeki ahalinin menfaatlerini gözetmek amacıyla yasama çalışmalarında gerekli girişimi bulunmaktan çekinmemiştir. Nitekim buna örneklerden birisi olarak, “*Konya Ovası Sulanış İdaresinin Teşkilat ve Vezaifi Kanunu*” görüşmelerinde, hazırlanmış olan kanun taslağında ekilmiş olan arazilerden, ister sulansın ister sulanmasın su kanalı yatırımının karşılanması amacıyla ücret alınması öngörülmesinden rahatsızlığı gösterilebilir. Bu duruma Konya vekillerinden ilk karşı

¹⁷² Teklif 29 Ocak 1921 tarihinde yapılmıştır. TBMMZC, 1. Dönem, Cilt 7, 29 Ocak 1921, s. 409.

¹⁷³ TBMMZC, 1. Dönem, Cilt 20, 15 Ocak 1923, s. 276-277.

¹⁷⁴ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 25, 1 Mayıs 1926, s. 10.

¹⁷⁵ BCA, f.030.10., y.181.251.18.

çıkan Refik Bey olmuştur. Refik Bey'in bu tespitlerinden sonra diğer Konya vekilleri de bu durumun düzeltilmesi yönünde görüş bildirmişlerdir. Hatta Konya milletvekilleri Mustafa Feyzi Bey ve Eyüp Sabri Bey bu doğrultuda tavrını vermişler ancak bu tavrılar ve diğer Konya vekillerinin itirazları da kabul edilmeyerek kanun encümeninden geldiği şekliyle kabul edilmiştir¹⁷⁶. Bu kanun görüşmelerinde görüldüğü üzere, Refik Bey'in siyasi düşüncelerinden birisi olarak, halkın çıkarı doğrultusunda çalışması karşımıza çıkmaktadır. Bu duruma çocukluk yıllarında Divriği de şahit olduğu köylünün fakirliğinden etkilenmesi ve halkçı siyasi anlayışı gerekçe gösterilebilir.

2.2.7. Valilik Dönemleri

“- Atatürk ile görüştüğüm, Bir müddette idare hayatında bulunmanızı uygun bulduk... Arzunuzu öğrenmek istiyorum.” “Millî mücadele hayatına girerek, katıldığım Türkiye Büyük Millet Meclisinden 15-16 yıllık müsbet faaliyetten sonra ayrılış, ruhi ve manevi bakımdan kolay olmasa da millet ve memlekete hizmet bakımından düşüncenizi hürmetle karşılıyorum” cevabında bulunuyorum...¹⁷⁷”

“1935 yılı seçimleriyle beraber Koraltan, kesintisiz olarak yürüttüğü 15 yıllık siyasi hayatına ara vermiştir. Beşinci dönem seçimlerinin yapıldığı 8 Şubat 1935'ten sonra yaklaşık bir yıl herhangi bir görevde bulunmamıştır”. “Bu dönem seçimlerinde aday olmaması veya gösterilmemesi yönünde değerlendirme için bir kayda ulaşamamıştır. Kendisi de hatıralarında 1935 seçimlerine katılmamasının nedenine dair bir bilgi vermemiştir”. “Ancak 1936 yılına gelindiğinde kendisine, tecrübelerinden mülki idarede yararlanmak için görev tevdi edildiği zaman kabul etmiştir”. “Gerek hatıralarında, gerekse dönemin kaynaklarında siyasi olarak tasfiye edilmesi düşüncesini destekleyecek bilgiye ulaşamamıştır. Kaldı ki kendisinin de tecrübeli bir siyasetçi olarak bu yönde bir beklentisi olmasına karşın, bir sistemi veya kırınglığı da bulunmamaktadır”.

Başvekil İsmet İnönü, Atatürk'le de görüşerek, Refik Bey'in idare hayatında tecrübelerini aktarmasını uygun görmüştür. Görevi kendisine teklif eden İnönü'ye Refik Bey, *“Millî Mücadele hayatına girerek, katıldığım Türkiye Büyük Millet Meclisinden 15-16 senelik müsbet faaliyetten sonra ayrılış, ruhi ve manevi bakımdan kolay olmasa da millet ve memlekete hizmet bakımından düşüncenizi hürmetle karşılıyorum”* cevabını

¹⁷⁶ TBMMZC, 2. Dönem, Cilt 32, 26 Mayıs 1926, s. 563-564.

¹⁷⁷ 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdıkları Anıları.

vermiştir. Bunun üzerine İnönü; *“1935’de Şark Vilayetlerini teftiş seyahatinde buldum. Artvin, Ardahan, Kars’ı ziyaret ettiğim zaman bir başvekil sıfatı ile utandım. Her bakımdan vatansever olan bu diyar halkı hala hükümetten mahrum... Her türlü geçim vasıta ve imkânından mahrum olan bu yerlerde işsizlikte, tahammül edilemez şekil almış. Vaktiyle lağvedilerek sonradan, hasıl olan lüzum üzerine, tekrar teşkiline zaruret görülen Çoruh Vilayetine gider misiniz?”* sorusunu yöneltmiştir. Cevaben Refik Bey İstanbul, Bursa ve İzmir gibi iller yerine Çoruh’ta çalışmayı tercih edeceğini söylemesi üzerine İnönü, bunu büyük memnuniyetle karşılamış ve her türlü desteği verme sözüyle valilik görevini tevdi etmiştir¹⁷⁸. *“Bu görüşmeden ve sonraki günlerde Ankara’ya çektiği telgraflardan anlaşıldığı kadarıyla Koraltan, siyasi beklentisi olmasına rağmen idari bir göreve getirilmesini memnuniyetle karşılamıştır. Bu görüşme aynı zamanda Atatürk ve İnönü ile ilişkilerinin devam ettiğini de gösterir”*.

2.2.7.1. Çoruh Valiliği

Çoruh Vilayeti, 1933 yılında 2197 sayılı kanun ile merkezi Rize olmak üzere Artvin¹⁷⁹ ve Rize vilayetleri birleştirilerek oluşturulmuştur¹⁸⁰. *“İki yıl sonra 2885 sayılı kanun kabul edilmiş ve Çoruh vilayetinden, Rize ve Pazar ayrılarak merkezi Rize olan yeni bir vilayet teşkil edilmiştir”*. *“Çoruh vilayeti ise, merkezi Artvin olmak üzere Borçka, Artvin, Şavşat ve Yusufeli kazalarından meydana getirilmiştir. Rize’ye dağlar nedeniyle uzaklığı, ekonomik ve güvenlik sorunları beraberinde getirdiği için Artvin’e yeniden vilayetsizlik verilmiştir”*¹⁸¹.

“...Her şeyden evvel yol meselesi mühimdi... Halka acı hakikati söyledim. Sahil yolunun Hopa’dan Artvin’e giden yolun tamir ve ıslahını, Artvin’den Şavşat’a, Yusufeli’ne giden yolların ihtiyaca cevap verebilecek duruma getirebilmesi için benimle çalışmalarını teklif ettim. Sen başımızda olduktan sonra dağları devireceğiz” diye toptan bir cevapla karşılaştım. Ve filhakika buiman ve heyecanla sahil yolunu yani, Sarp’tan Vice’ye kadar

¹⁷⁸ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan’ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 1-2.

¹⁷⁹ 1933 yılında Artvin’in merkez nüfusu 2900, il nüfusu 89630’dur. Vilayetin bütçe gelirleri ile vilayetin giderleri arasında ciddi fark olduğu ve bunun yanında coğrafyasının zor şartlardan oluştuğu için, gelişmesinin güç olduğu kanun teklifinin gerekçesinde belirtilmiştir. Gerek nüfusunun azlığı gerekse gelirlerinin yetersiz olması nedeniyle vilayet merkezi Rize’ye verilmiştir. Bkz. TBMMZC, 4. Dönem, Cilt 15, 20 Mayıs 1933, Birleşim Ekleri, Sıra No: 174.

¹⁸⁰ TBMMZC, 4. Dönem, Cilt 15, 20 Mayıs 1933, s. 199.

¹⁸¹ TBMMZC, 5. Dönem, Cilt 7, 25 Aralık 1935, s. 173; Baltaoğlu, *Atatürk Dönemi Valileri*, s. 35-37.

olan yolu 4 ayda, Şavşat Ardahan yolunu 1 senede ve Yusufeli'ne, Erzurum'a mütehi yolu da geçit verebilir hale getirmek için halkla birlikte kış Ferhadane çalışmasına girdik¹⁸²...

Dâhiliye Vekâletinin 5 Şubat 1936 tarih ve 918 sayılı tezkeresi ile Refik Bey, hükümet kararnamesiyle Çoruh valiliğine atanmıştır¹⁸³. Görevine 12 Mart'ta başlayan¹⁸⁴ Koraltan, bu yıllarda Budapeşte Büyükelçisi olarak görev yapan Behiç Erkin ile mektuplaşmıştır. Cevabi olarak gönderdiği 22 Temmuz 1936 tarihli mektubunda Çoruh Vilayeti'nin şartlarını Behiç Bey'e anlatan Koraltan, ondan görev bölgesine katkı anlamında destek istemiştir. Mektubunda vilayeti ve yapması gerekeni şöyle anlatmıştır:

... Tabiatın bin bir nimetleriyle süslenmiş olan bu diyarın uzun asırlar bakımsızlık yüzünden solgun ve cılız bir hale geldiğine seyahatlerim uzadıkça, gördüklerim genişledikçe, araştırmalarım derinleştikçe daha iyi anladım. Bu sayısız eksikleri bertaraf etmek ve sınırsız ihtiyaçlara cevap verebilmek için çok didinmek, çok gezmek ve çok yorulmak lazımdır. Devamında yalnız Çoruh Vilayetinde değil, araştırdığımda bütün şarkta yürek sızlatıcı manzaralar gördüğünü söylemiştir. Bu imkânsızlıkların nedenini, asırlardır devam eden ve “zalim” olarak nitelendirdiği kötü idarelerde görmüştür. Diğer bir neden olarak kahraman ecdadın at oynattığı Macar ovalarını bayındır hale getirdiğini ancak doğu illerinden gelen kahramanlar kaynağının adeta çöl bir vaziyette bırakmasını göstermiştir¹⁸⁵.

Tabiat şartlarının çetin illerinden birisinde göreve başlayan Refik Bey, ilk iş olarak vilayeti daha iyi tanıyabilmek için seyahatlere çıkmıştır. “Yapılması gereken en önemli işin II. Abdülhamit döneminde at arabası yolu olarak yapılmış, fakat hiç bakım görmemiş yol meselesi olduğunu düşünmüştür”. “Bu amaçla halka konuşmalar yaparak onların gücünden yararlanmıştır. Bizzat kendisinin de katıldığı yol yapım çalışmaları yaklaşık iki yıl sürmüştür”. “Sarp'tan Viçe (Fındıklı)'ye kadar uzanan yolu 4 ayda, Şavşat-Artvin-Ardahan yolunu bir yılda yapılmış, Erzurum ve Yusufeli yollarının ise “geçit verir” hale getirilmesine öncülük etmiştir”. “Diğer taraftan köylere su götürmüş ve bütün kazalara okul yaptırmıştır. Koraltan ekonomik olarak ise Artvin-Kuvarshan (Bakır işletmesi) Fabrikasını faaliyete geçirmiş, İktisat Vekili Celal Bayar'ın Murgul Bakır İşletmeleri'nin altyapı çalışmaları için bölgedeki incelemelerine katılmıştır”¹⁸⁶.

¹⁸² 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdırdığı Anıları.

¹⁸³ BCA, f.030.18., y.61.10.7.

¹⁸⁴ ESA, D.N.: 7575, Müddeti Hizmet Cetveli, s. 1; İBA, S.D.N.: 4114, s. 3.

¹⁸⁵ TİTE Arşivi, Behiç Erkin'e Yazılmış Refik Koraltan Mektubu, Kutu No: 152, Gömlek No: 12, Belge No:12

¹⁸⁶ Koraltan Özel Arşivi, Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları, s. 3-6.

Çoruh Valiliği görevinde Dâhiliye Vekâleti tarafından iki kez takdirname ile ödüllendirilmiştir. Birincisini 5 Mart 1937 tarihinde kaçakçılıkla mücadele ve kaçakçılığın önlediği için almıştır. İkincisini 15 Ekim 1937 tarihinde vilayetin her bakımdan kalkınma, genişleme ve yükselme hareket ve faaliyetlerinin göze çaracak şekilde önemli ve verimli gelişmeleri yönündeki başarılı çalışmaları için almıştır. “Bunun yanında vilayet dâhilinde tam bir emniyet ve asayiş temin edilmiş bulunması üzerime Üçüncü Umumi Müfettişliğinin teklifi ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından takdir belgesiyle ödüllendirilmiştir”¹⁸⁷. “Başarılı çalışmalarının ödüllendirilmesinden bir önceki teftiş yılında Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Uzer Bey, Koraltan’ın çalışmaları bölgedeki olumlu gelişmeleri de beraberinde getirdiği açıklamasını yapmıştır”¹⁸⁸.

Bu dönem valiliğinde 22 Ekim 1937’de yaklaşık sekiz ay sağlık sorunları nedeniyle şehirde bulunamamıştır¹⁸⁹. “Rahatsızlığı sol diz kapağındaki iltihaplara bağlı olarak sürekli devam eden ağrılardır”. “Tedavi amacıyla sağlık izni almış ve Budapeşte’nin “Piştayni” bölgesi kaplıcalarında üç ay tedavi görmesi amacıyla hekim rapor vermiştir”¹⁹⁰. “Nitekim diğer bir hekim raporunda eklem romatizması teşhisi konulan Koraltan’ın rahatsızlığın tedavisi için, Artvin’de gerekli imkânlar yoktur. Koraltan’ın eşi de aynı dönemde benzer sağlık sorunları yaşamaktadır”. “Sağlık şartlarının Artvin’de elverişsiz olması ve her ikisinin de sürekli tedavisi gerektiği için Koraltan, Şükrü Kaya’ya durumu telgrafla bildirmiştir”. “16 Aralık 1937 tarihli telgrafta özetle; yol ve inşaat çalışmalarının bittiği, burada geçen sürede refikasıyla beraber kronik romatizmanın tekrarladığı, rutubetsiz bir yerde tedavi olmalarını doktorların tavsiye etmesi gibi nedenlerle sağlık raporu aldığını bildirmiştir”. “Devamla telgrafta sağlık sorunları yüzünden işinden ayrı kalmanın üzüntüsünü belirtmiş ve mektubunu “ellerinizden öperim” diyerek tamamlamıştır”¹⁹¹.

¹⁸⁷ İBA, S.D.N.: 4114, s. 4; Şükrü Kaya’nın 15 Ekim günlü Koraltan’a gönderdiği yazı sureti de sicil dosyasında mevcuttur

¹⁸⁸ *Cumhuriyet*, 15 Temmuz 1936, s. 3.

¹⁸⁹ İBA, S.D.N.: 4114, s. 6.

¹⁹⁰ İBA, S.D.N.: 4114, s. 15.

¹⁹¹ İBA, S.D.N.: 4114, Telgraf 1.

2.2.7.2. Trabzon Valiliği

“Çoruh Valiliğinin son yılında eşiyile birlikte yaşadığı sağlık sorunları, bunun yanında Artvin’in sağlık imkânlarının yetersizliği, Koraltan’ın şartları daha iyi bir vilayete tayininin gerekçesidir. Nitekim Trabzon Valiliği görevine resmi olarak 26 Mayıs 1938 tarihli kararname ve 2054 sayılı teklif ile Reisi Cumhuriyet’in imzasıyla atanmış”¹⁹², “21 Temmuz 1938 günü de görevine başlamıştır. Yeni görevi için çalışma prensiplerini telgrafla Dâhiliye Vekâletine özetle şöyle bildirmiştir”: *...Cumhuriyet hükümetinin ve büyükler büyüğü Atatürk’ün büyük Türk milletinin refahı ve saadetine yönelik prensipleri ve Cumhuriyet rejiminin bütün icaplarını halkın umumi hayatına, asil yurdumuzun bölgesine yaymak en kutsi emelimiz ve en başlı hedefimizdir...*¹⁹³

“Aslında romatizma tedavisine bağlı sağlık raporu devam ettiği halde yaklaşık bir ay sonra göreve başlayabilecekken, Koraltan buradaki çalışmalarına sağlık izni bitmeden başlamıştır. Trabzon, Refik Bey’e yabancı bir şehir değildir”. “Yirmi yıl önce Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarında burada Polis Müdürü olarak bulunması nedeniyle, o yıllardan şehirde dostları oldukça fazladır. Bu nedenle şehirde göreve başlamasını şu şekilde değerlendirmiştir”: “Çöküntü ve kara günlerde beraber çalıştığım vatansever, vefakâr, Trabzonlularla tekrar karşılaşmanın karşılıklı zevk ve heyecanı ile işe başladım”¹⁹⁴. Gerek bu iletişim kaynaklarını gerekse Trabzon’u tanıyor olması, onun şehirdeki çalışmalarına halkın ihtiyaçları doğrultusunda ve hızla başlamasını sağlamıştır”.

*“...O sırada mersin emniyet müfettişi olarak Pozantı’da bulunuyorum. Pozantı’dan geçen Sivas valisi Süleyman bey Trabzon’a tayin edilmiş. Pozantı’dan geçiyordu. kendisini uğurlamak üzere ulukışlaya gelmişim. Kendisi ile çalışmak istiyorsam Trabzon polis müdürü olarak götürmek üzere, Dahiliye nezaretine müracaat edeceğimi söyledi. Ve bir ay içerisinde tayin muamelesi neticelendi Trabzon’a geldim...”*¹⁹⁵

Göreve başlar başlamaz Trabzon’un tarım alanlarındaki üretimi yetersiz bulmuştur. Tarımsal olarak şehrin kalkınması için yapılması gerekenleri ise şöyle sıralamıştır:

¹⁹² BCA, f.30.18.01., y.83.45.13.

¹⁹³ İBA, S.D.N.: 4114, Telgraf 4.

¹⁹⁴ Koraltan Özel Arşivi, Refik Koraltan’ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları, s. 20.

¹⁹⁵ 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdırdığı Anıları.

Mısır yetiştirilmesi, soya fasulyesi ekimi, İtalyan tipi buğday tohumu temini, çay ektirilmesi, hayvan ıslahı, balık sanayisinin geliştirilmesi. Bu günlerde Trabzon'a gelen Alman Sefiri ile görüşmesinde sefir, Almanya'nın soya fasulyesine ihtiyaç duyduğunu, ekilmesi ile ürünün kendi ülkelerinde değerlendirilebileceğini söylemiştir. Görüşme nedeniyle soya ziraatında gelecek görmüştür. Ziraatın yapılması amacıyla 15 bin liraya ihtiyaç duymuş ve bunu da Ankara'da tanıdığı kimselerle irtibata geçerek temine çalışmıştır. Konu Atatürk tarafından da öğrenilmiş, bizzat Atatürk'ün talimatıyla para Trabzon'a gönderilmiş ve gerekli soya tohumu temin edilmiştir¹⁹⁶. İlk yaptığı çalışmalardan birisi de Trabzon'da Doğu Kültür Kongresinin toplanmasına öncülük etmiştir. Kongrede kültürel kalkınma hareket ve gerekliliğinin önemine dair bir konuşma yapmıştır¹⁹⁷391. Koraltan'ın Trabzon Valiliği döneminde Akçaabat hükümet binasının temeli atılarak yapımına başlanmıştır¹⁹⁸. Halkevlerinin temel işlevlerine inanan idarecilerden birisi olmuştur. Bu nedenle her alanda verimli işler başarmaya çalıştığı gibi, Trabzon Halkevi Başkanı olarak halkevlerinin bütün kollarını harekete geçirmiştir. Dönemin Trabzon Halkevi karşısında bulunan ve kullanılmayan kiliseyi, sinema ve tiyatro salonu haline getirmiştir. Bin kişi kapasiteli sinemada her perşembe akşamı konferanslar ve müsamereler düzenlemiş, bunun yanında filmler gösterilmiştir. Halkevi çalışmalarını uygun havalarda köylere ve kazalara taşımıştır. Diğer taraftan Yomra, Araklı, Sargona (Çamburnu), Beşikdüzü beldeleriyle Sürmene, Akçaabat, Vakfıkebir, Of ilçelerinde açılan halkevlerini bütün kollarını oluşturarak faaliyete geçirmiştir. Trabzon'da özellikle halkevlerinin çalışmalarını yakından takip eden Koraltan, uygun binaları olmayan Beşikdüzü, Yomra ve Sürmene de yeniden Halkevi inşa ettirmiştir¹⁹⁹. Yaklaşık bir yıl gibi kısa sayılabilecek bir sürede Trabzon'da ekonomik, kültürel ve bayındırlık alanlarda şehre önemli katkılar sunmuştur. Ancak Refik Bey bu günlerde, daha çok göz önünde olabileceği bir vilayette valilik beklentisi içerisindeydi. Bu nedenle dönemin Dâhiliye Vekili Faik Öztrak'a 26 Mart 1939 tarihinde bir telgraf çekmiştir. Oldukça dikkat çekici olan telgrafta Koraltan ilk önce Trabzon'da çalışmalarını şöyle anlatmıştır:

¹⁹⁶ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 20-22.

¹⁹⁷ *Cumhuriyet*, 10 Ağustos 1938, s. 3.

¹⁹⁸ *Cumhuriyet*, 15 Mart 1939, s. 2.

¹⁹⁹ *Cumhuriyet*, 16 Mart 1939, s. 5.

Trabzon, bir senede büyük inkılâbın ana prensipleri içinde ve en geniş manada faaliyet sahası oldu. Bu kısa zamanda en büyük hizmetimizi öncelikle arz edeyim ki inkılâbın kudret ve fîli sahada Karadeniz kıyılarında yaşayan duygusu kuvvetli, hassas halka göstermek olanlara bu günkü varlığın azametli gidişine daha yakından, daha alakalı olarak toplamak şuurlu bir kütle haline getirmek oldu. Bunu beni yakından bilen, tanıyan, seven siz sevgili kardeşe pervasızca söylerken, büyük işler gördüğünü söyleyen birinin sözü.²⁰⁰

gibi kendimi zaafa düşmüş saymıyorum. Bu telgrafı çekmekteki asıl amacı Milli Şef'in de bilgilendirilerek, mebusluğa geçen İzmir Valisi Fazlı Güleç'in yerine kendisinin boşalan valiliğe atanmasını istemesidir. Koraltan kendisine karşı Milli Şef'in tavrını, "anlaşıldı ki Milli Şef bizi daha bir müddet idare hayatında ve idare edenler arasında bulunduracak" diyerek anlatmıştır. Buradaki "idare edenler" ifadesi aslında onun yürüttüğü idari görevden memnuniyetsizliğini ve siyasi hayata tekrar dönmek için beklentisinin yüksek olduğunu da göstermektedir. Devamında Dâhiliye Vekil'inden, daha geniş sahada hizmet etmesini esirgemezlerse kendilerinin yüzünü ağartmayı başaracağını belirtmiştir.

"...Gece gündüz benliğimi saran elem ve ızdırap içerisinde, "Ne yapmalıyız ne yapabilmeliyiz? Bu felaket ve elemden nasıl kurtulmalıyız diye düşünmeye başlamıştım. Tek çare milletçe teşkilatlanarak birleşerek her an tehlikeye düşen milli varlığı kurtarmanın lüzumuna inanıyorum.

O sıralarda yakın görüştüğüm Sıhhiye müdürü Dr. Sadrettin Jandarma Kumandanı Binbaşı küçük Kazım Beyleri evime davetle Zigana dağlarına çekilerek teşkilat kurma fikrini açtım. Uzun konuşmalardan sonra bu fikir üzerinde mutabakata vardık...²⁰¹"

Sonrasında şimdiye kadar bütün valilik görevlerini ise şöyle değerlendirmiştir: Ben Çoruh gibi dağ başında da solmayan ezeli ve ebedi, yurt ve millet aşkıyla, gururla ve sevinçle çalışmasını bildim. Benim nazarımda vilayet yok, yurt var, bu sevda daha çok verim alacak, daha geniş sahada tatbik iskânını da sizden istesem bilmem fazla olur mu? Telgrafını hem kendisi hem de eşinin romatizma rahatsızlığı için Çeşme kaplıcalarında tedavi imkânı da oluşturacağını söyleyerek Dâhiliye Vekilinden İzmir Valiliğine kendisinin görevlendirilmesini özellikle rica ederek tamamlamıştır²⁰².

²⁰⁰ Burada "kendini büyük işler gören kişi" anlamında "Şeyhin kerameti kendinden menkul" deyimini kullanmıştır. Bkz. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. II, İnkılap Yay., İstanbul 2014, s. 1059.

²⁰¹ 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdırdığı Anıları.

²⁰² İBA, S.D.N.: 4114, Telgraf 2.

Koraltan, bu telgrafında Çoruh Vilayeti için “dağ başı tabirini kullanmasını, yaşadıkları sağlık sorunları nedeniyle vilayetdeki şartların olumsuzluğu veya rahatsızlıklarının getirdiği psikolojisi olarak değerlendirilebilir. Bunun yanında telgrafın genelinde tecrübelerini idari yönde değil de, daha geniş çalışma imkânı sunacak siyasette aktarma beklentisini de taşımaktadır. Bu telgraf onu, İzmir Valiliğine taşıyamamıştır. Ancak telgraftan birkaç ay sonra atanacağı ve memuriyet hayatında önemli bir yer teşkil eden diğer bir şehir olan Bursa’ya, valiliğin yolunu açtığı sonucu çıkarılabilir.

“Sene 1939 nisan başı. Merkezden gelen bir telgrafla Bursaya vali olarak naledildiğim bildirildi. Ve böylece bursaya gittim. Bir senede Trabzonlularla yapılan mesai her sahada kendini gösteriyor. Ayrılırken bütün Trabzon ve havalisi môtörlarla denizleri doldurarak ailemi ve bizi şeker kutularına gark ederek hıçkırık ve göz yaşları içerisinde uğurladılar....”

Trabzon’dan Bursa’ya geçerken hükümet merkezine uğramış, Bursada yapacağım işlerin izahla yardımlarını istemiştim. Bu sırada şükrü kaya ile görüşürken (5 sene Bursa’da kalmak ve çalışmak imkanı bulursam İdarenin imar eli değmeyen, mühmel bırakılmış o tabiat hazinesini insanlar için bir saadet beşiği yapmak kararı ile gidiyorum, Bana bu beş sene için beş milyon gönderiniz başkaca yardım istemem dedim)²⁰³.

2.2.7.3. Bursa Valiliği

Bursa’ya atandığını öğrenen Koraltan, İçişleri Bakanlığına 26 Mayıs 1939’da memnuniyetini de gördüğümüz şu telgrafı çekmiştir: *Bursa Vilayeti valiliğine tayininim hakkındaki yüksek emirlerinizi şimdi hürmetle öğrendim. Hakkımda gösterilen bu yeni güven sonraki mesaimi yeniden yüreklendirdi ve artırdı. Birinci Büyük ve Ebedi Şef Atatürk izinde Milli ve Sevgili İnönü yolunda yorulmaz ve irkilmez bir surette başlayan faaliyetlerimize devam edecek ve bu büyük itimada layık olmaya çalışacağım... Bu fırsatla aziz büyüklerimize sonsuz saygılarımı daha yakından arz etmek fırsatını bulacağım için sevinçliyim...*²⁰⁴

Koraltan, Bursa Valiliği görevine 7 Haziran 1939 günü valiliğin resmi karşılama kıtasının selamının da yapıldığı küçük bir törenle başlamıştır³⁹⁸. İlk iş olarak turizm şartlarını incelemek amacıyla Uludağ’a çıkmıştır. İstikbalini Bursa’nın üstünde doğan parlak bir yıldıza benzeten Koraltan, Uludağ için: *Bu dağı tanımakta Cumhuriyet’in başlı başına hissesi vardır. Muvaffak bir propaganda yaptınız.*

²⁰³ 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdırdığı Anıları.

²⁰⁴ İBA, S.D.N.: 4114, Telgraf 3.

Hizmetiniz asla inkâr olunamaz... Bu kadar yatık başlı bir dağ görmedim açıklamasını yapmıştır.

Yeni valiye göre Bursa'nın turizm davasının temeli olan dağ ve kaplıca, bu güzel şehri diğer şehirlerden üstün tutmaktadır. Bursa'daki tarihî eserler ve doğal güzelliklerin de eklenmesiyle buranın turizminin daha da zenginleşeceğini düşünmektedir. Bu düşünceleri açıklayan Refik Bey için, Ankara, Artvin ve Sarıkamış'ta kayak yaptığını ve kayak sporuna ilgi duyan bir vali olduğunu da belirtmekte fayda vardır²⁰⁵.

Bursa'nın kalkınması yolunda turizmin önemine inanan Koraltan, bu amaçla Mudanya iskelesinde yükse yolcunun ayrı yerlerden indirilmesi, şehir içi ulaşım ücretlerinde indirim ve otel konaklama ücretlerinin ucuzlatılması gibi çalışmalar yapmıştır²⁰⁶. Bursa'nın kendisinden önce yapılan imar çalışmalarına devam etmiş ve İstanbul'un da imar çalışmalarını yapan dönemin ünlü Fransız mimarı Henri Prost'u İstanbul Belediye Başkanı Lütfi Kırdar'ın aracılığıyla, şehrin imar çalışmalarını yaptırmak için davet etmiştir. Bursa'nın sıcak ve soğuk maden suları ile diğer su kaynakları üzerinde araştırma yapmak için teşebbüslerde bulunmuştur. Koraltan, bugün de Bursa'nın ekonomisinde önemli yer tutan turizm ve maden kaynaklarının geliştirilmesine katkı sunan kişilerdendir.

"...Herşeyden evvel bir şehircilik mütehassısı getirerek Bursa merkezinden başlamak üzere bütün kaza merkezlerinin imar planının yapılması gerekiyordu. Bunun içinde İstanbul planını yapmak üzere getirilmiş olan şehirci ve mimar Prost'u Bursa'ya getirerek bu işleri yaptırmayı düşünmüştüm. Bu maksatla da ozaman Belediye Reisi bulunduğum emekli yarbay Behçet Bey'i Prost'un da Bursa'ya davet etmek için İstanbul'a gönderdim. Ayrıca merkeze yazdığım bir yazı ile Uludağ için düşündüklerimi planlamak üzere bir mimar istemiştım. Emlak ve Kredi Bankası mimarlarından Mithat Yener gönderildi. Dolbaba'dan başlanarak istasyonier vaziyette Uludağ eteklerinde bulunan Dağ oteli beş yerde yapılmasını düşündüğüm tesisler için çalışmaya başlandı. Mimar Mithat Yener'le Uludağ'da etütlere başladık. İftihar edilecek bir şehirci ve mimar olan bu arkadaş, Uludağ'ın tabiatına âşık oldu ve bu alaka ile işe sarıldı. Gerek Bursa'nın gerek Uludağ'ın havadan fotoğraflarını aldırtdık..."²⁰⁷

Çekirgeyi gören Prost heyecanla şunları söyledi

²⁰⁵ Musa Atas, "Bursa Mektupları", *Cumhuriyet*, 20 Haziran 1939, s. 7.

²⁰⁶ *Cumhuriyet*, 7 Temmuz 1939, s. 4.

²⁰⁷ 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdirdığı Anıları.

“... Burasını öyle bir Hidroterapi şehri haline koyacağım ki, milyonlarca insan koşup buraya gelecek; zümrüt gibi göz ve gönül alan ovasıyla, Uludağ gibi sıhhat kaynağı hazinesiyle, Apolyant gölü ile Mudanya Gemlik deniziyle süslenmiş olan bu güzel tabiat parçası Bursa dünya Turistlerinin koşup geleceği yerlerden biri olacak demıştır...”

Bursa Valiliği günlerinde, ilk memuriyete başladığı yıllarda olduğu gibi Celal Bayar ile Bursa’da tekrar karşılaşmışlardır. Celal Bayar, Ocak 1939’da Başvekillikten ayrıldıktan sonra dinlenmek ve kaplıcalar için Bursa’ya gelmiştir²⁰⁸. Koraltan Bayar’ın şehirde bulunduğu günlerde ona özel ilgi göstermiştir. Birlikte sık sık yemek yemişler, Karacabey Harasına ve Uludağ’a gitmişlerdir. Koraltan, bu günlerde emniyet mensuplarının Bayar’a gösterdiği yakınlıktan dolayı takip ettiklerini sonradan öğrenmiştir. Bayar şehirde yaklaşık bir ay kalmış, bu süre içerisinde halkın çektiği sıkıntılar konusunda değerlendirmeler yapmışlardır²⁰⁹.

Memurların sürekli artan fiyatlar karşısındaki sıkıntılı durumu Koraltan’ın dikkatinden kaçmamıştır. Bu amaçla 31 Ekim 1941’de Başvekâlete gönderdiği yazı gönderen Koraltan, memurların sıkıntı içerisinde bulunduğunu ve memurların “çocuklarını idare edemediklerini, tahsildeki çocuklarının tahsiline yetişemediklerini” belirtmiştir²¹⁰.

Koraltan’ın Bursa Valiliğini tam da İkinci Dünya Savaşı yıllarında yapmıştır. Savaşın Türk ekonomisine olumsuz yansımalarına Bursa’da şahit olmuştur. Yaşanan ekonomik sıkıntılara çözüm olması amacıyla Ankara’ya gerek telefon görüşmelerinde gerekse yazılı olarak üretim seferberliğine başlanmasını önermiştir.

Gerek şartları itibariyle ülkenin en az gelişmiş illerinden birisi olan Çoruh Valiliği döneminde gördüğü imkânsızlıklar, gerekse daha iyi şartlardaki Trabzon ve Bursa’da yaşadığı tecrübeler onun bundan sonraki siyasi hayatına etki etmiştir. Özellikle bu şehirlerin kırsal bölgelerinde yaşayan halkın yokluk içerisinde olması onu etkilemiştir. Valilik görevleri esnasında bu durumu ortadan kaldırmak için çeşitli projeler üretmiştir. Yaptığı çalışmalar hem Dâhiliye Vekilliği tarafından ödüllendirilmiş, hem de basına yansımıştır.

²⁰⁸ Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938-1945)*, C. 1, İletişim Yay., İstanbul 2010, s. 224.

²⁰⁹ Bayar’ın Bursa günlerinde, Dâhiliye Vekilliği’nden ayrılan Şükrü Kaya Bey’de bulunmuştur. Turhan Dilligil, “Demokrat Partiyi Nasıl Kurduk”, Anlatan Refik Koraltan, *Dün ve Bugün Dergisi*, Yıl: 1956, S: 12, s. 23; Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan’ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 30-32.

²¹⁰ Fatih Tuğluoğlu, “Tek Parti Döneminde Hükümet Memur Dayanışması”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S: 27-28 (Mayıs- Kasım 2001), s. 358.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİSİ DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ

3.1. YENİ PARTİ TARTIŞMALARI VE DP’NİN KURULUŞ HAZIRLIKLARI

Türkiye’de yeni bir partinin kurulması adına hazırlıkların yapıldığı havadisi Haziran 1945’in ilk günlerinde basında çıkmaya başlamıştır. Dörtlü Takrir öncesi basına yansıyan ikinci parti haberlerinde İnönü’nün 19 Mayıs’taki, harp şartları ortadan kalktıkça memleketteki demokrasi idaresi de yükselecektir beyanatı doğrultusunda bir beklenti oluşmuştur⁵⁸³. Böyle bir girişim CHP içerisinde, bu beyanatın da tesiri ile hoş karşılanmıştır. Haberlerde kurulacak partinin isminin “Demokrat Parti” olacağı da duyurulmuştur⁵⁸⁵. Partiyi kimin veya kimlerin kuracakları konusunda ise isimleri geçenler, Recep Peker ile Ankara Valisi Nevzat Tandoğan’ın yanında partinin başına geçmek için CHP Genel Sekreterliğinden istifa ettiği iddia edilen Memduh Şevket Esenal’dır⁵⁸⁶. Kurulacak partinin lideri olarak ismi geçen bir diğer isim de Dr. Tevfik Rüştü Aras’tır.

Basında “İkinci Parti” tartışmaları yapılırken birkaç gün sonra verilecek olan Dörtlü Takrir hakkında, tavrı veren kişilerle ilişkileri düşünüldüğünde, Tan ve Tasvir gazetelerinde bile yayın yapılmamıştır. Cemil Koçak’a göre bu durum dikkate değerdir. Çünkü bu gazeteler Dörtler’e yakınlıklarından dolayı önergelerin içeriğinden haberdar edilebilirdi. Daha da ötesi bu gazeteler çıkan haberleri tekzip etmişlerdir. Bu durum önergelerin parti içi mesele olarak gündeme gelmesi ve böyle kalması tercih edilmiş olmalıdır. Başka bir görüşe göre basına yansıyan yeni parti haberleri muhalif bir parti kurulma çalışmalarının başlamış olduğu, ancak hangi özelliklerde bir parti kurulacağı belirginleşmemiştir²¹¹⁵⁹³.

Görüldüğü üzere DP’nin kuruluşuna giden muhalefet günlerinde kamuoyuna “Demokrat Parti” isimli bir partinin veya ikinci bir partinin kurulacağı yönünde yansımalar olmuştur. Ancak asıl DP’yi kuranların partiyi kurmak için ne zaman harekete geçtikleri kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu doğrultuda tartışmalar yapılmıştır. Koraltan’ın hatıralarından ve düşüncelerinden hareketle DP’nin kuruluşu öncesi için yapılan bu tartışmalara bakmakta fayda vardır.

Koraltan hatıralarında, Dörtlü Takrir öncesi parti içi ıslahata girişmek amacıyla Dörtler’in kendi aralarında çeşitli toplantılar yaptıklarını belirtmiştir. Hatıralarından anlaşıldığı üzere, tavrı vermeden önce sıklıkla yaptıkları bu

²¹¹ Çufalı, *Türkiye’de Demokrasiye Geçiş Dönemi (1945-1950)*, s. 51.

toplantıların bir kısmı Aras'ın evinde, bir kısmını da Bayar'ın evinde yapılmıştır⁵⁹⁴. Ancak hatırasında bu buluşmaların tarihlerine açıklık getirecek bir ifade olmamakla birlikte tahrir öncesi demesi bize Mayıs ayını göstermektedir²¹². Nihal Kara ise, Dörtler'in "parti içerisinde ortak bir muhalefet hareketi yürütmek için ilişkilerinin ne zaman başladığını" kesin olarak belirtmemekle birlikte, tahminine göre, ilişkilerinin ocak-mart aylarında gerçekleştiği görüşündedir. Cemil Koçak bu görüşe katılmamakla birlikte, yakınlaşmanın mayıs ayında gruplaşmaya dönüştüğü öngörüsünde bulunmuştur²¹³. İsmet Bozdağ da siyasi gruplaşmanın nisan-mayıs aylarında oluştuğu düşüncesindedir. Tartışmalar Koraltan'ın ifade ettiği gibi DP'ye giden süreçte muhalefet mensuplarının çeşitli ev toplantılarında görüş alışverişinde bulunduğunu göstermektedir.

Basına yansıyan DP veya ikinci parti haberlerine karşın, DP'yi kuranların Dörtlü Tahrir öncesi ve günlerinde, her ne kadar Menderes ile Bayar isimleri birlikte olmasa da basında yer almıştır. Onların ve diğer iki ismin birlikte böylesine bir çalışma içerisinde olmadıkları muhtemeldir. Ancak Dörtler tahrir sonrası, öncesinde olduğu gibi toplantılarına devam etmişlerdir. Bayar ve Koraltan'ın evinde gerçekleşen bu toplantılara Aras ile Cemal Tunca da zaman zaman katılmıştır. Dörtlü Tahrir'in reddedilmesinden sonra Bayar'ın "bundan sonradır ki bir parti kurmak için müşterek çalışmalar" dediği bu toplantılar olması muhtemeldir. Nitekim Bayar, tahrire kadar her birinin kendi muhitlerinde ayrı ayrı bu fikir ve teşebbüste olduklarını, sonrasında da Koraltan'ın Ahmet Hamdi Başar'ı program hazırlığına soktuğunu aktarmıştır. Başar'ın parti programı hazırlanması çalışmalarında bulunduğunu ve kendisinden yardım aldığını, yakın arkadaşı olarak, Koraltan da belirtmiştir⁶⁰¹. Nitekim İsmet Bozdağ'a göre, Dörtlü Tahrir heyecan ve hevesle imza koyan Koraltan, bir muhalefet partisi kurulması için diğer DP kurucularından daha önce yoğun çalışma içine girmiştir. Başar ile kurulacak muhalefet partisinin programını hazırlamaya ilk başlayan da Koraltan olmuştur.

Ahmet Hamdi Başar, kendisini DP'nin kurucuları arasında göstererek, Dörtlerle görüşmeye başlamalarının tahrir sonrasında olduğunu belirtmiştir. Başar yeni

²¹² Günlüklerinde de belirttiği üzere, toprak görüşmeleri sırasında, 16 Mayıs'ta akşam yemeği için bir restoranda Bayar ve Ethem Menderes'le bir araya gelmişlerdir. *Milliyet*, 14 Mayıs 1983, s. 9.

²¹³ Koçak, *İkinci Parti*, C. 1, s. 246.

bir muhalefet partisi için Dörtleri teşvik ettiğini ve kendileriyle çalışmalar yaptığını aktarmıştır. Dörtleri “Hürriyet Kahramanları” olarak niteleyerek, takrir sonrası kararsız oldukları görüşündedir. Devam ederek bu günleri şöyle anlatmıştır: Onları yeni parti kurmaya cesaret edebilmeleri için tereddüt ve endişe içinde yaşanan beş ayın geçmesi ve bu arada kuvvet verici bir takım hadiselerin cereyan etmesi ve teminatlar alınması icap etmiştir. Nihayet Dörtlerle birlikte yapılan toplantılar ve görüşmelerden sonra benim de dâhil olacağım beş kişilik bir kurucu heyet tarafından “Demokrat Parti”nin kurulmasına karar veriliyor. Başar’a göre Koraltan ile birlikte Ağustos ayında Florya’da yeni bir parti kurmak için görüşmüşlerdir. Bu günlerde parti programının temel esasları üzerinde anlaşan Koraltan ve Başar, Bayar’ı muhalif bir parti kurmak ve onu kuracakları bu partinin lideri yapmak için uğraşmışlardır⁶⁰³. Başar’ın partinin programı²¹⁴ üzerinde çalışmalar yapması muhtemeldir. Çünkü birlikte yaptıkları çalışmaları değerlendirmek amacıyla Aralık 1945’te, kurulacak parti programının şekillenmeye başladığı günlerde, Başar Ankara’da bulunmuş ve fikirlerini Dörtler’e aktarmıştır. Başar’ın bu günlerde gerek parti için fikirleri gerekse parti içerisinde yer alma isteği, özellikle Menderes²¹⁵ ve Köprülü’den destek bulmamıştır. Bu durum hem Koraltan, hem de Başar’ın anılarında görülmektedir.

Dörtlü Takrir sonrası Menderes ve Köprülü’nün tek parti yönetimine karşı, gerek basın aracılığıyla gerekse Mecliste yaptıkları eleştiriler CHP’den ihraçlarını getirmiştir. Arkasından Bayar’ın milletvekilliğinden istifası ve Koraltan’ın Vatan gazetesine beyanatı sonrası partiden ihraç sürecinin başlaması üzerine, basında Dörtler’in yeni parti kuracakları yönünde haberler çıkmıştır. Bu haberlerden birisi Vatan gazetesinde 1 Ekim tarihinde “Celal Bayar’ın Siyasi Planları” başlıklı yazıdır. Bu yazıda Bayar’dan beklentiler olmasına karşın onun suskun olduğu, bununda daha

²¹⁴ Başar anılarında parti programı çalışmasını şöyle aktarmıştır: ...Muhalefet partisi kurma işini, Dörtlerle görüşmeye başlamazdan çok önce tasarlamıştım. Hazırladığım bir program da vardı. Nitekim Ağustos 1945 sonlarına doğru Refik Koraltan’la parti için ilk görüşmemizi yaptığım zaman, ona hazır, makine ile yazılmış “ismine Cumhuriyetçi Demokrat Parti dediğim” bir partinin program tasarısını da vermişim. Sonra bunun üzerinde Koraltan ve Bayar’la görüşerek bazı tahsisler yaptık. Ankara’da görüştüğümüz metin bu suretle meydana gelmişti... Bkz. Başar, *Yaşadığımız Devrin İçyüzü*, s. 34.

²¹⁵ Parti programı görüşmelerinde Menderes, Başar için “iki gündür fikirlerimizi bir arkadaşına beğendirmek için uğraşıyor, vakit kaybediyoruz” demiştir. Milliyet, 17 Mayıs 1983, s. 9; Başar’ın fikirleri Aydemir’ göre, “doktrinlerinin nerede başlayıp nerede bittiği bilinmez” niteliktedir. Buna karşın DP’nin parlamentoda “orta parti” olacağı hedeflendiği için Başar’a ilk karşı çıkan Menderes olmuştur. Çalışmaları ve düşüncelerinin destek bulmamasının etkisi muhtemeldir ki, Ankara’dan ayrılırken Başar, Menderes için; Menderes’ten sakınıyoruz. En kuvvetli adamınız, en tehlikeli adamınızdır... demiştir. Bkz. Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950)*, C. II, s 445.

anlamli olduğu yazılmıştır. Ahmed Emin Yalman bu yazıyı açıklamak için, işin doğrusunun Dörtlerle yeni parti programı oluşturmaya başladıklarını belirtmiştir. Bayar da CHP'den ayrıldıktan sonra basındaki yeni parti kuracakları yönündeki haberleri reddetmiştir. Fakat sonrasında o günleri anlatırken; Halk Partisi içinde fikirlerimizi yürütmek imkânı bulamayınca ve bu partiden ayrılmak mecburiyeti ile karşı karşıya kalınca, yeni bir parti kurmak yolunu tutmuşuk demiştir.

Cumhurbaşkanı İnönü'nün 1 Kasım 1945'te Meclisin açış konuşmasındaki, *“bizim tek eksiğimiz hükümet partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır”* düşüncesi, yeni parti için açık bir davet veya son işareti olarak değerlendirilmiştir⁶¹⁰. İnönü'nün uzun konuşmasından sadece belirli bir kısmı Koraltan'ın günlüklerinde şöyle yer bulmuştur:...Bir siyasi kurum içinde prensipte ve yürümekte arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla, bunların kanaatleri ve programlarıyla açıktan durum almaları, siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol, milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur²¹⁶. Koraltan'ın günlüklerine yansıyan bu düşünce Dörtler'den parti beklentileri yorumunu desteklemektedir. Daha öncede ifade edildiği gibi İnönü, mevcut MKP olmasına rağmen, kurulacak partinin dışarıdan değil de CHP içerisinden olmasını işaret etmiştir.

Kasım ayının sonlarında, Koraltan'ın CHP'den ihracından sonra, “İkinci Parti” tartışmaları yeniden ortaya çıkmıştır. Bir anlamda bu haberlerin kaynağı Dörtler'den sonuncusu olarak Koraltan'ın partiden ihracının yansımaları ve ihracı sonrası Cumhuriyet gazetesine parti kurup kurmayacakları yönündeki soruya verdiği cevap olmuştur. Koraltan bu soruya açık şekilde cevap vererek birlikte hareket edeceklerini ve bu birliğin bir parti doğuracağını ifade etmiştir. Nitekim gazetenin Koraltan'ın evinde 27 Kasım'da yaptığı görüşmede, Menderes ve Köprülü de bulunmaktadır. Bu görüşmeden sonraki günlerde Menderes de kendi evinde Cumhuriyet gazetesine “yeni havadisler bu beyanatın teyidi mahiyetindedir” demeciyle Koraltan'ı doğrulamıştır. Basına yansıyan yeni partinin kurucuları içerisinde Rauf Orbay ve Celal Bayar'ın isimleri geçmiştir. Basına göre partinin ismi de “Milli Demokrat Partisi” olacaktır. Ancak ismi geçen iki kişi de bu haberleri yalanlamıştır. Buna karşın birkaç gün sonra 1 Aralık'ta Dörtler'in yeni parti kuracakları, programının hazırlandığı ve ileriki günlerde

²¹⁶ *Milliyet*, 14 Mayıs 1983, s. 9

partinin kuruluşu için resmi müracaatın yapılacağı haberi basına yansımıştır. Aynı haberlerde TBMM’de yeni kurulacak partinin üç mümessili olarak Koraltan, Menderes ve Köprülü’nün ismi geçmiş ve bu kişilerin önemli muhalefet hazırlığında oldukları yazılmıştır²¹⁷. Böylesine bir durum karşısında Koraltan, Ankara’yı telefonla arayarak Bayar’dan bilgi almıştır. Bayar da bunun üzerine Köprülü ve Menderes’in de bilgisi dâhilinde hemen tekzip yayınlatacağını söylemiştir²¹⁸. Nitekim Bayar’ın tekzibi derginin çıktığı gün yani 1 Aralık’ta yayınlamıştır. Burada Bayar, özellikle Kemalizm’e samimi olarak bağlılığının devam ettiği vurgusunda bulunmuş ve başka hiçbir ideolojiyle ilgisinin olmadığını belirtmiştir²¹⁹. Koraltan’ın parti hazırlıkları döneminde olduğu gibi, solcu fikirlere ve kişilere uzak durma gayretinde olduğunu bu olayda da görebilmekteyiz. Aynı şekilde Bayar da Kemalizm düşüncesinde olduğunu ve başka bir eğilim içerisinde olamayacağını, kendisinden beklendiği şekliyle, ortaya koymuştur.

Diğer taraftan Koraltan’ın müdafaa şekli, içerisinde yeni kurulacak partinin prensiplerine dair ipuçlarını ortaya koymuştur. Bunun yanında savunma, bir iddiaya göre, Bayar’ın başkanlığında Dörtler tarafından birlikte hazırlanmış hissi taşımaktadır. Aynı günlerde kurulacak olan yeni partinin ismi için “Kemalist Parti”, “Kemalist Demokrat Partisi” ve “Demokrat Çiftçi Partisi” söylentileri basına yansımıştır. Özellikle “Kemalist Demokrat Partisi” ismi, CHP’nin Kemalist yolda yürümesinden dolayı, bu isme hükümetin müsaade etmeyeceği iddiası yer verilmiştir. Bu isim söylentileri basında karşılık bulması bir yana, kesin olan Celal Bayar liderliğinde yeni partinin kurulacağı ve parti hazırlıklarının yapılıyor olmasıdır²²⁰. Basına yansıyan bu haberler devam ederken, partiden ihracından sonra İstanbul’a giden Koraltan, 2 Aralık’ta tekrar Ankara’ya gelmiştir²²¹.

Bayar’ın 18 Aralık 1945 tarihinde Samet Ağaoğlu’na gönderdiği mektupta kuracakları partinin ismi, “Demokrat Halk Partisi” şeklindedir. Ağaoğlu, bu isimden “Halk” kelimesinin, “Halk Partisi” ile ilişkili düşünülebileceği ihtimali için, sonradan çıkarıldığını iddia etmiştir. Zekeriya Sertel ise Aras’ın evinde Menderes ve Bayar ile kuracakları partinin programı üzerinde konuştuklarını, birkaç gün toplandıktan sonra

²¹⁷ *Akşam*, 1 Aralık 1945, s. 1-2; *Cumhuriyet*, 2 Aralık 1945, s. 1-3.

²¹⁸ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan’ın Kayseri Cezaevinde Yazdıkları Hatıraları*, s. 49.

²¹⁹ *Akşam*, 1 Aralık 1945, s. 2.

²²⁰ *Ulus*, 4 Aralık 1945, s. 1; *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1945, s. 1-3; *Vatan*, 4 Aralık 1945, s. 1.

²²¹ *Cumhuriyet*, 3 Aralık 1945, s. 3.

partinin isminin “Cumhuriyet Demokrasi Partisi” olmasını kararlaştırdıklarını iddia etmiştir. Sertel bu iddiasında tarih vermemiş, sadece Koraltan’ın partiden ihraç630 edilmesinden önce bu ismi koyduklarını belirtmiştir. Ahmed Emin Yalman, Dörtlerle yaptıkları toplantılarda “Demokrat Parti” ismini kendisinin önerdiğini ve hemen kabul edildiğini iddia etmiştir. Bu iddiaların aksine Koraltan, “Demokrat Parti” ismini arkadaşlarıyla birlikte kararlaştırdıklarını belirtmiştir. Koraltan’ın aktardığı bu bilgiyi destekler nitelikte Bayar, Metin Toker’e şunları anlatmıştır: Sırasıyla dört kurucudan her birinin başkanlık ettiği bir toplantılardan birisinde, şimdi hatırlamadığı bir tanesi ‘Demokrat Parti’ adını telaffuz ettiğinde hepsi bu isim üzerinde ittifak etmişlerdi634. Ancak daha Mayıs-Haziran 1945 ve sonraki aylarda, basında kurulacağı iddia edilen muhalefet partisinin isimlerinde, “Demokrat” kelimesinin geçtiği görülmektedir. Koraltan’ın da belirttiği üzere Dörtlü Takrir girişiminin parti içi demokrasi isteği olduğu da düşünüldüğünde parti isminde “Demokrat” vurgusu beklenebilir. Kaldı ki hem Dörtlü Takrir öncesi, hem de sonrasında muhalefetin düşüncelerinin basına yansımada demokrasi isteği görülebilir. Bu istek DP’nin kuruluşu öncesi kamuoyunun bu yöndeki isteğinin de dikkate alındığı muhtemeldir. Koraltan parti girişimlerini:

3.2. CHP - DP ARASINDAKİ ROLÜ

Koraltan, siyasi yaşamının önemli bir kısmında CHP’nin en hararetli savunucularından olmuştur. Hatta ikinci çok partili siyaset denemesi olan SCF’yi CHP içerisinde en sert eleştirenlerdendir.²²² Ancak siyasi yaşamının ikinci döneminde, 1936-1942 yılları arası bürokraside edindiği tecrübelerin de etkisiyle, 7. dönem milletvekilliğinde CHP politikalarına gerek İkinci Dünya Savaşı’nın etkileri gerekse değişen politik şartlar onu farklı düşünmeye itmiştir. Kendisini ilk olarak Çiftçiye Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde ortaya çıkaran bu siyasi farklılıkları, bütçeye red oyu vermesi ve Dörtlü Takrire²²³ imza atanlardan olmasıyla iyice gün yüzüne çıkarmıştır. Takrir sonrası siyasi tartışmalar onun Vatan gazetesine demecini

²²² M. Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları, İstanbul 2001, s.45-46

²²³ Dörtlü Takrir, 7 Haziran 1945’te CHP’li Celâl Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuad Köprülü’nün meclis grubunda açık olarak görüşülmek üzere verdiği önerge dir. Dört kişi verdiği için Dörtlü Takrir diye anılır. Amacı, Türkiye’nin tek parti yönetiminden çok partili hayata geçmesi, serbest seçimlerin yapılması, üniversite özerkliği, tek dereceli seçim sistemi, yürütme erkinin CHP’nin tüzel hamiliğinden çıkarılması idi.

oluşturmuş, bu durum ise Köprülü ve Menderes gibi CHP'den ihraç sürecinin resmen başlamasını sağlamıştır.

Partiden çıkarılan arkadaşları için Dörtler içerisinde düşüncesi veya tepkisini en geç açıklayan Koraltan olmuştur. Bunu özellikle Vatan gazetesinde yapması, CHP yönetimini açıklama sonrası harekete geçirmiştir. İlk olarak Parti Genel Sekreterliği, 4 Ekim'de yazdığı tezkereyle Koraltan'dan amacının ne olduğunu şu ifadelerle sormuştur:

Vatan gazetesinde 2 Ekim 1945 tarihli sayısındaki demecinizi inceleyen CHP Genel İdare Kurulu Parti kararlarına karşı muhalif bir gazetede bu demeci yapmasındaki maksadı anlayamamıştır. Partililerin riayetle ödevli buldukları tüzük hükümlerine uygun bulunmayan bu hareket ve demecé hususunda bizi aydınlatmanızı rica ederim.²²⁴

Türkiye'de çok partili demokrasiye geçiş denilince akla ilk olarak İkinci Dünya Savaşı sonrası siyasi gelişmeler gelmektedir. Oysa çok partili parlamentarizmin ilk iki denemesine cumhuriyetin ilk yıllarında girişildiğinin, ayrıca Osmanlı Devleti'nin son yıllarında da Meclis, seçim ve siyasi partiler gibi kavramların olduğunun bilinmesi gerekmektedir.²²⁵ Türkiye'nin çok partili siyasal yaşama geçişte önemli bir konuma sahip DP'nin doğuşu, daha önce kurulmuş olan TPCF²²⁶ ile SCF'den²²⁷ farklıdır. Bu iki partinin doğuşu tamamen iç politik gelişmeler ve memleket bünyesindeki değişiklik isteğinden meydana gelmiştir. Fakat DP Türkiye'deki hem iç, hem de dış gelişmelerin etkisiyle oluşmuştur.²²⁸ Türkiye 1930-1945 yılları arasında kesintisiz tek parti idaresiyle yönetilmiştir. Bu yönetim, totaliter idareleri hatırlatacak boyutta olmamasına karşın, uyguladığı çeşitli idari tedbirlerle de toplumda muhalif güç ve düşüncelerin faaliyetlerine müsaade etmemiştir.²²⁹ Bu dönemde tek parti yönetimi sadece, CHP'nin 1939'da toplanan Beşinci Büyük Kurultay'ında, tüzük değişikliği ile bağımsız milletvekillerinden parti içinde bir "denetleme muhalefeti" oluşturmak için, adına

²²⁴ Ahmed Emin Yalman, *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 (1922-1971)*, Pera Ticaret, İstanbul 1997, s.1314

²²⁵ İlber Ortaylı, "1946 Demokrasisi", *Milliyet*, 14 Mayıs 1983, s.9

²²⁶ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisidir. Mustafa Kemal Paşa'nın eski silah ve dava arkadaşları olan Kâzım Karabekir, Rauf Bey, Ali Fuat Paşa, Refet Paşa ve Adnan Bey'in öncülüğünde, 17 Kasım 1924'te kurulmuştur.

²²⁷ Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet döneminde kurulan ve çok partili siyasal yaşama geçiş yolunda ikinci deneme olan siyasi partidir. Ali Fethi Bey, Paris Büyükelçiliği'nden dönüşünde Gazi Mustafa Kemal'in önerisi ve onayıyla Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdu.

²²⁸ Tekin, Erer, *Türkiye'de Parti Kavgaaları*, C. I, Ticaret Postası Matbaası Yay., İstanbul 1963, s.69

²²⁹ Ahmet Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 2001, s. 20.

“Müstakil Grup” denilen kontrollü muhalefeti oluşturmuştur.²³⁰ 1945 yılı Türkiye siyasetinde gerek iç, gerekse dış gelişmeler bakımından önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü ülke içerisinde her alanda hat safhaya ulaşmış olan halkın hoşnutsuzluğu, beraberinde demokratik yollara yönelme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bir diğer neden tek parti yönetiminin varlık vergisi, toprak reformu ve ormanların millîleştirilmesi gibi uygulamalarından rahatsız olan kesimlerin iktidarda söz sahibi olmak istemeleridir. Kuşkusuz düzen değişikliğine neden olan en önemli etkenlerden birisi de İkinci Dünya Savaşı'nın dış ve iç politika da ortaya çıkardığı yeni durumlardır. Bunların yanında tek partinin resmi ideolojisi olan batılılaşma siyasetini sürdürme isteği ve İsmet İnönü'nün bütün bu gelişmeler doğrultusunda ülke yönetiminde Batı modeline geçme çabası da önemli etkiye sahip olmuştur.²³¹

3.2.1. Demokrat Parti Muhalefet Dönemi

Demokrat Parti programını iki kavram çevresinde şekillendirmişti: Liberalizm ve demokrasi. Cumhuriyet Halk Partisi'nin ekonomi politikası olan devletçiliğin aksadığı yönler vurgulanarak CHP'ye karşı çıkılmaktaydı. Demokrat Parti üzerinde daha önceki acı tecrübelerin yarattığı ilk kuşklar dağıldığında büyük kitlelerin DP'yi desteklediği görüldü. Bunu şüphesiz iktidardaki CHP de görmekteydi. Meclis tek dereceli seçim kanununu ve 21 Temmuz 1946'da seçimlerin yapılmasını kabul ederek dağıldı. DP başta seçime katılıp katılmama konusunda kararsız kalsa bile katılmaya karar verdi. Bunun üzerine iktidar basın kanununda değişikliğe gitmeye karar verdi. İktidarın basın üzerindeki baskısı daha da arttı. Bozuk olan ekonomi de dış ödeme dengesinin bozulması sonucu 7 Eylül 1946'da Türk lirasının değeri düşürüldü. Bu olay DP'ye daha çok prim kazandırdı ve iktidarın güç yitirmesine neden oldu. 1947'de bütçe görüşmeleri sırasında Başbakan Recep Peker ile DP'liler arasında sert tartışmalar yaşandı. DP, TBMM'yi terk etti. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün araya girmesi ile sorun aşıldı.²³²

²³⁰ Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İmge Kitabevi, Ankara 2003, s.12

²³¹ Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, 6. baskı, Belge Yay., İstanbul 2013, s. 174-178.

²³² *Demokrat Parti Muhalefet Dönemi*, [http://www.turkcewiki.org/wiki/Demokrat_Parti_\(1946\)#Muhalefet_D%C3%B6nemi_\(1946-1950\)](http://www.turkcewiki.org/wiki/Demokrat_Parti_(1946)#Muhalefet_D%C3%B6nemi_(1946-1950))

7 Ocak 1947'de DP ilk kurultayını yaptı. Bu toplantıda özgürlük ve demokrasi arzuları bir defa daha vurgulanırken bunları içeren Hürriyet Misakı kabul edildi. Bunun üzerine iktidar tarafından DP'ye sert hücumlar başladı. Haziran ayında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile Demokrat Parti Genel Başkanı Celâl Bayar arasında bir dizi görüşmeler yapıldı ve sonunda İnönü 12 Temmuz 1947'de "12 Temmuz Beyannamesi"ni yayınladı. Beynamede İnönü, siyasal partilerin Türk demokrasisinin vazgeçilmez unsurları olduğunu vurguladı. Başbakan Recep Peker ayrıldı ve yerine Hasan Saka getirildi.

“...Çeşitli oyunlarla demokrat partiyi yok etmek isteyen İsmet İnönü'nün marifetleri safha safha halk tarafından görülüyor nefret ediliyordu.

İsmet İnönü öyle bir hale gelmiştir ki, adeta sokağa çıkamıyor, çıksada selamı halk tarafından alınmıyordu bile...

İşte mücadele tarihimizde tarafların anlaşmasıyla yayınlanan 12 Temmuz Beyannamesi diye vasıflandırılan beyanname, bu günlerde vücuda gelmiştir.

Filhakika, o beyanname başta İnönü olmak üzere Nihat Erim ve arkadaşları tarafından hazırlanmış ve bize gönderilmişti. Benimle beraber birkaç arkadaş bunun Cumhuriyet Halk Partisi tarafından tertiplenen yeni bir tuzak olduğunu sezdik. Kabul edilmemesi tezini müdafaa ettik...²³³”

DP içerisinde bu yumuşama ve iktidarla düzeltilen ilişkiler tepki çekti ve bunun güdümlü demokrasi olduğunu öne süren bir grup partiden ayrıldı. Bu grubu oluşturan, Fevzi Çakmak, Yusuf Hikmet Bayur, Kenan Öner, Osman Bölükbaşı, Sadık Aldoğan ve Yusuf Kemal Tengirşenk, 20 Temmuz 1948'de Millet Partisi'ni (MP) kurdu. Böylece 12 Temmuz Beyannamesi ile hem Cumhuriyet Halk Partisi hem de DP sertlik yanlısı gruplardan kurtulmuş bulunuyordu. DP, 17 Ekim 1948'de ara seçimlere, seçime güven duymadığı için MP ile birlikte katılmadı. 16 Ekim 1949 ara seçimlerinde de bu tavrını sürdürdü.

DP ikinci büyük kurultayını 20 Haziran 1949'da yaptı. Seçimlerde milletvekili adaylarının %80'ini örgütün saptaması kabul edildi. Bu kurultayda seçimlerde alınan oylara sahip çıkılmasını içeren "Millî Teminat Andı" kabul edildi. Ancak iktidar bu anda "Millî Husumet Andı" adını taktı. 16 Şubat 1950'de gizli oy, açık tasnif ve yargı denetimini kabul eden, Yargıtay ve Danıştay üyelerinden oluşan bir Yüksek Seçim Kurulu'nu öngören seçim yasası kabul edildi. DP bu kanuna çok çabalamasına rağmen

²³³ 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdırdığı Anıları.

nispi temsil ilkesini koyduramadı. Bu şartlar altında Türkiye, 14 Mayıs 1950 seçimlerine gitti.

3.3. DÖRTLÜ TAKRİR'İN HAZIRLANMASI, SUNULMASI VE YANSIMALARI

Toprak Kanunu'nun 17. ve 21. maddesine CHP içerisinde yapılan eleştiriler, kendisini 1945 yılı bütçe görüşmelerinde partiye karşı çekirdekleşmeye başlayan muhalefetin iyice gün yüzüne çıkması olarak göstermiştir. Bu süreçte hükümetin başta ekonomi politikaları olmak üzere birçok kararını Refik Koraltan, Celal Bayar, Feridun Fikri Düşünsel, Adnan Menderes, Yusuf Hikmet Bayur ve Emin Sazak gibi CHP içerisindeki önemli isimler eleştirmiştir²³⁴. Toprak reformu görüşmelerinde tek parti hükümetine karşı parti içerisinde başlayan muhalefet hareketi²³⁵ Haziran ayında, DP'nin kuruluşuna ilk adım oluşturacak²³⁶ "Dörtlü Takrir" ile yeni bir boyut kazanacaktır. Bu önerge 7 Haziran 1945 günü CHP'nin Meclis Grubu Başkanlığına Refik Koraltan tarafından sunulmuştur. Takirde imzası bulunan milletvekilleri Celal Bayar, Refik Koraltan, Adnan Menderes ve Fuat Köprülü'dür. Koraltan'ın "Dörtlü İslahat"²³⁷ dediği önergenin anlamı ona göre şöyledir: Bir diktatör idareye girilen insani mücadele, milletimizin hayatında ve hele demokratik rejimin milletimizin siyasi ve içtimai bünyesinde husule getireceği büyük değişimin temelini teşkil etmektedir⁴⁵⁴. Takririn CHP Meclis Grubu'na verilmesinden bir gün önce, Koraltan günlüklerinde önergeden beklentisini şöyle belirtmiştir: Parti mekanizmasından ve Meclis murakabemizde (denetim) Anayasa'mızın ana hükümlerine uygun ıslahat yapılarak hürriyet ve demokrasi esasları içerisinde büyük milletimize muhtaç olduğu ilerleme hamlelerine başlaması için parti Meclisi grup başkanına bir takrir hazırladık. Kendi bünyemizin içimizde ıslahı esastır⁴⁵⁵. Her ne kadar hatıralarında takriri yeni parti kurma teşebbüsü olarak belirtmişse de, günlüklerinden anlaşılan parti içi ıslahat ve demokrasi isteğidir. Takririn hazırlanmasından önce sık sık toplantılar yapılarak, "ıslahatın esasları" takrir sahipleri tarafından görüşülmüştür. Koraltan, Hikmet Bayur ve Dr. Cemal Tunca'nın da

²³⁴ Tevfik Çavdar, "Demokrat Parti", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: 8, İletişim Yay., İstanbul 1989, s. 2064.

²³⁵ *Milliyet*, 15 Mayıs 1945, s. 9.

²³⁶ Feroz ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Demokrasinin Açıklamalı Kronolojisi (1945-1971)*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1976, s. 13; Koraltan'a göre de takririn verilmesi DP'nin kuruluşuna giden "ilk adım" olmuştur. Dilligil, *Demokrat Partiyi Nasıl Kurduk*, s. 23.

²³⁷ Koraltan Özel Arşivi, *Yassıada Yargılamaları Refik Koraltan'ın Savunma Dosyası*, s. 11.

bu toplantılara katıldığını hatıralarında belirtmiştir. Ancak Dr. Cemal Tunca'nın imzayı atmaktan vazgeçme nedenini anlayamamıştır. Ona göre Bayur da çekindiği için önergeye imza atmamış, fakat farklı bir yol olarak şu teklifi yapmıştır: İnönü çetin adamdır, onunla mücadele kolay olmaz. Hele hele serbest işleyen millet idaresi ile iktidar kurulmasını istemez. Bilindiği gibi o, değişmez tek şef ve bir diktatördür. Bunun için de hükümet içinde birkaç vekâlet sandalyesi alınmalı yavaş yavaş ıslahat safhasına geçilmelidir. Bu teklif toplantıda tartışılmış, özellikle Menderes'in "sizler daima işin kolay tarafını tutar insanlarsınız, maharet zor olanı başarmak" düşüncesinin de etkisiyle kabul görmemiştir²³⁸. Koraltan'a göre idarelerin ihmalî neticesinde ülkenin şartları feci bir halde bulunmaktaydı. Bu nedenle millî hayatımızda, yeni beliren dünya şartlarına göre, esaslı bir ıslahata başlamayı zaruri bulmuştur. Ayrıca bütün dünyada İkinci Dünya Savaşı sonrası değişen iktisadi, sosyal ve siyasi şartlara göre, yeni hamlelerle yurttaşların ve yurdumuzun kalkındırılması için acilen ıslahat yapılması gerektiğini düşünmektedir. Fakat bu düşüncelerini o ana kadar kendisine çok yakın gördüğü ve itimadını kazandığı Milli Şef'e açıklamak için fırsat bulamamıştır. Bunu yapamamasının nedeni ise İsmet Paşa'nın, o günün politik meseleleriyle meşgul olması ve Meclis Başkanı Abdülhalik Renda ile CHP Grup Başkanı Hilmi Uran'ın yönlendirmesiyle ülkenin içinde bulunduğu zor şartları görememesidir.

İsmet Bozdağ'a göre de, CHP Meclis Grubuna bir önerge vererek CHP'yi uyurma düşüncesi ilk önce Refik Koraltan tarafından Menderes'e ve Fuat Köprülü'ye önerilmiştir. Fakat Menderes, böyle bir girişimi isim yapmış bir politikacının da aralarına katılarak yapılmasının daha etkili olacağını düşünmüş ve Celâl Bayar'ın ismi üzerinde durmuştur. Çünkü Menderes'e göre Bayar, İsmet Paşa'dan sonra gerek Parti grubunda gerekse kamuoyunda taraftar toplayabilecek bir siyasi güce sahiptir⁴⁶⁰. Nitekim Şevket Süreyya Aydemir de Koraltan'dan bu konuyla ilgili şunları aktarmaktadır: Toprak Kanunu görüşülürken Menderes'in yaptığı güzel konuşmalar ve tenkitler, beni ona bağlamıştı. Öte yandan, demokrasi ilan edildiği halde, Halk Partisi şef partisi olarak kalmıştı. Demokrasiye bünyesini uydurmak için de bir gayret göstermemişti. Menderes'le konuştum. Parti Meclis grubuna müşterek bir takrir vererek, bir reform isteyelim, dedim. Dörtlü takrir fikri benden doğdu. İlkten beş kişiydik. Hikmet Bayur da bizimle beraberdi. Tam takrir imzalanacağı sırada, imza

²³⁸ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 40.

koymaktan caydı. Hikmet Bayur, takririn, dört imza ile değil, yalnız benim imzomla verilmesini teklif etmişti. Takririn esasını Köprülü yazmıştı...²³⁹

Diğer bir görüş olarak Celal Bayar, takririn verilmesi fikrinin Fuat Köprülü ve Adnan Menderes'e ait olduğunu iddia etmiştir. Bayar, parti meselesini bu takrir münasebetiyle görüştüklerini ve Koraltan'ın takrire imza atmasını kendisinin istediğini belirtmiştir. Buna gerekçe olarak ise, Koraltan'ın başvekillikten düştükten sonra kendisine karşı vefalı davrandığını göstermiştir. Takrire, Refik Şevket de imza koymak istemiş, fakat Koraltan ve Köprülü onun mebus olmadığını ileri sürerek karşı çıkmışlardır. Bayar ayrıca Refik Şevket'in, Koraltan'ı hiç istemediğini de ilave etmiştir.²⁴⁰ Bayar'ın aktardıkları bize Koraltan ile ilişkileri göstermesi bakımından önemlidir. Zira Koraltan'ın bu dönem ve önceki dönemlerde Bayar ile ilişkileri için yaptığı tespitlerini desteklemektedir. Dörtlü Takrir sahipleri nisan ayı içerisinde, Koraltan'ın da belirttiği gibi, dışişleri eski bakanlarından Tefik Rüştü Aras'ın evinde toplanmışlardır. İlk önce bu görüşmelere Menderes, Köprülü ve Emin Sazak katılmıştır. Bu kişileri Aras, İsmet Paşa'nın Milli Şeflik rejimine karşı çıkmaya davet etmiştir. Perşembe günleri yapılan sohbetlere daha sonra Bayar ve Koraltan da katılmaya başlamıştır. Böylelikle takrir sahipleri ilk görüşmeleri burada yapmışlardır. İsmet Bozdağ, bu toplantılara Bayar'ın Menderes'in isteği ile katıldığını iddia etmiştir. 18 Mayıs'ta gerçekleşen toplantıda Bayar, sadece bir "uyarma" takririnin verilmesi yönünde görüşe sahiptir. Bunun yanında takririn geniş tutulmasını ve parti içerisinde ne şekilde devrimlerin yapılmasının da açıkça ortaya konulmasını düşünmektedir. Öte yandan bu prensiplerin parti tarafından benimsenmeyeceğine inanan Bayar, hiç değilse fikirlerinin gerek basın gerekse Parlamento da tartışılmasının önünü açacağı kanaatindedir. Toplantıda takrire imza koyacak kişileri Koraltan tanıdıkları unvanlarıyla birlikte yüksek sesle şöyle saymıştır: Refik Konya, Galip Hoca Bayar, Ordinaryüs Profesör Fuat Köprülü, İnkılapçı Parlamenter Adnan Menderes²⁴¹ Koraltan'ın muhalefet dönemine kadar gördüğümüz heyecanlı konuşmaları bize bu aktarımın delilini sunmaktadır. Aynı zamanda bu hitap, takrire imza koyanların siyasi ve kişisel yönlerine dair önemli ipuçları vermektedir. Diğer taraftan bu toplantılara katılan kişilerin ileriki günlerde bütçe görüşmelerinde olumsuz oy vermelerinin tesadüf

²³⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 167.

²⁴⁰ Samet Ağaoğlu, *DP'nin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri, Bir Soru*, Baha Matbaası, İstanbul 1972, s. 85.

²⁴¹ İsmet Bozdağ, *Menderes... Menderes*, s. 16-17.

olmadığı, bunun yanında muhalefetin doğuşundan önce çeşitli görüşmeler yaptıkları anlaşılabilir. Nitekim CHP Grubu'na verilen ve Koraltan'ın "Dörtlü İslahat" diye nitelendirdiği takrirden temel vurgulardan birisi, Teşkilatı Esasiye'nin demokratik ruhuna Türkiye Cumhuriyeti'nin daima sadık kaldığı ve Atatürk'ün de bunu tamamıyla demokratik bir şekilde ulaştırmak idealinden ölünceye kadar ayrılmadığı olmuştur. Diğer bir vurguya, 1925 yılından itibaren ülkemizi zararlı müesseselerden korumak ve gericiliği yok etmek için siyasi özgürlüklerin kısıtlanması, ayrıca SCF denemesinin de başarısızlıkla sonuçlanması siyasi özgürlükleri bir takım tehditlere uğratmış olmasıdır²⁴².

Takrir ile istenen diğer hususlar ise, İkinci Dünya Savaşı'nın memleketimize etkisiyle; siyasi hürriyetlerin daha da kısıtlandığı, Anayasanın demokratik ruhundan biraz daha uzaklaşmış olduğu belirtilmiştir. Ayrıca şimdi bu olumsuz şartların ortadan kalkması ile tüm dünyada demokrasi ve özgürlük akımlarının zafer kazanması gerekçe gösterilerek, demokrasi ilkelerinin milletler arası güvencelere bağlanması istenmiştir. Türkiye'de herkesin, demokrasiden yana olduğu ve siyasi özgürlükleri kullanabilecek olgunluğa ulaştığı belirtildikten sonra bunların gerçekleşmesi için özellikle şunlar istenmiştir:

1- Millî hâkimiyetin en tabii neticesi ve aynı zamanda dayanağı olan Meclis murakabesinin (denetiminin) Anayasamızın yalnız şekline değil, ruhuna da uygun olarak tecellisini sağlayacak tedbirlerin alınması,

2- Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini daha ilk Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun gerektirdiği genişlikte kullanabilmeleri imkânlarının sağlanması,

3- Bütün Parti çalışmalarının yukarıdaki esaslara uygun bir şekilde yeni baştan tanzimi.

Takriri imzalayanlar, millî egemenlik amacına erişmeyi ve bunu gerçekleştirmek için de CHP'nin bütün Türk milletinin isteklerine tercüman olmasını istemişlerdir. Bu isteklerine de Cumhurbaşkanı İnönü'nün, 19 Mayıs 1945 tarihli söylevinde "siyaset ve fikir hayatımızda demokrasi prensiplerinin daha geniş bir ölçüde hüküm sürmesi" yönündeki sözlerini dayanak göstermişlerdir.

²⁴² BCA, f.030.01., y.53.315.4

Dörtlü Takrir, CHP içerisinde tepkilere neden olmasının yanında beraberinde parti içerisinde huzursuzluk da getirmiştir. Bunun örneklerinden birisini Ahmet Faik Barutçu²⁴³, CHP Genel Sekreter Vekili Nafi Atıf Kansu'nun önergeye tepkisi için şunları aktarmıştır: İlk Anayasa'ya dönmeyi ve Parti tüzüğünde ilk Anayasa'nın demokratik ruhuna uygun değişiklikler yapılmasını öneriyorlar. İşte Barutçum oluşum belirmeğe başladı, hazır ol savaşa ve kavgaya...²⁴⁴ Barutçu da genel sekreter gibi aynı kanata sahiptir. Nitekim Koraltan, Barutçu ile hem uzun yıllardır devam eden ilişkileri hem de ailesi ile olan iyi ilişkileri nedeniyle ona önergeyi uzun uzadıya anlatmış ve kendisinden CHP yönetim kurulundan ayrılmasını istemiştir. Barutçu ise önergeye Koraltan'ın imzasının bulunmamasını çok istediğini söyleyerek kabul etmemiştir. Barutçuya göre Koraltan “kırgınlık” nedeniyle takrire imza atmıştır. Çünkü siyasete girmesini sağlayan Koraltan'ın, milletvekili olduğu zaman muhalefet yapmayacağı için kendisinden yazılı belge istemesini gerekçe göstermiştir²⁴⁵. Hakikaten Barutçu'nun siyasete girdiği yıllara kadar Koraltan'ın ciddi bir muhalefeti görülmemektedir. 1939 yılına kadar temel anlayışı devlete hizmeti, kişisel düşüncelerinin önündedir. Belki de ilk on altı yıl siyasetten sonra idari görevi kabul etmesi ve herhangi bir kırgınlığı olmaması bu düşüncenin uzantısı olmuştur.

CHP'nin takrire vereceği bu tepkiyi Koraltan'da şöyle anlatmaktadır: O sırada parti idarecileri başta İnönü olmak üzere, yeni bir parti kurmaya doğru başlayan bu teşebbüsü geriletmek, akamete uğratmak için hazırlık içinde idiler. Çankaya gece gündüz umumi karargâh halinde gayret ve faaliyet gösteriyordu. Takririmizi reddetmek için hatipler hazırlanıyor, ne suretle hücum edeceklerine dair, ellerine yazılı kâğıtlar veriliyor ve açılacak siyasi meydan muharebesinde bizleri mahvı perişan etmek için tedbirler alınıyordu. Bütün bu hazırlıkları önceden haber alıyorduk²⁴⁶.

²⁴³ Ahmet Faik Barutçu, Koraltan'ı Trabzon Polis Müdürlüğü günlerinden tanımaktadır. Barutçu ve özellikle babası Hacı Ahmet Bey ile Trabzon'da Millî Teşkilatın kurulmasında birlikte çalışmışlardır. Koraltan'ın gerek Polis Müdürlüğü gerekse Valilik dönemlerinde Trabzon'da iyi ilişki kurduğu kişiler arasında Hacı Ahmet (Barutçu) gelmektedir. Öyle ki, Hacı Ahmet Bey'i kendi babası gibi, Faik Ahmet'i de kardeşi gibi sevmektedir. Faik Ahmet Barutçu'nun 1939 yılında siyasete girmesini isteyen ve girişimlerde bulunan Trabzon Valiliği görevi sırasında Koraltan olmuştur. Faik Ahmet Barutçu, *Siyasi Anılar (1939-1954)*, Milliyet Yay., İstanbul 1977, s. 304-305.

²⁴⁴ Barutçu, *Siyasi Anılar (1939-1954)*, s. 303.

²⁴⁵ Barutçu, *Siyasi Anılar (1939-1954)*, s. 305.

²⁴⁶ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 40-41.

Parti yönetiminde bu görüşmelerin yapılmasına karşın, önerge sahipleri de takririn CHP Grup Başkanlığına vermelerinden sonra, parti grubunda müzakeresi öncesi 10 Haziran'da toplanarak iki esas üzerinde mutabık kalmışlardır. Bunlardan birincisi; Takrirle esaslı ıslahat isteniyor. Bundan hususi menfaatlerin müteessir olmamasına imkân yok. Bu sebeple infial ve öfke ne kadar şiddetli olursa olsun sükûnet ve vakarla takrir muhtevası izah edilecek. İkincisi ise; 30 yılı aşan sosyal, siyasal gelişmelere rağmen hala ciddi konularda vakarla ve gayri şahsi olarak tartışma usulü olgunlaşmadı. Bu, acınacak bir eksiklik. Mümkün olduğu kadar fikirler üzerinde durulacak, şahıslardan gelecek şahsi hücumlara fikir ile cevap verilecektir.²⁴⁷ Önerge sahipleri, takririn müzakerelerinde izleyecekleri stratejiyi gösteren bu esaslarla, aynı zamanda grupta karşılaşılabilecek tepkinin de farkındadırlar.

Koraltan, kendilerine yönelecek sert eleştirilere karşı nasıl davranacaklarını şöyle aktarmaktadır: İlk önce takriri imza etmek için Köprülü konuşacak, salvo ateşi halinde devam edecek hücumları ben karşılayacağım. Adnan Bey ve hele Bayar hiç konuşmayacak. Çünkü aldığımız habere göre, en ağır hücumların hedefi Bayar olacaktı²⁴⁸. Nitekim bu yönde takriri savunmak amacıyla yapılacak konuşmacının Koraltan olmasında, Tahrircilerin mutabık kaldıklarını Şevket Süreyya Aydemir ve Metin Toker de belirtmektedir²⁴⁹.

Önerge sahiplerinin tutumunu, görüşme gününü ve parti grubunun tavrını hatıralarında Koraltan şöyle anlatmaktadır: Saat 15.00 de grup toplanmıştı. İlk sözü Köprülü aldı. Köprülü kürsüye giderken uğultu halinde, sıra kapakları vuruluyor, tepiniliyordu. Köprülü kısaca konuştu. Hükümet idaresi, A'dan Z'ye kadar bozuktur, milli bünyede inhidam (yıkılma) olacaktır, önlemek lazımdır, dediği sırada parti Genel Sekreteri Saffet Arıkan -ki hiç ayık gezmeyen bir adamdı- adeta nara atarcasına 'yalan söylüyorsun in aşağıya' diye sıradan tecavüz etti. Köprülü 'yalan söylemiyoruz. İğrenç suiistimaller arasında, birinci devrede silah almak üzere gittiğiniz Almanya'da yaptığımız suiistimalleri, rezaletleri gösteren dosya elimizdedir. Onun da sırası gelecek arayacağız.' dedi.

²⁴⁷ *Milliyet*, 15 Mayıs 1983, s. 9.

²⁴⁸ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 41.

²⁴⁹ Aydemir, *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, s. 167; Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, s. 94; Koraltan, parti yönetiminin kendilerine karşı yapılacak hücumu bütün ayrıntılarıyla tespit ettiklerini düşünmektedir. Dilligil, *Demokrat Partiyi Nasıl Kurduk*, s. 23.

Önergenin görüşüldüğü günü ve kendilerine yapılan eleştiriler için günlüklerindeki aktarımı da aynı doğrultudadır. Bu günü Koraltan şöyle anlatmıştır: Saat 15.00 konuşmaya başlıyoruz. Fakat Köprülü söz aldı, takriri açıkladı. Bu sırada batarya ile ateş sıralardan başladı. Saffet Arıkan bir çılgınlıkla Fuat'a çattı. Artık fikir durmuş, şahsiyet bütün iğrençliğiyle kabarmıştı. Bunu Rasih Hoca'nın (Rasih Kaplan) Bayar'a hayâ ve insafın sınırını aşan hareketleri takip etti. Bu sırada bütün arkadaşların vicdanları sanki burgulanmıştı ve hep birden küstah mütecavizi protesto ediyordu. Hamdullah'ın (Hamdullah Suphi Tanrıöver) ilahi hitabesinden sonra benim konuşmam arkadaşlara ferahlık verdi. Fikir adeta manen muvaffak olmuştu. Hakikat bir defa daha muzaffer oldu. Gerçi takrir reddedildi.

Koraltan CHP grubunda yaptığı bu konuşmasında özetle; hisle hareket edilmemesini, millet idaresinin işlemez hale geldiğini, TBMM'nin asıl kimliğini kaybettiğini ve bu duruma son vermek için de milletin ihtiyaç duyduğu ıslahatın bir an önce yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Uzun ve rahat diye nitelendirdiği konuşmasında memleketin acınacak bir durumda olduğunu da belirtmiştir. Kendisinin uzun ve rahat diye nitelendirdiği bu konuşma, İsmet Bozdağ'a göre, müzakerelerdeki en ateşli konuşmadır.

Koraltan takrir girişimini

“o günün şartlarında böyle bir teşebbüs iftiharla kayda değer” değerlendirmesiyle, görüşmelerdeki tutanaklara “fırtına zabıtları” demiştir. Müzakerelerde yapılan eleştirileri ise “ne korkunç bir zihniyet içinde kıvrıldığını, en iyi tespite yarayan konuşmalar, hücumlar”

olarak değerlendirmiştir²⁵⁰. Aynı yönde Menderes de kendilerine yapılan sert eleştiriler için, sonraki yıllarda yaptığı bir konuşmada, “yedi saat bize küfür yağdırdılar” demiştir.

Önergeye ve imza atanlara yapılan eleştiriler ve savunmalardan sonra Başbakan Saraçoğlu söz almıştır. Önerge sahiplerinin yeni bir parti kurmak niyetinde olmadıklarını, amaçlarının sadece anayasaya uygun olmayan bazı hükümlerin ve parti tüzüğünün bazı hükümlerinin değişmesi olduğunu belirterek bunların Mecliste ve kurultayda önerilmesini istemiş ve önergeyi geri çekmelerini istemiştir²⁵¹. Bu durum karşısına Tahrircilerin tutumu ile ilgili Bayar ve Koraltan'ın anlattıkları farklıdır. Bayar,

²⁵⁰ Koraltan Özel Arşivi, Yassıada Yargılamaları Refik Koraltan'ın Savunma Dosyası, s. 11.

²⁵¹ Barutçu, Siyasi Anılar (1939-1954), s. 309.

Köprülü'nün birden ayağa kalkarak takriri geri almak niyetinde olduğunu ve kendisini eteğinden çekip oturarak “Biz verdiğimiz takriri geri alacak insanlardan değiliz” demiştir²⁵². Koraltan ise teklif karşısına Köprülü'nün önergeyi geri almak istediğini, Menderes'in de “yumuşar gibi” olduğunu söylemiştir. Menderes bu olayı daima hatırlamış ve Bayar'ın da olduğu bir konuşmada “ Koraltan sen olmasaydın, ne bu parti (Demokrat Parti) kurulurdu, ne de biz iktidara geçebilirdik, sen bizim, her yerde kurtarıcımız oldun” demiştir. Koraltan Metin Toker'e İstanbul'daki evinde, Bayar'ın da takririn geri alınmasını kabul ettiğini, ancak kendisinin “olmaz öyle şey!” diye onu eteğinden çektiğini söylemiştir²⁵³.

3.4. KORALTAN'IN DEMOKRASİ İSTEĞİ VE CHP'DEN İHRACI

Koraltan, siyasi yaşamının önemli bir kısmında CHP'nin en hararetli savunucularından olmuştur. Hatta ikinci çok partili siyaset denemesi olan SCF'yi CHP içerisinde en sert eleştirenlerdendir. Ancak siyasi yaşamının ikinci döneminde, 1936-1942 yılları arası bürokraside edindiği tecrübelerin de etkisiyle, 7. dönem milletvekilliğinde CHP politikalarına gerek İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri gerekse değişen politik şartlar onu farklı düşünmeye itmiştir. Kendisini ilk olarak Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşmelerinde ortaya çıkaran bu siyasi farklılıkları, bütçeye red oyu vermesi ve Dörtlü Takrire imza atanlardan olmasıyla iyice gün yüzüne çıkarmıştır. Takrir sonrası siyasi tartışmalar onun Vatan gazetesine demecini oluşturmuş, bu durum ise Köprülü ve Menderes gibi CHP'den ihraç sürecinin resmen başlamasını sağlamıştır. Partiden çıkarılan arkadaşları için Dörtler içerisinde düşüncesi veya tepkisini en geç açıklayan Koraltan olmuştur. Bunu özellikle Vatan gazetesinde yapması, CHP yönetimini açıklama sonrası harekete geçirmiştir. İlk olarak Parti Genel Sekreterliği, 4 Ekim'de yazdığı tezkereyle Koraltan'dan amacının ne olduğunu şu ifadelerle sormuştur: Vatan gazetesinde 2 Ekim 1945 tarihli sayısındaki demecinizi inceleyen CHP Genel İdare Kurulu Parti kararlarına karşı muhalif bir gazetede bu demeci yapmasındaki maksadı anlayamamıştır. Partililerin riayetle ödevli buldukları tüzük hükümlerine uygun bulunmayan bu hareket ve demeç hususunda bizi

²⁵² Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, s. 95; Bayar, *Başvekilim Adnan Menderes*, s. 34; Nitekim Ahmet Faik Barutçu'da Bayar'ın Köprülü'yü eteğinden tutup, çekerek bir şeyler fısıldadığını aktarmıştır. Bkz. Barutçu, *Siyasi Anılar (1939-1954)*, s. 309.

²⁵³ Toker, *Tek Partiden Çok Partiye*, s. 95.

aydınlatmanızı rica ederim. CHP I. Büro Şefi Ali Rıza Erem imzasıyla Parti Genel Sekreterliğine hitaben tezkere ile, “Vatan gazetesine çıkan demeci, Parti Tüzüğü, Parti disiplini bakımından üzerinde durmaya değer önemlilikte” bulunmuş ve beyanatı dört madde ile raporlaştırılmıştır. Birinci madde de Koraltan’ın parti için, “*ta kökünden tasfiyeye muhtaç*” ifadesi ile Değişmez Genel Başkan’dan en küçüğüne kadar bütün parti teşkilatına karşı savaşmayı Köprülü ve Menderes gibi “şiar” edinerek, arkadaşlarının Vatan gazetesinde açtığı yola katıldığı belirtilmiştir. İkinci madde de partiden çıkarılan iki arkadaşının, Dörtlü Takrir’in grup kararıyla reddedilmesini parti tüzüğünün 110. maddesi gereği gizli tutulması gerekirken, bunu basın aracılığıyla ifşa etmelerini tasvip etmesi ve arkadaşlarını masum göstermeye çalışması gösterilmiştir. Üçüncü maddede, arkadaşlarının partiden çıkarılmalarını tüzüğün 112. maddesine dayandırarak, 148. maddenin AI, AIII, D, E, F fıkralarının gösterdiği parti suçlarına kasten temas etmemesi işlenmiştir. Dördüncü maddede ise parti divanı kararlarına karşı gazetede ki şu değerlendirmeleri daha büyük suç kabul edilmiştir:

a- Parti tüzüğünü uzun uzadıya inceleyerek, görüşlerine inandığı arkadaşlarının fikirlerini sorduğu hiçbirinin bu kararı parti tüzüğünün geçerli hükümlerine uygun bulmaması;

b- Partili bir milletvekili olarak bunu söylerken “Genel Başkanlık Divanının Partiyi ilgilendiren her mesele hakkında karar vermek salahiyetine haiz” olduğunu söyleyen 26. madde ile “Genel Başkanlık Divanının kararlarına bütün parti azalarının kayıtsız şartsız uymak zorunda oldukları” söyleyen 29. madde ve “Parti Divanının Parti tüzüğünün tefsirine yetkili” olduğunu söyleyen 138. maddelerini unutmuş gibi görünmesi;

c- “İhraç kararının Parti Nizamnamesinin sarih maddelerinin hükümlerine aykırı olarak verdiği göre parti prensipleri ile beraber parti disiplinine de uygun hareket edilmediği kanaatinde” olduğunu söylemesi ve tüzük hükümlerine aykırı olarak muhalif bir gazeteye verdiği beyanat da tenkit ve abartılı bulunmuştur. Bu rapor ile Genel İdare Kuruluna sevk edilmiştir.

Koraltan, CHP Genel Sekreter Vekili Nafi Atıf Kansu’nun muhalif bir gazeteye demeç vermesinin tüzük hükümlerine aykırı olması nedeniyle açıklamasını istemesi üzerine, yazılı savunmasını 16 Ekim’de vermiştir⁵³⁶. Öncelikle savunmasında iki arkadaşına CHP Genel Sekreterliğinin verdiği tezkereyi sadece bir yoklama olarak gördüğünü ve arkadaşlarının da makama saygı gereği cevap verdiğini düşünmektedir. Ancak bu durum parti divanı tarafından iki arkadaşının partiden çıkarılmalarıyla devam

etmesini doğru bir yol olarak görmemiştir. Çünkü ona göre milletvekillerinin partiden çıkarılmaları ancak tüzük ve demokratik esaslar gereği parti Meclis grubunda verilmesi gerekmektedir²⁵⁴.

Daha sonra savunmasında verdiği demecin kaynağını, Parti Genel Kurulu'nun tahriki neticesinde Parti Divanınca verilmiş ihraç kararlarını göstermiştir. Yine beyanata kendisini sevk eden sebepler olarak, mensubu olmaktan gurur duyduğu CHP'nin Parti Divanının verdiği yanlış karar sonucu Dörtlü Takrir'e birlikte imza attığı iki arkadaşının ihraçlarıdır. Bu durum ise ona göre partinin demokratik kuruluşuna aykırı bir uygulamadır Ayrıca bu beyanata, Parti Genel Başkanı'nın dikkatini çekmek ve onun ilgisini bu yanlış uygulamaya yöneltmek istemiştir. Vatan gazetesine demeci vermesini ise tartışmaların bu gazete etrafında doğmuş olmasına bağlamıştır. Koraltan, gazetenin muhalif gazete olduğu ile ilgili bir grup kararı olamamasını gerekçe göstererek, bu gazetenin yayın politikasını kendi düşünceleri doğrultusunda bulduğunu da ilave etmiştir. Koraltan'a göre Parti Divanı üyelerinin arasında milletvekillerinin olmaması yani sıradan partili üyelerin olması, divanın verdiği kararları tartışmalı yapmaktadır. Bu durum milletvekillerinin açıklamaları, Anayasa'ya ve parti programındaki esaslara aykırı olmasa bile baskı altında yapmalarına neden olmaktadır. Böylelikle milletvekilliğinin niteliklerinden olan düşünme, konuşma ve oyunu serbestçe kullanma hususlarını yapamadıkları için millî hâkimiyetle çelişmektedir²⁵⁵. Savunmasında Dörtlü Takrir'de parti içi demokrasinin gereği olarak bunları istediklerini belirterek gelinen noktayı şöyle belirtmiştir: ... *Bunun için birbirimizi karşılıklı olarak fırka esaslarına riayetsizlikle sorumlu tutmak ve rencide etmektense bu ayrılığı açıkça ifade etmek ve bu takrirden ise her birimizin partinin mazisine intisabı (bağlanmak) hakkını korumak suretiyle dostane bir ayrılma yolunu birlikte mütalaa etmekte daha ziyade isabet bulunduğunu sanıyorum.* Devamında iki arkadaşının gazetede yayın yapmaları kabahat ise, buna başbakanın açıklamaları ile Ulus Gazetesi başyazarının kışkırtmalarının neden olduğu görüşündedir. Koraltan takrir sonrası gelişmelerin değerlendirmesini de yaptığı savunmasının sonunda, yaptığı beyanati memleketin yüksek menfaatlerine ve partinin geleceğine hizmet amacıyla yaptığını belirtir. İstedığının anayasanın demokratik müesseselerin kolaylıkla gelişmesine imkân sağlaması ve her türlü seçimin mutlak

²⁵⁴ BCA, f.090.01., y.578.2297.1., s. 19.

²⁵⁵ BCA, f.090.01., y.578.2297.1., s. 21.

serbestlik içerisinde yapılması olduğunu yineler. Görüldüğü gibi Koraltan savunmasında, beyanatı ile amacını ortaya koyduğu gibi parti içi demokrasi isteğini yinelemiştir. Bunun yanında arkadaşlarıyla imzaladığı Dörtlü Takrir'den beklentilerinde değişiklik yoktur. Menderes ve Köprülü'nün ihraçlarını usul yönünden eleştirmiş ve onların yanında yer almaya devam etmiştir. Koraltan'ın yaptığı bu savunmayı CHP Genel İdare Kurulu 25 Ekim'de karara bağlamıştır. Altı madde ile Koraltan'ın verdiği beyanat ve savunma özetlenmiştir. Tüzük hükümlerine aykırı hal ve hareketlerden dolayı "Partiden Çıkarma" cezalarının uygulanması, Genel İdare Kurulunun yetkisi dışında olduğu için Genel Başkanlık Divanının incelemesine sunulmuştur. Genel Başkanlık da bu meselenin grup toplantısında konuşulup karara bağlanmasını uygun görmüştür²⁵⁶. Başbakan Saraçoğlu, bu kararı 13 Kasım'da CHP Meclis Grubu Başkan Vekilliğine göndermiştir. Koraltan 27 Kasım günü yapılan parti Meclis grubunda, genel sekreterliğin böyle bir şeyi sormaya hakkının olmadığını ve sözlerinin apaçık olduğu cevabını vermiştir. Daha sonra konu Parti Grubunda görüşülürken, yazılı savunmasında olduğu gibi, arkadaşlarının partiden çıkarılma usulünün yanlış olduğunu yinelemiştir. Amacının parti makamlarının dikkatini çekmek olduğunu söylemiştir. Vatan gazetesinin yayınları konusunda da "gidilmesi lazım gelen yolu gösterir" değerlendirmesiyle, geri adım atmamıştır. Koraltan'ın savunmasından sonra söz alan CHP'li vekiller genel kanaatlerini belirtmişlerdir. Söz alan milletvekillerinin düşünceleri Genel İdare Kurulunun düşünceleriyle paralel niteliktedir.

Diğer yandan Koraltan, partiden ihracını Vatan gazetesine değerlendirmiştir. Açıklamasında bu kararı beklediğini ve CHP'li milletvekillerinin partinin programı ile nizamnamesini kendisinden farklı yorumladıklarını belirtmiştir. Bu durumun ise verdikleri takririn ne kadar yerinde olduğunu, aradan beş ay geçtikten sonra daha iyi anlaşıldığı vurgusunda bulunmuştur. Ona göre bu kararla partinin çoğunluğu, gerek tüzüğün ve gerekse programın anlaşılmasında kendilerinden farklı düşünmüştür⁵⁴⁷. Ancak Koraltan'ın, Menderes ve Köprülü'nün partiden ihracının parti divanı kararıyla olmasının tüzük hükümlerine aykırı olduğu yönündeki Vatan gazetesindeki iddiası sonuç vermiştir. Çünkü o milletvekillerinin hal ve hareketlerinden dolayı partiden çıkarılmasının ancak parti grubunda olabileceğini savunmuştur. Nitekim Koraltan'ın partiden ihracının parti grubu kararıyla olmasını, o "verdiğim mücadelenin zaferle

²⁵⁶ BCA, f.090.01., y.578.2297.1., s. 15-18; *Ulus*, 30 Kasım 1945, s. 1-4.

neticelenmesi” olarak değerlendirmiştir. Bu durum iki arkadaşının CHP’den çıkarılma usullerinin yanlış olduğu eleştirisini doğrular nitelikte olması dikkate değerdir.

Koraltan partiden çıkarılışını özellikle; “ben ve üç arkadaşım ile verdiğimiz ıslahat raporundan doğan ayrılığın devamı” vurgusunda bulunarak değerlendirmektedir⁵⁴⁸. Ayrıca Koraltan ihracı sonrası basına verdiği demeçte, verilen kararın demokratik usullere uygun olmadığını düşünmektedir. Yine aynı açıklamalarda yeni parti kurup kurmayacakları ile ilgili soruya açık bir cevap vermemiştir. Ancak bu soruya cevaben, verdikleri takrir ile gelinen noktada arkadaşlarıyla fikirlerinde değişiklik olmadığını ifade etmiş ve “bir tarafta bir azınlığın, diğer tarafta da bir çoğunluğun birleşmediği ana fikirler vardır” değerlendirmesini yapmıştır²⁵⁷.

Parti içerisindeki farklılaşan düşüncelerini başlangıcından itibaren kararlılıkla savunan Koraltan, partiden ihracı sonrası sinirli birazda hüznü bir değerlendirme yapmıştır. Bu değerlendirmesi şöyledir: Milli uyanışın birinci gününden beri fasılasız bir şekilde başlayan sürekli emeklerimi böyle bir hamlede sifıra indirmek isteyen bu vefasız zihniyete sadece acımak yaraşır. Çıkarmakla yoluna hayatımı koyduğum prensipleri kalbimden ve şuurumdan da çıkaramazlar. Hakikat yolunda ve aynı iman ve kanaatle savaşa devam.

Koraltan için verilen ihraç kararını, Nadir Nadi Cumhuriyet gazetesinde değerlendirmiştir. Nadi, “bir arkadaşları hakkında çıkarma kararı verenlerin arasında, partide onun kadar eski, onun kadar Atatürk rejimine bağlı kimse var mıdır?” sorusuyla ihracı eleştirmiştir. Yazısının devamında Halk Partisine uyarı niteliğinde, partinin verdiği bu karardan rahatsızlığını “düşündürmesi gereken nokta” olarak ortaya koymuştur: Türk inkılâbını başarmış bizden önceki nesiller içinde olur olmaz sebeplerle zaman zaman menkûb (gözden ve mevkiden düşmüş) edilen yahut herhangi bir şekilde kenara atılan şahsiyetlerin sayısı son yıllarda biraz fazlaca kabarıyor. Yurt birliğinin henüz biricik temsilcisi Halk Partisinin her zaman kuvvetli isteyen samimi yurttaşlar bu hale üzülmüyor. Adam bakımından en ufak bir israfı bile katlanmaya gücümüz olmadığı unutmamalıyız.

Koraltan’ın savunması Dörtlü Takrir’in parti içi siyasi bir girişim olduğunu ortaya koymaktadır. Atatürk dönemi ile İnönü dönemini tek parti rejiminde ayırdığı

²⁵⁷ *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1945, s. 1-3.

görülmektedir. Ona göre Atatürk döneminin ilkelerinden zaruret nedeniyle, İnönü döneminde uzaklaşmış ve yeniden bu ilkelere geri dönülmesi gerekmektedir. Aslında onun bu değerlendirmesi, bundan sonraki siyasi tartışmalara bakışı açısından, tek parti dönemini İnönü ve Atatürk dönemi olarak ayırması önemlidir. Kendisini ise bu ayırım içerisinde Atatürk çizgisinde görmüştür²⁵⁸.

3.5. MECLİS BAŞKANLIĞI

DP muhalefet döneminde, başta partinin kurucuları sıklıkla halkla temas etmişlerdir. Bunun devamını sağlamak amacıyla 1950 seçimlerden üç buçuk ay önce Koraltan, Artvin'den başlayarak Doğu Karadeniz gezisi yapmıştır. Devamında diğer birçok vilayetin yanında kendi seçim bölgesi ile Adana ve Hatay'ın bütün kaza ve beldelerini ziyaret etmiştir.²⁵⁹

Diğer taraftan 1950 seçimleri için 16 Şubat 1950'de kabul edilen Milletvekili Seçim Kanunu ile “tek dereceli” ve “liste usulü çoğunluk” sistemine göre yapılması benimsenmiştir. Bununla birlikte kanun, gizli oy, açık sayım ilkesini, seçim kurullarına parti temsilcisi alınmasını ve bu kurullarda yargıçların başkanlığını, seçimlerin denetimi için ise Yüksek Seçim Kurulu kurulmasını getirmiştir. Bu düzenlemeler sayesinde demokratik kurallara saygılı ilk seçim yasası oluşturulmuştur.²⁶⁰

24 Mart günü TBMM, yeni seçimlerin 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılmasına karar vermiştir. Bu seçimlerinde, bir önceki seçim döneminde olduğu gibi Koraltan iki ilde aday olmuştur. İçel'de 74.166 oyla en fazla oyu almış²⁶¹, bunun yanında diğer aday gösterildiği Balıkesir'den de seçilmiştir. Ancak İçel halkının talepleri doğrultusunda burayı tercih etmiş ve Seçim Kanunu uyarınca da Balıkesir'e bir başkasının seçilmesi sağlanmıştır.²⁶²

Parti olarak DP, katılımın oransal olarak % 88. 88 olduğu seçimlerde % 53. 59 oy oranıyla 408 milletvekili çıkarmıştır. Seçimler sonucunda Mecliste sandalye dağılımı

²⁵⁸ Koçak, *İkinci Parti*, C. 1, s. 758 -759.

²⁵⁹ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 111-122.

²⁶⁰ TBMMZC, 8. Dönem, Cilt 24, 16 Şubat 1950, s. 667-695.

²⁶¹ *Yeni Mersin*, 18 Mayıs 1950, s. 3.

²⁶² BCA, f.30.10., y.77.512.20., s. 1-2.

ise; CHP % 39 civarında bir oranla 69, Millet Partisi % 3'e yakın oyla sadece 1,bağımsızlar da % 3 civarında oranla 9 sandalye kazanmıştır.²⁶³

Seçim günü Mersin'de olan Koraltan, ertesi gün Ankara'ya gelerek Bayar'ın evinde diğer kurucularla seçim değerlendirmesi yapmışlardır. İlk düşüncesi parti kurucularının, dört yıl muhalefet döneminde söylediği gibi, hiçbir görev almamaları gerektiği prensibidir. Çünkü mevki ve koltuk peşinde koşmayan insanlar olduklarını ispat etmelidirler. Ancak, sonradan öğrendiğine göre, kendisi Mersin'den gelmeden önce kurucular koltuk paylaşımı yapmışlardır. Bu iddiasına göre Köprülü önce Cumhurbaşkanı olmak istemiş, fakat Menderes'in karşı çıkması üzerine “o zaman Başvekil olayım, Adnan benim muavinim olsun” teklifini getirmiştir. Kendisinin düşüncesi sorulduğundaysa, “vazife alınmaması prensibine inandığını” yinelemekle birlikte, seçim gezilerinde güvendiği partililerin “parti kurucuları vazife almazsa mesuliyetten kaçtılar” şeklinde düşündüklerini aktarmıştır. Koraltan, sonrasında samimiyetle inandığı bu düşüncesinden fedakârlık yapmak istediğini belirterek, Bayar'ın “partinin lideri olarak ve medeni dünyada da olduğu gibi” Cumhurbaşkanı, Menderes'in “genç ve dinç bir arkadaş olarak” Hükümet Başkanı, Köprülü'nün “tanınmış bir profesör olduğu için” Dışişleri Bakanı olmasını teklif etmiştir. Kendisinin ise yorgunlukla birlikte uzun süre de tedaviye ihtiyaç duyduğunu ve hiç değilse kuruculardan birisinin parti işleri uğraşması gerektiği için yönetimin dışında kalması gerektiğini belirtmiştir.²⁶⁴

Koraltan'ın DP iktidar yıllarında partinin ve ülkenin üst yönetiminin şekillenmesi doğrultusunda hatıralarında anlattıkları bunlarla sınırlı kalmamıştır. Aynı değerlendirme toplantısında, kendisinin bundan sonraki siyasi hayatına yön verecek olan TBMM Başkanlığını, Menderes'in ona “kalplere ve kitlelere hitap etmesini bilirsiniz” sözüyle önerdiğini de aktarmıştır. Koraltan TBMM Başkanlığını “pasif” bir görev gibi düşünmüştür. Ancak daha aktif bir görev olarak düşündüğü Millî Savunma Bakanlığı'nı istemesine rağmen Meclis Başkanlığı teklifini kabul etmiştir.²⁶⁵ Aralıksız olarak Dokuz, On ve On birinci dönem TBMM Başkanlığını yürütecek olan Koraltan,

²⁶³ *Cumhuriyet*, 26 Mayıs 1950, s. 3.

²⁶⁴ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 122-123

²⁶⁵ Koraltan Özel Arşivi, *Refik Koraltan'ın Kayseri Cezaevinde Yazdırdığı Hatıraları*, s. 124.

böylelikle siyasi hayatındaki en üst seviye görevi almıştır. Bu göreviyle Kazım Özalp²⁶⁶ (1924-1935) ve M. Abdülhalik Renda²⁶⁷ (1935-1946) gibi Cumhuriyet Tarihi'nde uzun süre TBMM Başkanlığı yapan kişileri arasındadır.

1950 seçimlerinin arkasından TBMM'de, Meclis Başkanı ve Cumhurbaşkanı seçimi 22 Mayıs'ta yapılmıştır. Seçilen milletvekillerin yemin merasiminden sonra, Meclis Birinci Başkanlığı seçimine katılan 387 milletvekilinin ikisinin çekimser oyuna karşı, 385'inin oyunu alan Refik Koraltan 9. Dönem TBMM'nin başkanı olmuştur. Seçimin ardından teşekkür konuşması şöyledir:

*Muhterem arkadaşlar, beni, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına seçmek suretiyle izhar buyrulan yüksek sevgi ve güveninize karşı kalbî minnet ve şükranlarımı arz ederim. Vazifemizin kutsiyetini ve ehemmiyetini tamamıyla müdrük bulunuyorum. Derhal arz edeyim ki bu vazifenin ehemmiyetiyle mütenasip olarak tam bir tarafsızlık içinde ve şüphesiz tüzük hükümleri gereğince, vazifemi yapmaya devam edeceğim. Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi devresi, büyük milletimize kutlu olsun. Aziz milletimiz, içinde bulunduğumuz şartlara göre yüksek heyetinizden gereken tedbir ve kararların tertiple ve hızla alınacağını bihakkın beklemektedir. Bu büyük ve tarihî vazifeler yapılırken Allah hepimizin muinimiz olsun! Tekrar yüksek huzurunuzda hürmetle eğilerek vazifeye başlıyorum”.*²⁶⁸

Koraltan'ın ilk değerlendirmesinde, tarafsızlık ve ihtiyaç duyulan yasama faaliyetlerinin hızla yapılacağı vurgusu öne çıkmıştır.

Aynı günkü oturumun devamında Başkan yardımcılıklarına ise her ikisi de 376 oy alan Sıtkı Yırcalı (Balıkesir) ve Hulusi Köymen (Bursa)'nin yanında 375 oy alan Fuad Hulusi Demirelli (İstanbul) seçilmiştir. Başkanlık Divanı kâtip üyeleri ve İdareci Üyeler Kurulu seçimlerinin arkasından Cumhurbaşkanlığı seçimlerine geçilmiştir. Oylamaya katılan 453 üyeden 387'sinin oyunu alan DP adayı Celal Bayar Cumhurbaşkanı seçilirken; İsmet İnönü 64, Halil Özyörük ise 1 oy alabilmiş, bir milletvekili de çekimser oy kullanmıştır. Koraltan'ın yönettiği akşamki oturumda,

²⁶⁶ Kâzım Fikri Özalp, asker ve siyasetçi. 26 Kasım 1924 - 1 Mart 1935 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı görevini sürdürmüştür.

²⁶⁷ M. Abdülhalik Renda, TBMM 2., 3., 4., 5., 6., 7., ve 8. Dönemlerde de Çankırı'dan milletvekili seçildi. 1 Mart 1935 ile 5 Ağustos 1946 tarihleri arasında TBMM Başkanlığı yaptı. En uzun süre görevde kalan TBMM başkanıdır.

²⁶⁸ TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 1, 22 Mayıs 1950, s. 1-

kendisine hükümet kurma görevi verilen Adnan Menderes de ilk kabinesini açıklamıştır.²⁶⁹

...Sene 1944... Hükümet güya toprak reformu yapma düşüncesi ile meclise bir tasarı sevk etti. Bu tasarıyı incelemek üzere, muhtelit bir encümen kuruldu. Bu encümene bende dinleyici olarak devam ediyordum. Kanununun ihtiva ettiği hükümler, çok toprak sahibini üzecek az toprak sahibini ümitlendirecek. Ve böylece de bir seçim devresi daha geçecek. Tamamen seçim kazanmak mülahazası ile ele alınmış bir mevzu idi. Merhum Adnan Menderes de orada aza bulunuyordu. Daha genç yaşta olan Adnan Beyi, 1931 yılı başında yapılan CHP Kongresinde tanımuştum. Kongrede konuşanlar içerisinde dikkatimi çeken birisi olmuştu. Koridorda kendisini tebrik ettim. İstikbali olan gençlerden birisi oluyorsun dikkatli ol kendini harcama diye tavsiyede bulunmuştum...²⁷⁰”

1954 seçimleriyle oluşan onuncu dönemine 14 Mayıs 1954 günlü toplantısıyla başlamıştır. Aynı gün yapılan Meclis Başkanlığı seçimine katılan 489 üyenin tamamının oyuyla tekrar seçilmiştir. Koraltan’ın ikinci dönem Meclis Başkanlığı da diyebileceğimiz bu seçim sonrası düşünceleri şöyledir: ...Büyük Türk Milletinin hayat ve tarihinde ebedileşen zafer günleri vardır. O büyük zafer günlerinden, o ebedileşen günlerden birisi de 1950 senesi 14 Mayıs’ıdır. O gün, bugün Türk Milletine hayat, saadet, huzur ve emniyet temin edecek demokrasi inkılâbının zafere ulaşması günüdür. 10 uncu devrenin fevkalâde içtimainın böyle bir günde başlamış bulunması; Muhterem Heyetinizin şerefli tarihine yaraşan, büyük başarılar devrinde olduğu gibi, içinde bulunduğumuz devrin de büyük başarı ve zaferle sona ereceğinin inanılacak delilidir. Tevcih buyurduğunuz vazifenin ehemmiyet ve kutsiyetini tamamen müdrik bulunuyorum. Bu mühim hizmeti yaparken muvaffakiyetimizin istihsali esası, her vakit esirgemediğiniz ve şimdi lütfen izhar buyurduğunuz, sevgi ve müzaheretinizin devamı olacaktır. İşlerime başlarken Yüksek Heyetinize, hepimize bundan böyle gelecek işlerimizde de yurt hizmetinde, millete gönlünü veren yurt çocukları olarak tevfikatı ilâhiyenin muin olmasını candan temenni ederim. Bu inanışla ve bu imanla mukaddes vazifeme başlıyorum...²⁷¹

1957 seçimleri ile DP, bir önceki seçimlere göre oy oranı düşmesine rağmen, yürürlükte olan çoğunluk sisteminin de etkisiyle Mecliste 424 sandalye kazanmıştır. 27 Ekim günü yapılan seçimlerden sonra Meclis 1 Kasım’da ilk oturumunu

²⁶⁹ TBMMZC, 9. Dönem, Cilt 1, 22 Mayıs 1950, s. 6-7.

²⁷⁰ 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdırdığı Anıları.

²⁷¹ TBMMZC, 10. Dönem, Cilt 1, 14 Mayıs 1954, s. 6.

gerçekleştirmiştir. Aynı gün TBMM Başkanlığı seçimine 413 milletvekili katılmış, bunlardan 404'ü Koraltan'a oy verirken 9'u çekimser kalmıştır. Neticede Koraltan, Meclis Başkanlığının üçüncü dönemine özetle şu konuşmayla başlamıştır: ...Muhterem arkadaşlar; tarihî şerefle dolu olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin muhterem müessesilerinin geçen devrelerde olduğu gibi bu devrede de gerektiği zaman milletin huzur içinde itilâsına, saadet ve emniyetine müteveccih kararlar ve milli ihtiyaçlara cevap verecek kanunları çıkarmakla şerefli tarihine yaraşan faaliyeti göstereceğinden asla şüphe edilemez. Bu yolda yürümektedir ki; Büyük Türk Milletinin sizlerden beklediği hizmetleri yapmakla daima bahtiyar olacağız...²⁷²

Koraltan, Meclis Başkanlığının yanında DP yönetimindeki görevlerini de yürütmüştür. Bu amaçla DP'nin Ekim 1951' de yapılan Üçüncü Büyük Kongresi'nde 687, Ekim 1955'te düzenlenen Dördüncü Büyük Kongresi'nde 986 oy alarak Genel İdare Kurulu üyeliklerine seçilmiştir. Böylelikle de iktidar öncesinde olduğu gibi, parti yönetimindeki görevine devam etmiştir.²⁷³ Diğer taraftan Koraltan'ın Meclis Başkanlığına karşı, parti içerisinde rekabet fazla olmamıştır. 1955 yılı yasama döneminin başlangıcında Fahri Belen²⁷⁴'in adaylığı söz konusudur. Ancak, ileriki kısımlarda görüleceği üzere, DP Grubunda yapılan ön oylamada Koraltan daha fazla oy aldığı için tekrar aday olmuştur. Bunun dışında 1958 yılında DP Grubunda Şemi Ergin²⁷⁵ ile yarışmış ve kazanmıştır.²⁷⁶ Bir başkası olarak Sıtkı Yırcalı, 1959 yasama yılı başlangıcından önce bir grup DP'li milletvekilinin isteği doğrultusunda aday olabileceğini basına açıklamıştır. Fakat Koraltan “partili arkadaşlar beni yaşlı görmesinler, ben daha gencim” beyanatında bulunmuş ve göreve devam etme işareti vermiştir. Nitekim parti içi en önemli mücadeleyi, parti grubunda Yırcalı' dan daha fazla oy alarak kazanmıştır.²⁷⁷ Parti içerisinde Koraltan'ın başkanlığı daima destek görürken, muhalefet onun aday olduğu başkanlık oylamalarına genellikle katılmamıştır.

²⁷² TBMMZC, 11. Dönem, Cilt 1, 1 Kasım 1957, s. 6-7.

²⁷³ Mustafa Albayrak, *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004, s.226

²⁷⁴ Fahri Belen, asker, tarihçi, siyaset ve devlet adamı (D.1892, Bolu-Ö. 1975, İstanbul).Asıl adı Mehmet Fahrettin. 1910 yılında Bursa Askeri Lisesinden mezun oldu.1920 Harp Akademisini bitirerek kurmaylığa yükseldi. 23. Tümen Kurmay Başkanlığı, kolordu ve Genelkurmay Harekât Şube Müdürlüğü yaptı. 1950 yılında emekli olduktan sonra Bolu, 1954 yılında Çanakkale Milletvekilliği yaptı. 1950'de Bayındırlık Bakanlığı, 1961'de Kurucu Meclis üyeliği yaptı.

²⁷⁵ Hulûsi Turgut, *Yassıada'da Yaptırılmayan Savunmalar*, Doğan Kitap, İstanbul 2007, s. 106.

²⁷⁶ *Kim Haftalık Haber Dergisi*, S: 121, 24 Ekim 1960, s. 18-20.

²⁷⁷ *Milliyet*, 16 Ekim 1959, s. 1-5; *Milliyet*, 1 Kasım 1959, s. 1.

Daha çok Koraltan'ın Meclis Başkanlığı dönemlerindeki seçimlere, DP'nin kazandığı sandalye sayısı oranında veya altında milletvekili oylamalara katılmıştır.

Koraltan'ın Meclis Başkanlığı dönemi için Nadir Nadi'nin eleştirisi dikkat çekicidir. Nadi, Meclis Başkanlarının tek parti döneminden kalma bir alışkanlıkla oturumları, önemli günler dışında yönetmediği ve genellikle başkan vekillerinin oturumları yönetmesinin Mecliste otorite sorununu getirdiğini yazmıştır. Bu durumu köşesine şöyle taşımıştır:

Çok partili hayata geçildikten sonra bu geleneği yıkmak gerekiyordu. Sayısı az da olsa, Mecliste bir muhalefet topluluğu vardı. İktidarın yaptıkları Meclis kürsüsünden tenkit edilecek, hükümet sürekli kontrol altında bulunacaktı. Yazık ki, o eski gelenekten vazgeçilemedi. Yılda birkaç günü aşmayan oturumlar dışında Meclis Başkanlığı yerini, nöbetleşe Başkan vekilleri aldılar. Onlarda parti hüviyetlerinden kendilerini sıyrıp görüşmeleri tarafsız bir zihniyetle idare edemediler. Kürsü konuşmalarının sık sık çığırından çıkması fikir, düşünce ve tenkit yerine ortalığı sıra kapakları gürültüsü, ağır sözler, hatta tekmeler ve yumruklar kaplaması asıl bu sebepten ötürüdür.²⁷⁸

Koraltan, Meclis Başkanlıkları döneminde yurtiçi seyahatlerine devam etmiştir. Bu seyahatleri seçim dönemleri haricinde siyasi nitelik taşımamıştır. Fakat seçim süreçlerinde, muhalefet yıllarında olduğu gibi seçim gezilerine çıkmış ve etkin bir şekilde partinin propaganda faaliyetlerini yapmıştır. Meclis Başkanlığı döneminde gezileri yurtiçi ile sınırlı kalmamış, Yugoslavya, İngiltere, Avrupa Parlamentosu, İran, Irak, Japonya ve Kore gibi ülkelere parlamentolar arası ilişkiler kapsamında geziler yapmıştır. Bu ülkelere resmi ziyaretlerinin yanında, sağlık sorunları çözmek için 21 Mart 1958'de İsviçre'ye gitmiş ve safra kesesi ameliyatı olmuştur.²⁷⁹

²⁷⁸ Nadir Nadi, "Başkanlık Adayları", *Cumhuriyet*, 28 Ekim 1959, s. 1.

²⁷⁹ *Milliyet*, 22 Mart 1958, s. 1.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1960 DARBESİ VE YASSI ADA YARGILANMA SÜRECİ

4.1. 27 MAYIS ASKERÎ DARBESİ VE GETİRDİKLERİ

DP iktidarı 27 Mayıs darbesi ile sona erdi. Ancak darbenin hazırlıkları çok öncesine dayanmaktadır. 1950'li yıllarda ordu içerisinde yurda dağılmış çeşitli birliklerde, birbirinden bağımsız ya da birbiriyle irtibatlı çeşitli gruplar, DP iktidarını yıkmanın planlarını yapmışlardır²⁸⁰ Diğer taraftan 1954-57 yılları arasında, DP iktidarının duraklama dönemi de denilebilecek dönemde demokratik haklar ve özgürlükler alanında geriye dönüşün işaretleri yaşanmıştır. Bunun yanında 1954 seçimleri ile ulaşılan sayısal çoğunluğa da güvenilerek zaman zaman muhalefete tepeden bakılmıştır. 1957-60 döneminde ise hem sonu darbeye varan iktidar muhalefet mücadelesinin en yoğun olduğu, hem de ülkede ekonomik olumsuzluklarında kendini iyice hissettirmeye başladığı bir dönem olmuştur. Nitekim askerî bürokraside hükümete karşı, 27 Mayıs harekâtını gerçekleştirenlerde dâhil olmak üzere, yoğun bir yapılanma bu dönemde görülmüştür.

1959 yılı DP ile CHP'nin bir varlık mücadelesine sahne olmuş ve partiler arasında gerilim üst düzeye çıkmıştır. İnönü, DP'nin kalesi olan Ege'de saldırıya uğramış²⁸¹, arkasından nisan başlarında Kayseri'de düzenleyeceği toplantıyı engellemek için askerî birlikler harekete geçirilmiştir. İnönü dönmek istemeyince askerler geri çektilmiştir.²⁸² 18 Nisan 1960'da tartışmaları beraberinde getiren bir diğer gelişme Tahkikat Komisyonunun²⁸³ kurulmasıdır. Hükümet geniş yetkilere sahip bir Meclis komisyonu kurulması ile siyasi partilerde dâhil kişi ve kurumları soruşturabilecek, bunun yanında gerekli görürse Meclis görüşmelerinin yayınlanmasını bile yasaklayabilecektir.²⁸⁴ Komisyonun Anayasaya aykırılığı, Ankara ve İstanbul'da bazı hukuk profesörlerinin de etkisiyle, üniversite öğrencilerinin gösteriler düzenlemesine neden olmuştur. Hükümet öğrenci olaylarını bastırmak için polisin yanında askerî birlikleri de kullanması, Ankara'da Harp Okulu öğrencileri tarafından da 21 Mayıs'ta

²⁸⁰ Suavi Aydın-Yüksel Taşkın, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul 2015, s. 61.

²⁸¹ 1 Mayıs 1959 İsmet İnönü ve CHP milletvekillerinin çalışmaları yapmak ve temaslarda bulunmak amacıyla çıktıkları gezide Uşak'a uğradıkları gün çıkan arbedede Demokrat Partili kişiler ve Halk Partisi kafesi birbirine girer. Çıkan arbedede İsmet İnönü'ye taşlı saldırı gerçekleşir. Saldırı sonrası sendeleyerek yere düşen ve başı kanar.

²⁸² Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev. Yasemin Saner) İletişim Yay. İstanbul 2012.

²⁸³ Tahkikat Komisyonu. Demokrat Parti tarafından 18 Nisan 1960'ta kurulan 15 üyeli Meclis komisyonu. 7 Nisan'da DP Meclis Grubunun bir bildiri yayımlamasından sonra kurulan Muhalefet ve basının faaliyetlerinin tahkik edilmesi için kurulmuş bir komisyondur.

²⁸⁴ Ali Fuat Başgil, *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2014, s. 121-122

sessiz bir yürüyüşle protesto edilmiştir.²⁸⁵ Benzeri gelişmeler ve olayların ortaya çıkardığı durum, bir avuç ihtilalci subayın mücadele ederek iktidarı ele geçirmesini sağlamıştır.²⁸⁶

Nihayet 27 Mayıs gününün ilk saatlerinde ordunun hiyerarşi dışı bir örgütlenmeyle yönetimi ele aldığı bir bildiriyle radyolardan yayınlanmıştır. Kardeş kavgasına doğru gitmeye başlayan siyasi mücadeleyi demokratik zemine çekmek istediğini bildiren ordu, bütün vatandaşların ve DP'lilerin her türlü güvenliklerinin ordunun teminatı altında olduğunu ve tüm ittifak anlaşmalarına da NATO²⁸⁷ ve CENTO²⁸⁸ gibi bağlı kaldıklarını ilan etmiştir.²⁸⁹

Neticede 10 yıllık DP iktidarını sona erdiren, Cumhuriyet'in ilk askerî darbesi 27 Mayıs 1960'da gerçekleşmiştir. Demokratik yönetimin de sona ermesini beraberinde getiren bu olay, hiç kuşkusuz bir anda meydana gelmemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi, öncesinde uygulanan siyasi ve ekonomik politikalar, beraberinde basında, askerî yapıda, üniversite mensuplarında ve muhalefette bir takım yansımaları neden olmuştur. Hükümetin uygulamalarından rahatsızlık duymaya başlayan bu yapılar, ülkede DP'ye karşı bir kamuoyu oluşumunu da beraberinde getirmiştir. 27 Mayıs özü itibarıyla bir hükümet darbesidir ve demokratik rejimin kesintiye uğramasını sağlamıştır. Ancak çok partili siyasetin kesintiye uğramasını ve iktidarın düşürülmesini sağlayan bu darbe, darbeyi etkilediği ve hazırladığı öngörülen gelişmeleri meşru göstermez.

4.2. MAYIS SONRASI BASINA YANSIYAN İDDİALAR

27 Mayıs sadece siyasetçileri etkilemekle kalmamış, aile üyelerini de etkilemiştir. Bunun en güzel örneği Koraltan'ın oğulları Mesut Orhan ve Oğuzhan'ın tutuklanmalarıdır. Orhan Bey ilk önce, Denizcilik Bankası Umum Müdür Muavinliği görevinden alınmıştır. Aynı şirkette Tevfik Rüştü Aras da İdare Meclis Başkanı'dır ve

²⁸⁵ *Süheyla Koraltan Mülakatı*, İstanbul, 28 Kasım 2014.

²⁸⁶ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Kitapları, İstanbul 2004

²⁸⁷ Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü, 4 Nisan 1949'da 12 ülke tarafından imzalanan Kuzey Atlantik Antlaşması'na dayanarak kurulan ve farklı dönemlerde 17 ülkenin daha katıldığı uluslararası askerî ittifak. Örgüt üyeleri herhangi bir dış güçten gelebilecek saldırıya karşı ortak savunma yapmaktadır.

²⁸⁸ CENTO, Türkiye, İran, Irak, Pakistan ve Birleşik Krallık arasında, Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'da nüfuz kurmasını önlemeye yönelik olarak kurulan eski karşılıklı güvenlik ve savunma örgütüdür.

²⁸⁹ Cengiz Sunay, *Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve Sonrası)*, Orion Kitabevi, Ankara 2010, s. 114.

onun da görevine son verilmiştir.²⁹⁰ Birkaç gün sonra ise İstanbul'da Orhan Bey de tutuklanmıştır.²⁹¹ Ankara'da Amerikan Eksport Lima Şirketinde çalışan diğer oğlu Oğuzhan Bey de 15 Temmuz'da tutuklanmış ve dokuz yıldır asker kaçağı olması gerekçe gösterilerek, askerlik hizmetini er olarak yapması için gönderilmiştir.²⁹²

Darbeden bir hafta sonra Cumhuriyet, "Koraltan Şam'a gömülmesini vasiyet ediyor" başlığı ile evinde yapılan aramalarda Sabık Meclis Başkanı'nın 22 sayfalık vasiyetnamesinin bulunduğunu duyurmuştur. Bir kadın çantasında bulunduğu iddia edilen bu vasiyetnamenin, daha önce 1949 ve 1954 yıllarında düzenlenen vasiyetnamelerin genişletilerek sayfalarının arttırıldığını belirtmiştir. Gazeteye göre, "ben öldükten sonra" diye başlayan son vasiyetnamesinde bütün menkul ve gayrimenkullerinin envanteri sayılmış ve bunların Suriye'ye intikali istenmiştir. Yine kendisinin de Şam'da yerini kaydettiği bir yere gömülmesini talep etmiştir. Gazete vasiyetnameden başka Koraltan'ın Emlak Kredi Bankasında iki milyon liralık bir hesap ve 60 bin liralık bir para makbuzunun da bulunduğunu yazmıştır.²⁹³

26 Haziran günü basında, "Vilayet Tahkik Encümenliğince yapılan incelemeler sonucunda, Koraltan'ın 10 sene içerisinde yolsuzluklardan bir kısmı" başlığı altında üç iddia gündeme getirilmiştir. Bunlar:

1- Refik Koraltan Mersin de bir eczane sahibini haraca bağlamış, bütün yakınları için sandık sandık portakal, limon ve mandalina ile çeşitli meyve getirtmiştir.

2- Refik Koraltan şahsi nüfusunu kullanarak oğlu Oğuzhan Koraltan'ı zorla bir ecza deposuna ortak yapmıştır. Şirket zarar etmesine rağmen Oğuzhan Koraltan kar hissesi adı altında devamlı olarak para çekmiştir.

3- Refik Koraltan oğlunu aynı şirkette ayrıca idari ve mali müşavir olarak tayin ettirmiş ve her ay 500 lira almasını sağlamıştır.²⁹⁴

Temmuz ayında ise Koraltan'ın malları basın gündemine gelmiş ve buradan kaynaklı çeşitli iddialar gündeme getirilmiştir. Burada Koraltan'ın, Hasan Polatkan ve Başbakanlık Müsteşarı Salih Korur ile birlikte Ankara, İstanbul ve İzmir'de toplam 793 bin 976 metrekare gayrimenkule sahip olduklarının açıklandığı duyurulmuştur.

²⁹⁰ *Cumhuriyet*, 9 Haziran 1960, s. 2.

²⁹¹ *Milliyet*, 2 Haziran 1960, s. 6.

²⁹² *Milliyet*, 16-17 Temmuz 1960, s. 1-5; *Cumhuriyet*, 16 Temmuz 1960, s. 5.

²⁹³ *Cumhuriyet*, 3 Haziran 1960, s. 1-5.

²⁹⁴ *Milliyet*, 26 Haziran 1960, s. 3; *Cumhuriyet*, 26 Haziran 1960, s. 1-5.

Bunlardan Koraltan ve ailesinin üç vilayetteki arazi toplamının 32 bin 242 metrekare, arsaların büyük çoğunluğunun Ankara ve İstanbul'da olduğu iddia edilmiştir. Aynı haberde ayrıca söz konusu ve tespit edilen malların hükümet tarafından el konulduğu da belirtilmiştir.²⁹⁵

Haziran ve Temmuz aylarında yapılan haberlerde, daha çok Koraltan'ı itibarsızlaştırmaya yönelik; torpil hikâyelerine, Halit Kıvanç ve Aziz Nesin tarafından yazılan çeşitli fıkralara, Refi Cevat Ulunay'ın duyumlara dayanan yazılarına ve daha da ötesi Yassıada'ya götürüldüğü gün “pikaptan inişi gülüşmelere neden oldu” gibi yazılara ve haberlere rastlanmaktadır.²⁹⁶ Ayrıca, 1 Mart 1958 yılında meydana gelen Üsküdar Vapuru Faciası ya da Körfez Faciası⁸⁷³ olarak bilinen kazada, Denizcilik Bankasına ait 72 sayılı “Üsküdar” gemisinin batması olayından sonraki davada sanıklardan birisi Orhan Koraltan'dır. Bu kazanın sorumlularını Hasan Polatkan, Celal Bayar ve Koraltan'ın himaye ettikleri için yargılamanın tekrar yapılması gündeme getirilmiştir²⁹⁷.

Koraltan'ın daha DP'nin kuruluş günlerinde rahatsızlanan sürekli bakım gerektiren eşi Mukbile Hanım, 27 Mayıs dönemine kadar hayattadır. Eşinin sürekli bakım gerektirmesi ve Koraltan'ında DP'nin lider kadrosu içerisinde olması, aileye sağlık bilgisine sahip bir bakıcı ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu ihtiyaç doğrultusunda eşinin Alman bakıcısı Barbara, darbeden sonra basına Koraltan'ın özel hizmetçisi gibi yansımıştır.²⁹⁸ Koraltan'ın evinde bulunan, diğer bir sağlıkçı Yıldız Kayalar isimli hemşiredir. Bu görevli de “genç ve güzel” olarak tanıtıldıktan sonra, Koraltan'ın Mersin Devlet Hastanesinden konumunu kullanarak Ankara'ya tayinini yaptırdığı, ancak maaşını kadrosunun bulunduğu kurumdan almasına karşın Koraltan'ın hizmetinde olduğu iddia edilmiştir.²⁹⁹

Ulus, ismi açıklanmayan bir kişiye dayanarak, Koraltan'ın Kore gezisi sonrası gittiği Japonya'da Büyükelçi Süreyya Anderiman ile yaşadığı iddia edilen olayı gündeme getirmiştir. Olayın kaynağı Türk heyetinin Japonya'dan ayrılmasından sonra, büyükelçinin eşi ile birlikte intihar etmesi ve bu olayın aydınlatılamamasıdır. İddiaya

²⁹⁵ *Milliyet*, 9 Temmuz 1960, s. 1-5; *Cumhuriyet*, 9 Temmuz 1960, s. 1-5.

²⁹⁶ Sedat Bingöl, *150'likler Meselesi, Bir İhanetin Anatomisi*, Bengi Yay., İstanbul 2010. s.85

²⁹⁷ *Cumhuriyet*, 15 Haziran 1960, s. 1-5; *Milliyet*, 15 Haziran 1960, s. 3.

²⁹⁸ *Milliyet*, 12 Haziran 1960, s. 1.

²⁹⁹ *Akşam*, 17 Haziran 1960, s. 1.

göre Koraltan, Tokyo'yu ziyareti sırasında Anderiman'a; Japon İmparatoru Nikato'yu ziyaret edeceğini, müteakiben de İmparatoru elçilikte kabul edeceğini bildirmiştir. Büyükelçinin “Japon ananesine göre İmparator sizi kabul ettikten sonra iade-i ziyarette bulunması mümkün değildir” uyarısına rağmen Koraltan, ısrarlarını sürdürmüş ve ondan Japon Dışişleri Bakanlığı ile temasa geçmesini istemiştir. Dışişleri ile yapılan görüşmelerden olumsuz yanıt alınması üzerine Koraltan büyükelçiye; Nasıl olur da bir Japon İmparatoru tarafından kabul edilmem. Sizin burada hiç itibarınız yok mu? Zaten siz uzun yıllar Halk Partisine uşaklık etmiş birisiniz. Türkiye'ye döner dönmez haddinizi bildireceğim. Sizi Vekâlet emrine alacağım gibi sözler söylemiştir. Bu sözleri aynı odada bulunan eşinin duyması ve sonrasında intihar etmesi üzerine büyükelçi de tabancası ile intihar etmiştir.³⁰⁰ Gazetenin okuyucularına duyurduğu iddia özetle böyledir. Diğer taraftan Cumhuriyet gazetesi ise bu olayı, elçilikten bir kişiye dayanarak, büyükelçinin ve eşinin rahatsızlıkları nedeniyle intihar ettiklerini yazmıştır.³⁰¹

Koraltan'ın bu iddia için basında veya herhangi bir yerde açıklaması olmamasına karşın, 4 Kasım 1959 günü maiyetindekilerle birlikte İstanbul'a yaptıkları otomobil seyahati esnasında araçta bulunanlara büyükelçi ve eşiyle ilgili izlenimlerini paylaşmıştır. Seyahatin içeriğini anlatan özel kalemi belgede seyahati nota döken kişinin ismi geçmez- büyükelçi ve eşinin intiharında Koraltan ile ilişkilendirilmesini birkaç gün önce Meclis Başkanlığı için parti içinde rakibi olan Sıtkı Yırcalı tarafından, partinin üç lideri yani Menderes, Bayar ve Koraltan'ı birbirinden ayırmak için, uydurulmuş bir dedikodu olduğunu aktarır. Buna göre bu iddia önce parti içerisinde bir dedikodu olarak çıkmış ve sonraki günlerde basına yansımıştır. Koraltan çıkan dedikodulardan son derece üzgündür ve şahsına sürülmek istenen bu lekeden ciddi olarak muzdarip olmuştur. Olayı Koraltan şöyle anlatmıştır:

Reisi bulunduğum sekiz mebus arkadaştan mürekkep parlamento heyeti Japon Hükümetinin daveti üzerine Kore dönüşü Tokyo ziyareti yapmıştı. Sefirimiz Süreyya Bey, sefarethanemizde İmparator Hiro Hito'nun kardeşinin de bulunduğu oranın mümtaz simalarını içine alan bir kokteyl tertip etmişti. Çok samimi ve memleketimiz için hakikaten faydeli bir hava içinde geçen bu akşamı gölgeleyen tek hadise Sayın Bayan Anderiman'ın bazı anormal hareketleri idi. Sefire hanım 50-55 yaşlarında vardı. Morfinman olduğu

³⁰⁰ Ulus, 10 Haziran 1960, s. 1-5.

³⁰¹ Cumhuriyet, 29 Eylül 1959, s. 1-5.

söyleniyordu, asâben malûldu. Hatta Almanya'da bir (a)sabiye kliniğinde vesair kliniklerde aylarca tedavi gördüğünü heyete dâhil mebus arkadaşlar duymuşlardı. O gece verilen resepsiyonda da bir sefireye yakışmayacak sinirli hareketleri vardı, kocasını tahkir edici sözler sarf ediyordu. Bir vesile ile kendisini çağırarak, orada Türk devletini temsil ettiklerini, aralarında yabancı misafirlerin de bulunduğunu, böyle bir toplantıda bu gibi hareketlerinin hoş karşılanmayacağını ve bundan tevakki etmelerini, kocasına yazık ettiklerini bir baba olarak nazikâne rica ettim.³⁰²

Koraltan, söyleyeceği pek çok şey varmışçasına üzgün bir sesle sadece bunları anlatmıştır. Seyahatte konuşulanları aktaran Koraltan'ın böylesi durumlardaki genel olarak tavrı hakkında gözlemlerini; başkalarının gıyabında ve hele rahmeti rahmana karışanların aleyhinde konuşmayı sevmediğini, sadece Allah taksiratını affetsin deyip geçtiği şeklinde belirtmiştir. Ayrıca, yapılan propagandanın ahlaka aykırı ve özellikle Koraltan'ın karakteri ile taban tabana zıt olduğunu, bunun tamamen tertipli çirkin bir iftira olduğunu da düşüncelerine ilave etmiştir.³⁰³ Önemli iddialardan birisi de, Yassıada yargılamalarında gündeme geleceği üzere, Koraltan'ın pek çok müzeden koltuk, vazo, masa, şamdan, saat ve muhtelif kıymetli eşyaları özel kullanımı için Melis konutuna getirtmesidir. Hatta iddialar daha da ileri götürülerek, bu eşyalar arasında “padişah yatağının” bile olduğu yönündedir. Nitekim bu haberlerin devamında Koraltan'ın getirttiği iddia edilen eşyaların, Ağustos 1960'da üç vagona yerleştirilerek İstanbul'a getirildiği haberleri yapılmıştır.³⁰⁴

Koraltan için basında göze çarpan iddialara bakıldığında pek çoğu DP'lilerin itibarını zedelemeye dönük ve aynı zamanda yargılamayı etkilemeye yönelik haberlerdir. Özellikle özel hayatına dair herhangi bir sınırlama getirilmeden pek çok iddia yer almıştır. Bunlardan birisi de, evinde yapılan aramada “çıplak kadın” resimlerinin bulundu iddiasıdır. Kanaatimizce bu tür suçlamalar devrik hükümetin önde gelen şahsiyetlerini karalamaya yöneliktir. Menderes ve diğer partililer içinde yapılan iddialar da düşünüldüğünde başlangıçtaki bu iddialarla ilgili olarak Müsteşar Burçak'ın değerlendirmesi önemlidir. Diğer yandan aralarında ciddi iddiaları barındıran bu haberlerin bazılarının yansımaları Yassıada'da Koraltan'ın dava dosyalarına girmesine rağmen, büyük çoğunluğundan ceza almadığı unutulmamalıdır.

³⁰² BCA, f.010.09., y.459.1329.3., s. 43-45.

³⁰³ BCA, f.010.09., y.459.1329.3., s. 45.

³⁰⁴ *Milliyet*, 6 Temmuz 1960, s. 1; *Milliyet*, 1 Ağustos 1960, s. 1

4.3. BEKİR REFİK KORALTAN'IN YARGILANDIĞI DAVALAR: SUÇLAMALAR VE SAVUNMA

Askerî darbeyi gerçekleştirenler, Millî Birlik Komitesi adını alan bir kurul içinde birleşmiştir ve komitenin 20 kişiden meydana gelen bu komitenin, başında da Kara Kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in bulunduğu açıklanmıştır.³⁰⁵ Öte yandan darbeyi gerçekleştirenler için 27 Mayıs–12 Haziran 1960 arası “fiili iktidar” dönemidir, ancak anayasa mevcut değildir. Bu dönemde iktidardaki askerler tarafından, çoğunluğu sivillerden oluşan bir kabine oluşturuldu. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Rektörü Sıddık Sami Öner başkanlığındaki akademisyenlerden oluşan bir bilim kurulundan geçici bir anayasa oluşturulması istenmiştir.³⁰⁶ Bu kurulun oluşturduğu geçici anayasa 12 Haziran'da kabul edilerek, MBK kendi yönetimlerine hukuki bir zemin oluşturmuştur. 12 Haziran yasasının başlıca özelliği, 1924 Anayasası ile TBMM'ye ait tüm görev ve yetkilerin MBK'ye devretmesidir. Bunun yanında açıklık ilkesi kaldırılmış ve yeni yasama organı MBK'nin görüşmelerinin gizli kalacağı kabul edilmiştir. Diğer bir değişiklik ise, MBK'nin başkanının “Cumhurbaşkanı” olarak değil, “devlet başkanı” olarak tanımlanmasıdır. Bunlardan başka geçici anayasaya ile DP iktidar mensuplarının suçlarını araştırmak için “Yüksek Soruşturma Kurulu”, sorumluları yargılama işlemleri için ise dokuz kişiden oluşan bir “Yüksek Adalet Divanı” oluşturuldu.³⁰⁷

Öte yandan Ankara Harp Okulunda ve İstanbul Davut Paşa Kışlasında tutuklu bulunan DP'lilerin Yassıada'ya sevk edilmeleri, 5-17 Haziran arasında peyderpey gerçekleşmiştir.³⁰⁸ Koraltan, 17 Haziran'da sevk edilenler arasındadır ve Yassıada'daki günlerinde, iddianamede DP'nin üç numarası tanımı gibi, Ethem Menderes ile üç numaralı odada kalmıştır.³⁰⁹ Tutuklu buldukları binada Tevfik İleri, Fatin Rüştü

³⁰⁵ Walter F. Weiker, *Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*, (Çev. Mete Ergin), Cem Yayınevi, İstanbul 1967, s. 34-45.

³⁰⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı (1899-1960)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984s.430

³⁰⁷ Cem Eroğul, “Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971”, *Geçiş Sürecinde Türkiye*, 6. baskı, Belge Yay., İstanbul 2013, a.g.e. s.206-207

³⁰⁸ H. Emre Oktay, *Türk Tarihinin Kayıp Yılları Yalanlar, Aldananlar ve 27 Mayıs*, Akis Kitap, İstanbul 2013, s. 173.

³⁰⁹ Yassıada'da bir numaralı odada Menderes, iki numaralı odada Bayar kalmıştır. Samet Ağaoğlu, *Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri*, (Yayına Hazırlayan: Gülay Sarıçoban), Yapı Kredi Yay., İstanbul 2013, s. 152.

Zorlu, Hasan Polatkan, Salih Korur başta olmak üzere on dokuz DP'li ile birlikte kalmışlar ve sadece yemek saatlerinde birbirleri ile görüşme imkânı bulmuşlardır.³¹⁰

4.3.1. Gayrimeşru Servet İktisabı Davası

Haksız mal edinme iddiası ile 27 Mayıs gününden itibaren; DP iktidarı mensuplarıyla milletvekillerinin eş, kardeş, ana, baba ve aynı soyadı taşıyan akrabalarının evlerinde ve bankalardaki nakitlerine, çelik kasalardan çıkan bütün maddi unsurlara, tapuya kayıtlı taşınmaz mallarına ve hatta elbise, saat ve alyanslar gibi akla gelebilecek bütün mal varlıklarına el konulmuştur. Bunların teker teker listeleri düzenlenmiş, gerekli görülenler sahiplerinin bilmedikleri yerlere götürülmüştür. Bunun yanında bırakılan eşyaların bir yerden başka bir yere taşınması da yasaklanmıştır. Tapuya kayıtlı gayrimenkullerine tedbir konulmuş, bankadaki nakdi varlıkları için, aynı soyadı taşımasalar bile, herhangi bir ödeme yapılmamıştır.³¹¹

Koraltan'ın 27 Mayıs sonrası evi, konutu ve Meclis Başkanlığındaki odası aranarak eşyalarına el konulmuştur. Diğer taraftan Menderes ve Bayar'a ait özel ve hediye edilmiş çeşitli eşyalar 29-30 Haziran'da, tutulan zabıtlar ve kıymet değeri tesbit edilerek Hazine Vekâleti Umum Müdürlüğüne el koymuştur. Menderes'e ait olan mallar Camlı Köşk'te, Bayar'a ait olanlar ise Umumi Kâtiplik binasında mühürlenmek suretiyle 6 Haziran'da koruma altına alınmıştır.³¹² Ayrıca aynı belgeye göre; Erkânı Harbiye Umumi Riyaseti ve Maliye Vekâletinin temsilcileri tarafından Koraltan'a ait, 28 Banka defteri ile çeklere ve senetlere el konulmuştur. Bu hesaplar; hesap numaraları yazılmış, fakat şubeleri belirtilmemekle birlikte 13'ü Ziraat Bankası, 4'ü Vakıflar Bankası, 3'ü Emlak Kredi Bankası, 2'si Yapı ve Kredi Bankası, Etibank, Garanti Bankası, İş Bankası, Pamuk Bank, Buğday Bank, Osmanlı Bankası'ndadır.³¹³ Tespit edilen bu bilgiler Maliye Bakanlığınca bir rapor halinde, 29 Eylül'de 1 Numaralı Soruşturma Kurulu Başkanlığına gönderilmiştir.

YSK, DP'nin iktidara geldiği 14 Mayıs 1950 tarihinden itibaren 27 Mayıs 1960 tarihine kadar, DP'lilerin haksız mal edinmelerinin araştırılması yönünde karar almıştır.

³¹⁰ Tevfik İleri, *Yassıada ve Kayseri Günlükleri*, (Haz. Cahide İleri Aksoy), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2003, s. 49-50

³¹¹ Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes*, Hun Yay., İstanbul 1978, s.440

³¹² BCA, f.010.09., y.287.878.5., s. 1-46.

³¹³ BCA, f.010.09., y.287.878.5., s. 51-53.

Araştırma sadece tutuklular ile sınırlı kalmamış, eş, çocuk ve yakınlarının mal varlıkları da incelenmiştir. Bu bağlamda YSK, önce tutuklulardan varlık, gelir ve masraf beyannameleri almıştır. Sonrasında ise bilirkişi ve masraf takdir komisyonları oluşturmak suretiyle, DP'lilerin beyannameleri incelenmiştir. Bu bağlamda Koraltan'ın da DP döneminde edindiği mallar YSK tarafından araştırmaya tabi tutulmuştur. Bu araştırma kendisi ile sınırlı kalmamış çocukları Orhan, Oğuzhan, Cengizhan ve Ayhan Hanım ile eşi Mukbile Hanımın mal varlıkları da araştırılmıştır. Koraltan ailesinin servet ve gelir beyannamelerini araştırma için görevlendirilen bilirkişi, Maliye uzmanı Tahsin Özer'dir. Bilirkişi, 10 yıllık dönem içerisinde her türlü gayrimenkul ve mallar, alacaklar, haklar, gelirler ve borç iddialarını araştıracaktır. Ayrıca masraf beyannamesini araştırması için görevlendirilen bilirkişi heyeti ise beş kişiden oluşturulmuştur. Heyet, araştırmasında beyanname sahibinin medeni halini, sosyal mevki ve seviyesini, çevresinde bilinen hayat tarzını, beyannamesinde gösterdiği masrafları ve diğer hususları göz önünde bulundurarak, masrafları tespit ve takdir etmek amacıyla YSK tarafından görevlendirilmiştir.³¹⁴

YSK, 1 Sayılı Kanun gereği kendisine verilen yetkiyi kullanarak eşi ve çocuklarının 14 Mayıs 1950 ile 27 Mayıs 1960 tarihleri arasında gayrimeşru şekilde servet edinmiş olup olmadığının araştırılması için soruşturma açmıştır. Soruşturma için öncelikle birisi 14 Mayıs 1950 tarihindeki servet durumunu, diğeri bu tarihle 27 Mayıs 1960 tarihler arasında edinilen servetleri gösteren iki adet varlık beyannamesi istenmiştir. Ayrıca bu döneme ait gelir ve masrafları gösteren beyannameler de istenmiştir. Alınan beyannameler, çocuklarında olduğu gibi, beyanname sahibinin varlık, gelir ve masraflarının tespit edilmesi için; resmi makamlardan, özel şahıslardan ve müesseselerden toplanan her türlü evrak yeminli bilirkişi tayin edilen Tahsin Özer'e verilmiştir.³¹⁵

Özer, araştırmasına 1 No.lu Soruşturma Kurulunun 16 Eylül 1960 tarih ve 117 sayılı kararı doğrultusunda başlamıştır. Koraltan varlık beyannamesini eşi ve kendisi için vermiş, fakat küçük oğlu Cengizhan dışındaki çocukları ayrıca vermişlerdir. Üç çocuğuna ait gayrimenkuller Özer'in raporunda Koraltan'ın servetine dâhil edilmiştir. Raporda Koraltan'ın 14 Mayıs 1950 tarihinden önceki serveti, 1945 yılında alınmış iki

³¹⁴ BCA, f.010.09., y.261.800.4., s. 5.

³¹⁵ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 38.

bağ, 1933'de alınmış bir ev ve 1948'de edinilmiş bir arsa şeklindedir. Varlık beyannamesinde bu dönem için bunların dışında İstanbul'da bir villa da belirtilmiş, ancak inşaatının 1953 yılında bitirilmesi gerekçe gösterilerek bu döneme dâhil edilmemiştir. Ayrıca DP iktidarı öncesi menkul kıymetleri olarak; D.D.Y. İstikraz senedi ve Merkez Bankası hisse senedinde toplam 7.636 lira, 100 lira da banka mevduatı beyan etmiştir.³¹⁶

Koraltan DP iktidarı döneminde, iki arsa, bir ev ve on bir bağ olmak üzere on dört gayrimenkul edindiğini varlık beyannamesinde bildirmiştir. Fakat Özer, yaptığı araştırma neticesinde Koraltan'ın kendisi, eşi ve çocukları üzerindeki gayrimenkulleri tapu kayıtlarına göre listelemiştir.³¹⁷ Bu kayıtlara göre; Ankara'da eşi ve kendisine kayıtlı takdir edilen değeri 304.020 lira olan muhtelif on beş arsa ve 227.100 lira değerinde bir apartman, İstanbul'da ise beyannamede belirttiği bir bina ile bir arsadan ibaret olduğu belirtilmiştir. Ayrıca kızı Ayhan Timurtaş üzerine tapu kayıtlarında, Ankara'da on, dördü kardeşi Orhan ile hisseli, bağ ve 54.593 lira kıymet değeri olan bir ev bulunmaktadır.³¹⁸ Toplam değeri 154.583 lira olan bu servet Ayhan Hanım'ın gayrimenkullerin bedelinin babası tarafından ödendiğini beyan etmesi nedeniyle Koraltan'a yazılmıştır. Hatırlanacağı üzere Oğuzhan ve Orhan Koraltan'a ait gayrimenkullerde kendilerinin beyanları ve araştırma sonrası Koraltan'ın servetine ilave edilmiştir.³¹⁹

Diğer taraftan Koraltan varlık beyannamesinde, kar payı, hisse sendi ve tahvil gibi gelir kaynaklarından toplam 256.523 lira menkul kıymete sahip olduğunu beyan etmiştir. Özer'in raporunda ise Koraltan DP iktidarı döneminde toplam 269.725 lira menkul kıymet edindiği görülmektedir. Koraltan menkul eşya ve diğer mallarını beyannamede belirtmemiş, fakat Özer'in araştırmasında, 1950 öncesinde de sahip olabileceği belirtilerek, altın madalya, altın anahtar gibi toplam değeri 11.000 lira olan menkul eşya tespit etmiştir. Bunlara evinde, makamında ve konutunda tutanakla tespit edilerek el konulan toplam değeri 261.960 lira değerindeki diğer menkulleri de ilave etmiştir. Ayrıca raporda, bu servet grubuna Ankara Merkez Ziraat Bankası'nda kiralık

³¹⁶ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 54-55.

³¹⁷ BCA, f.010.09., y.262.801.10., Ek: 1, s. 73-74.

³¹⁸ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 57-58.

³¹⁹ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 56-61.

kasada bulunan toplam değeri 64.800 lira olan ziynet eşyası ve altın sikkeler de dâhil edilmiştir.³²⁰

Servet beyan değeri taşıyan bir diğer unsur, nakit ve banka mevduatlarıdır. Varlık beyannamesinde Koraltan çeşitli bankalarda toplam 25.168 lirası olduğunu belirtmiştir. Ancak bilirkişi raporuna, birçok banka ve bunlara bağlı hesaplarda bu rakam 69.314 lira olarak yansımıştır.³²¹ Koraltan borçlarını beyannamede 249.500 lira belirtmiş, tespit edilen ise 253.277 lira olmuştur. Gelirleri olarak; TBMM'den, Emekli Sandığı maaş ve ikramiyesi, menkul sermaye iratları ve diğer gelirler olarak bildirdiği gelir kaynaklarından toplam 858.622 lira beyan etmiştir. Bilirkişi ise maaş ve ücretler, menkul sermaye gelirleri, gayrimenkul, diğer gelirler ve banka mevduat gelirlerinden, vergiler düşüldükten sonra, toplam 809.419,56 lira tespit etmiştir.³²²

Diğer taraftan Koraltan, DP iktidarı dönemi için beyan ettiği tüketim masrafları 231.818 liradır. Ancak YSK'nın görevlendirdiği masraf takdir komisyonu Koraltan'ın on yıllık tüketim masraflarını 662.148 lira olarak tahmin ve takdir etmiştir.³²³ Neticede Özer, bütün teferruatı ile ortaya koyduğu raporunda, söz konusu soruşturma döneminde muhtelif kaynaklardan elde ettiği gelirlerden, masraf komisyonunun belirttiği tüketim masrafları çıkarıldıktan sonra 147.271 lira tasarruf edebileceğini ve bu rakamla servet edinebileceğini raporunda belirtmiştir. Buna mukabil DP iktidarı döneminde borçlar çıktıktan sonra edinilen servet, belgelere dayanarak 1.267.211,04 lira olduğu bilirkişi raporunda hesaplanmıştır. Bu servetin gelirlerle karşılanamayan veya kaynağı tesbit edilemeyen toplam tutarı 1.119.939,48 liradır.³²⁴

YSK bilirkişi raporlarını 9 Kasım 1960 tarihinde değerlendirmiş, bilirkişi rapordaki 261.960 lira ev eşyasının bir kısmının 1950'den önce edinileceğini göz önünde bulundurarak 1/3 oranında 87.320 lirayı kaynağı belli olmayan rakamdan çıkarmıştır. Gayrimeşru suretle kazanılan servetin rakamı böylece 1.032.620 liraya düşürmüştü ve soruşturmayı tamamlayarak dosya YSK'ya gönderilmiştir.³²⁵ Bütün bu ilk bilirkişi raporlarında Koraltan'ın kaynağı belirlenemeyen servet edinme rakamı

³²⁰ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 63-65

³²¹ BCA, f.010.09., y.262.801.10., Ek: 2, s. 75-76

³²² BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 65-70.

³²³ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 41-46

³²⁴ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 70-72.

³²⁵ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 38-40.

abartılıdır. Çünkü Refik Koraltan bu karara 8 Ocak 1961’de avukat Orhan Demirkan aracılığıyla itiraz etmiştir. YSK itirazı, 15 Mayıs 1961’de değerlendirmiş ve mesnet teşkil eden delillerin ve vesikaların tamamının ibraz edilmediği gerekçesiyle kabul etmiştir. YSK, 15 Aralık 1961 tarih ve 72/961-235 sayılı kararıyla yeni bilirkişi heyeti görevlendirilmiştir.³²⁶ Yeni bilirkişi 1950 öncesi mal varlığını Koraltan’ın beyanı doğrultusunda, ilk bilirkişi raporunda olduğu gibi, aynen kabul etmiştir. Ancak hediyeler dışındaki menkul eşya, mücevherat ve altın sikkeler için, ilk raporlardaki 75.432 liranın 1/3 oranını 1950’den önce edindiği belirtilerek, 25.144 liranın düşürülmesi görüşünü ortaya koymuştur.³²⁷

Gerek Refik Koraltan, gerekse vekilleri çeşitli dilekçelerle Özer’in hazırladığı ilk bilirkişi raporundaki, gayrimenkul durumları ve bunların kıymet tespitlerine itiraz etmişlerdir. İtirazlar dikkate alınmış ve altı kişiden oluşan ikinci bilirkişi heyeti çalışmalarına başlamıştır. İkinci bilirkişi heyeti gayrimenkullerin önemli bir kısmının 210.000 lira, başka gayrimenkullerin satışı yoluyla edinildiği, bir kısmının ise 221.000 lira, mübadele usulüyle, diğer kısmının DP iktidarı öncesinde edindiği ve bu yollarla edinilen gayrimenkullerin toplam 434.820 lira kıymete sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca araştırmalar neticesinde heyet; Refik Koraltan bünyesindeki gayrimenkullerin değerini 428.075 lira, kızı ile birlikte kayıtlı gayrimenkulleri 152.188 lira, oğlu Oğuzhan üzerindeki 134.150 lira, oğlu Orhan adına kayıtlı olanların ise 9.000 lira ile toplamda yaklaşık 723.413 lira değer tespit etmiştir.³²⁸

Koraltan’ın menkul kıymetleri Özer’in ilk raporunun aksine ikinci raporda; hisse sendi ve tahvili 269.725 lira, menkul eşya ve diğer mallar 272.960 lira, mücevherat ve altın sikkeler 64.800 lira, nakit ve banka mevduatı 39.688 lira, toplamda 647.2173 lira tespit edildiği belirtilmiştir. Bu toplam rakamdan; normal ve meşru kabul edilen muhtelif eşhas ve makamlardan aldığı, toplam 262.327 lira değerindeki hediyeler ile 1950 yılı öncesi edindiği 25.144 lira menkul servet tutarı çıkarılmış ve toplam menkul tutarı 384.846 lira olarak belirlenmiştir.³²⁹

İkinci bilirkişi raporunda, Koraltan’ın borçları ilk bilirkişi raporu ile belirlenen miktar aynen kabul edilmiştir. Gelirleri ise şu şekilde tesbit edilmiştir: Milletvekili

³²⁶ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 4.

³²⁷ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 5-7.

³²⁸ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 7-23.

³²⁹ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 23-29.

tahsisat yolluk ve Riyaset tazminatı 453.408 lira, Haziran-Aralık 1960 ile Ocak ve Şubat 1961 tahsisatına mahsuben peşin alınan 12.515 lira, emekli maaş ve ikramiyeleri 63.271 lira, menkul sermaye gelirleri 55.453 lira, gayrimenkul sermaye gelirleri, arsa satışlarından 347.820 lira, diğer gelir 12.000 lira, toplamda 1.005.421 liradır. Bu rakamdan gelir ve arazi vergileri düşüldükten sonra 994.935 lira net geliri ortaya konmuştur. Raporda masraflara itiraz edilmesine rağmen, son takdiri YAD'a bırakılarak, ilk masraf komisyonundaki rakamı aynen kabul edilmiştir.³³⁰

Gerek Koraltan, gerekse vekillerinin itirazları doğrultusunda ikinci bilirkişi heyeti netice olarak; Kaynağı tesbit edilemeyen servet tutarını, Özer'in raporunun yaklaşık yarısı kadar daha az bir rakam olan 497.050 lira belirlemiştir. Bu rakamda toplam servetinin %59,89'unu teşkil etmektedir.³³¹

Koraltan ve ailesinin sahip olduğu servet, YSK tarafından 18 Kasım 1960 gün ve 125/125 sayılı kararname ile müsadere edilmiştir. İtirazlar sonucu ikinci defa araştırmaya tabii tutulduktan sonra YAD kararını 30 Mayıs 1962'de vermiştir. Bu kararında YAD, dava dosyasını ağır ceza mahkemesine göndermiştir. Aynı konudan soruşturmaya konu teşkil eden, Orhan ve Oğuzhan Koraltan dosyaları da aynı tarihte bu mahkemeye gönderilmiştir.³³² Öte yandan diğer DP'lilerin dosyaları da yurdun değişik yerlerindeki ağır ceza mahkemelerine gönderilmiştir. Neticede bu mahkemelerde görülen davaların tamamı beraat ile sonuçlanmıştır.³³³

Görüldüğü üzere haksız kazanç iddiasında, ilk bilirkişi raporları ile ikinci rapor arasında, toplam servet rakamının yarısından daha fazla bir fark vardır. Özer, raporunda Koraltan'ın servetini ortaya koyarken araştırmasını sağlıklı bir şekilde yürütmeden, hazır tutanaklar aracılığıyla oluşturulduğunu ortaya koymaktadır. İkinci raporun 20 Mart 1962 tarihinde tamamlandığı düşünüldüğünde, özellikle 1957'den sonra ekonomideki durgunluk ve enflasyon artışını da dikkate almak gerekir. Ayrıca, gayrimenkullerin edinildiği tarihteki değeri üzerinden bir değer tesbiti yapılmamış, aksine varlık beyannamesinin verildiği günkü değerler esas alınmıştır.³³⁴ Koraltan'ın

³³⁰ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 29-33.

³³¹ BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 33-34

³³² BCA, f.010.09., y.262.801.10., s. 1- 3; BCA, f.010.09., y.262.802.3., s. 3; BCA, f.010.09., y.261.800.4., s. 1-3.

³³³ Rıfıkı Salim Burçak, Türkiye'de Demokrasi'ye Geçiş 1945-1950, Olgaç Matbaası, İstanbul 1979, s.251

³³⁴ Burçak, a.g.e., 1979, s.240

gayrimenkullerinin büyük çoğunluğunun 1957 ve öncesi alındığı bu anlamda düşünülmelidir.

Koraltan'ın bu dava için, davanın sonuçlanmasından sonra, düşünceleri şöyledir:

Her birimiz hakkında türlü tertipler içinde açılan bu dava iki sene tahkikat ve muhakeme safhalarından geçirildi ve bütün hayatımız safha, didik didik incelendi. Mürettep iftiralar, tezvirler ve sahte şahitlere rağmen, tomson tehdidi altında yaşayan Türk hâkimleri, aleyhimize en ufak bir delilin bulunmadığını görerek ve adaletin şaşmaz düsturlarına uyarak hakkımızda beraat kararı vermek mecburiyetinde kaldı.³³⁵

4.3.2. Döviz Kaçakçılığı (Barbara) Davası

Yassıada yargılamalarında Köpek, Barbara ve Bebek Davaları daha çok, düşürülmüş liderlerden bazılarını iyi insanlar olarak kabul eden insanların gözünde, onları küçük düşürmek amacı taşımaktadır. Köpek Davasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a, Afganistan Kralının hediye ettiği köpeği hükümete zorla satmak suçu isnat edilmiştir. Bu davalardan belki de en ilgi çekici olanı, sadece hukuki açıdan değil, Adnan Menderes'in özel hayatına dair açıklamalarda bulunuşu bakımından Bebek Davasıdır. Bu davada Menderes, opera sanatçısı Ayhan Aydan'dan olma gayrimeşru çocuğunu öldürmekle suçlanmıştır.³³⁶ Bu bakış açısı doğrultusunda, DP lider kadrosu içerisinde olan Koraltan'a ise tamamı 500 dolar³³⁷ olan dövizin kullanım usulü nedeniyle ve mahkeme tutanaklarında geçen ifadesiyle, "Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanununa Muhalefet ve Görevi Kötüye Kullanma" iddiasıyla dava açıldı.³³⁸ Diğer taraftan arşiv kayıtlarında Döviz Kaçakçılığı Davası veya daha çok kamuoyuna yansımış şekliyle davanın ismi Barbara Davası'dır.

Davanın dayanağı Koraltan'ın, hasta olan eşinin tedavisi için ve ihtiyaç duyduğu ilaçları yurtdışından temin edilebilmesi amacıyla her yıl talep ettiği bir miktar dövizdir. Bu maksatla "500 dolar" döviz talebi, Koraltan'ın Özel Kalem Müdürü Bedri Akyüz tarafından, 11 Kasım 1959 günü yapılmış ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan da

³³⁵ Ertepinar, a.g.e., s.291

³³⁶ Weiker, a.g.e., s.47-48

³³⁷ Mahkeme tutanaklarında geçtiği ve Polatkan'ın belirttiği üzere 500 doların Türk lirası olarak değeri, 1959 Aralık ayına göre, 4500 liradır.

³³⁸ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 41.

hiçbir belge talep etmeden tezkereye izin vermiştir.³³⁹ Bu günlerde Almanya’da yerleşmiş ve burada çalışan Dr. Turan İtil, Koraltan’ın evinde misafir kalmıştır.

Koraltan, İtil’den hasta eşi için Alman bir mürebbiye bulmasını rica etmiş ve İtil de Almanya’ya dönüşünde Koraltan’a bazı isimleri önermiştir. Koraltan da bu isimler arasından aylık 250 mark ücret karşılığında Barbara Kutzke’yi seçmiştir.³⁴⁰ Koraltan’ın tuttuğu takvim yapraklarından ve Akyüz’ün İtil Bey’e gönderdiği mektuba göre, Barbara Türkiye’ye 13 Şubat 1960 günü gelmiştir. Barbara için ailenin ilk izlenimleri olumludur, ancak bir iki aylık denemeye tabi tutulacaktır. Fakat bu düşünceye karşın Barbara’nın Kasım’a kadar aylık peşin maaşı, 500 dolara karşılık gelen 2100 mark döviz, gelişinden 6 gün sonra İtil’in hesabına Almanya’ya gönderilmiştir.³⁴¹ Gönderilen dövizde her ne kadar eşinin ismi geçse de, hem Koraltan’ın hem de Akyüz’ün ifadelerinde belirttikleri üzere, para bizzat Koraltan’ın talimatıyla gönderilmiştir. Bu durumda YSK, sıhhi nedenler için alınmış olan döviz izninin hizmet ücreti olarak ödendiğini tespit etmiştir. Döviz kullanım izninin eşi adına alınması, ancak Koraltan’ın talimatıyla başka amaçla kullanılmasını YSK suç kabul etmiştir.³⁴²

Koraltan ilk soruşturma ifadesini 10 Eylül’de vermiştir. İfadede hadise için; Barbara Kutzke’yi hasta olan eşinin hizmetinde bulundurmak için getirttiğini, yanlarında iki ay kaldığını, ücretini 300 lira Türk parası ve 150 lira karşılığı Mark olarak kararlaştırdığını ve Türk paralarını Türkiye’de ödediğini söylemiştir. Devamla ifadesinde; “dövizleri kısmen hanımın ilaç parası olarak temin ettiğimiz dövizden ödedik zannediyorum, 150-250 Mark kadar bir miktardır, kati miktarını hatırlamıyorum. Bu döviz istihkakı Almanya’daki bir doktor vasıtasıyla eşimin ilaç parası olarak bu doktora gönderilen dövizden ödeniyordu.” demiştir. Ayrıca Maliye Bakanlığında alınan döviz izninin kullanımı için cevabı; “ileride ilaç parası icap ettiği takdirde tekrar Maliye Vekâletine müracaat edilerek müsaade alınmak üzere 29 Aralık 1959 tarihinde alınan permiye (izin) istinaden Almanya’ya gönderilen 2100 Markın Barbara’nın aylıklarının ödenmesi için kullanılması müsaadesini verdim” olmuştur. Koraltan’a

³³⁹ BCA, f.010.09., y.158.485.1., s. 37.

³⁴⁰ BCA, f.010.09., y.158.485.1., s. 3.

³⁴¹ BCA, f.010.09., y.158.485.1., s. 3-4

³⁴² BCA, f.010.09., y.158.485.1., s. 4.

takvim yapraklarına düşülen notların kendisine ait olduğunu kabul etmiştir.³⁴³ Diğer taraftan bu davada Polatkan, kendisine yöneltilen görevi suiistimal iddialarına karşı, savunma dilekçesi veya dosyasının ilkinin 11 Temmuz 1961’de, buna ek ikincisini 1 Eylül 1961 tarihinde vermiştir.³⁴⁴ Polatkan ilk savunmasında bilirkişi raporlarını hatalı bulmuş, soruşturma dosyasında kendisi için “görevi suiistimal” iddialarını kabul etmemiştir. Takdir yetkisinin gerekçesi ona göre şöyledir: ...Türk Parasının kıymetini koruma hakkındaki 1567 sayılı kanunun 25. 2. 1930 tarihinde yürürlüğe girmesinden sonra neşir olunan kararlar Maliye vekillerine bu geniş takdir yetkisini tanımış bulunmaktadır. Bu suretle Maliye vekillerinin döviz tahsisi hususunda takdir yetkisi 30 seneden fazla bir zamandan beri mevzuatımızda yer almış bulunmaktadır.³⁴⁵ Ayrıca Polatkan YAD’a sunduğu ek savunmada, Temsilciler Meclisinin 31 Ağustos 1961 günkü müzakeresine ve eski Maliye Bakanı Ekrem Alican hakkında Meclis soruşturması açılıp açılmamasına dair Adalet Komisyonu raporuna atıfta bulunmuştur. Bu raporda geçen, “bakanın görevinde takdir hakkına sahip olması, bu hakkın mevcudiyeti ve kullanılması devlet hayatının zaruri bir gereğidir” değerlendirmesini ek savunma olarak YAD’a sunmuştur.³⁴⁶

Neticede YSK, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun gereğince Koraltan’a soruşturma açılmasına karar vermiştir. Ayrıca eski Maliye Bakanı Polatkan’ı da sıhhi malzeme ithali için gerekli belgeleri görmeden izin verdiği ve böylelikle görevini kötüye kullandığı gerekçesiyle soruşturmaya dâhil etmiştir. Koraltan ve Polatkan hakkında soruşturma 12 Ekim 1960 tarihinde, dava ise iki gün sonra açılmıştır. YSK, Koraltan hakkında aynı kanuna “muhalfeft”, Polatkan’a ise “memuriyet vazifesini suiistimal” gerekçesiyle, tutuklu olarak yargılanmaları için dosyayı 20 Ekim’de YAD’a göndermiştir.³⁴⁷

Döviz Kaçakçılığı Davası’nın ilk duruşması YAD Başkanı Salim Başol başkanlığında 21 Kasım 1960’ta yapılmıştır. Duruşmada ilk söz Koraltan’a verilmiş ve “paranın alınması, miktarı sebebi ve nihayet kararnamede izah edildiği gibi Türk parasının Korunmasının temini maksadıyla çıkan kanun hükmünün usul bakımından

³⁴³ BCA, f.010.09., y.158.485.1., Ayrıca bkz. Ek: 5, s. 47.

³⁴⁴ BCA, f.010.09., y.158.485.2., s. 1-12.

³⁴⁵ BCA, f.010.09., y.158.485.2., s. 6-12.

³⁴⁶ BCA, f.010.09., y.158.485.2., s. 2-4.

³⁴⁷ BCA, f.010.09., y.158.485.1., s. 4-8.

yerine getirilip getirilmemesi hususlarını” detaylı olarak mahkemeye açıklamıştır. Burada gelişmeleri Koraltan şöyle anlatmıştır:

Bu para kararnamede de ifade edildiği gibi şu sebepten alınmıştı. 14 yıldan beri ağır bir felce müptela olan ve geçen yıllarda bir de mühlik fitik rahatsızlığı geçiren ve nihayet geçen sene göğsünde beliren kanser arâzı dolayısıyla çok mühim ve hayati bir ameliyat geçiren eşimin doktorların tavsiyesine göre tedavisiyle hayatının mümkün olduğu kadar idamesi hususunda gerektiği zaman sıhhi malzeme ve vasıta teminini için döviz alınması icabetti. O zaman, tarihini pekiyi hatırlamıyorum, Kalemi mahsus Müdürü Bedri Akyüz'e Maliye Vekâletine usulen müracaat etmesini ve kâfi miktarda döviz alınması meselesini takip etmesini söylemiştim. Zannedirim, bu arada az vakit geçti, Almanya'nın (Erlangen) şehrinde Doçent olan ve her yaz ailesini ziyaret etmek üzere Madam ile Türkiye'ye gelen ve asabiye mütehasısı bulunan Turan İtil, her vakit olduğu gibi kendisi asabiyecidir (ve) mütehasıstır, gelir hanımı muayene eder. Son muayenelerinde bir gün bana doktor gelerek dedi ki; hanımın durumu çok ciddi ve vahimdir, kendisine Röntgen radyoloji tedavileri yapıyor, bazen hafif bir öksürme üzerine bağırsakları göbeğinden dışarı çıkacak gibi oluyor, asepsi, antisepti edecek hakiki bir bakıcıya ihtiyaç var, gördüm dedi etrafındakileri. Yazık. Ondan sonra dedi ki, Madam umumi vaziyeti görmüş, perişanlık geçiriyor, hakikaten 14 seneden beri devam ediyor, hanımla görüşmüş Madam; beni, şu iptidai tedavilerin elinden kurtarmak için ne yapmak mümkünse yapınız demiş. Eğer siz de muvafakat ederseniz Almanya'ya döndüğü vakit Madam, bu evin hanımını tedaviye yarayacak bir hemşire bulur, gönderir. 14 yıl başvurmadığım çare, teşebbüs kalmadı. Bununla beraber bu hususta meşgul olursanız teşekkür ederim dedim. Almanya'ya döndüğü zaman gazeteye ilan vermişler ve 50 kadar talip çıkmış, bu talip içerisinde 8-10 tanesinin ismini, resmini ve hal tercümelerini yollamıştı. Bunların içerisinde, bulunduğu şehirde mazbut şöhreti olan bir Avukatın iyi tahsil görmüş, terbiyeli, iyi bir aile çocuğunu tavsiye ediyorlardı. Geldiler, muhabere ettiler, uzadı. Ve nihayet dedim ki (siz görüyorsunuz, evimizi biliyorsunuz, gerek sıhhi bakımdan, tedavi bakımından, gerekse çıkırından çıkan idare bakımından faydalı olacaksa gönderiniz) işte o sırada bir mektup geliyor, diyorlar ki şartları şudur: Bilhassa tercih ettiğimiz aile çocuğudur, hemşirelik şartlarına haizdir, onunla altı aya münhasır kalmak üzere bir mukavele yapacağız. Burada 200-250 Mark verilecek ve bu kadın evin tanzimi ve hanımın sıhhi durumu ile alakadar olacak ve tedavi yapacak.³⁴⁸

Başkan “altı ay için” dedikten sonra Koraltan devam etmiştir:

Zaten konsültasyon yapan doktorların tavsiyesiyle lüzumlu dövizin alınması için usulen müracaat etmiştim. Bu parayı alalım, maksat dışında sayılmaz, çünkü tedavi maksadıyla gelecektir, hayat bahis mevzudur dedi. Hakikaten Allah kimsenin başına

³⁴⁸ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 1-4

vermesin, görülecek ve üzerinde dikkatle durulacak bir şeydir. 500 Dolar için lazım olan parayı bana veriniz, bu dövizi alayım, aynı maksat için göndeririz, aylık ücretlerini de ayrıca veririz, matluba muvafik çıkmazsa geri gönderirsiniz, dedi. Ben kendisine çok itimat ederdim, 10 sene yanımda arkadaşlık etti. Namuslu titiz, hassas bir arkadaştır ve bu işlerde çok dikkatlidir, dedim. Bedri bir iş çıkmasın aman efendim dedi. Aynı maksat tedavi maksadıyla gelecek. Böylece Maliye Vekâletinden 500 Doları alıyor. Bunun mukabili iki bin kûsur Mark tutuyor. Bu parayı Erlangen şehrinde bulunan Dr. Turan İdil'e (İtil) gönderiyoruz. Ve her ay tecrübe devresinde bizim müsaademiz oldukça parayı ay nihayetinde ödersiniz, diyoruz.³⁴⁹

Duruşmada hadiseyi bu şekilde anlattıktan sonra 500 doların usulüne uygun alındığını söylemiş, mahkeme başkanı da bunda ihtilaf olmadığını fakat farklı amaçla yani “hizmet karşılığı” harcandığını söylemiştir. Koraltan ise, tedavi için bir hemşireye ödendiğini ve bununda tedavi için yani aynı amaçla harcandığını söylemiştir. Başkan, “sıhhi malzeme tedaviye girmez”, “gelen Barbara da doktor değildir” demiştir. Duruşmanın devamında Başol’la Koraltan arasında Türkçe bilmeyen yani Alman bir hemşire yerine, hasta ile intibakı için bir Türk hemşire dahi iyi olurdu içerikli diyalog geçmiştir. Ayrıca “6 ay gelecek hanımınıza şifa mı olacak”, “doların hizmet işleri için tahsisine kanun müsait değil”, “Barbara’nın tedavi ile ilgisi yoktur” ve “hanımda olan hastalıkların mütehassısı değildir” gibi Başkan’ın sorularını, Koraltan cevaplandırmıştır. Duruşmanın devamında Polatkan, Bedri Akyüz ve Maliye Bakanlığı müsteşarı dinlenmiştir. Arkasından başsavcı esas hakkındaki mütalaasının sonunda; Koraltan’ın 1567 Sayılı Kanun uyarınca, Polatkan’ın ise TCK’nin 240. maddesine göre cezalandırılmasını istemiştir. Neticede bu ilk duruşma mahkeme heyeti tarafından, müdafilerin müdafaalarını hazırlamaları ve yazılı olarak vermeleri için 26 Kasım gününe bırakılması kararı verilmiştir.³⁵⁰

Davasının ikinci oturumunda Koraltan’ı, avukatları Orhan Apaydın ve kızı Ayhan Timurtaş savunmuştur. Bu duruşmada Başsavcı Barbara’nın Hayat Mecmuasına verdiği röportajın okunmasını talep etmiştir. Avukatlar ise davanın “Barbara Davası” olmadığı, “1567 Sayılı Kanuna Muhalefet Davası” olduğunu³⁵¹ söylemelerine rağmen Barbara’nın verdiği röportaj okunmuştur. Burada Barbara kendisine, “Devlet

³⁴⁹ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 4-5.

³⁵⁰ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 4-50.

³⁵¹ *Sır Siyasi Olaylar Dergisi*, S: 25, 29 Kasım 1960, s. 20-21.

Tiyatrosunda ‘‘Özel Loca’’ tahsis edildi Şeklindeki iddiası tartışılmıştır.³⁵² Ancak Koraltan, bÖylesine bir iddianın gazetecilerin sansasyon peşinde koŐtukları işin gündeme getirildiğini sÖylemiş ve iddiayı kabul etmemiştir. Arkasından avukatlar savunmalarını yapmıŐlar ve Barbara’nın hasta bakıcılık kursu aldığı işin, harcanan dÖvizin amaÇ dâhilinde kullanıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca bu duruşmada Koraltan ve Polatkan yazılı savunmalarını YAD’a sunmuştur.³⁵³ Gerek sanıkların gerekse avukatların savunmalarından sonra YAD, davanın duruŐmasına 1 Aralık 1960 gÖnü devam edilmesi kararı vermiştir.³⁵⁴

1 Aralık’ta dosyanın araŐtırmalarının bitirilemediği gerekÇesiyle dava Önce 8 Aralık gÖnüne, fakat belirtilen tarihte de bilirkiŐinin dinlenmesi işin 13 Aralık’a ertelenmiŐtir.³⁵⁵ Davanın beşinci oturumu bu tarihte yapılmış; bilirkişi Sabih Gider’in Koraltan işin tesbitleri ve Polatkan hakkındaki raporu mahkemeye sunulmuştur.³⁵⁶

Davanın altıncı ve son duruşması 20 Aralık 1960 gÖnü yapılmıştır. Koraltan son bir diyeceği olup olmadığı sorusuna cevaben Şunları sÖylemiştir:

Bundan evvelki duruşmada bilirkiŐiyi tekrar dinledim, değişen bir Şey gÖrölmedi. BilirkiŐinin son konuşmasında yüksek makamla mutabakat hâsil oldu. TaahhÖtname verilmediğine gÖre başka tarafa sarf edebilir mi? Sualine bilirkişi aykırı bir cevapta bulunmadı. TaahhÖtname alınmamıŐtır dedi. Zaten kaŐırılan, saklanan, maksattan dışarı sarf edilen bir Şey olmadığına gÖre, tekrar adaletinizin tecellisini bÖyÖk bir itidal iÇerisinde bekliyorum.’’³⁵⁷

YAD, DÖviz KaŐakŐılıĐı (Barbara) davası olarak bilinen, ‘‘TÖrk Parasının Kıymetini Koruma Kanununa Aykırı Hareket Davası’’ 20 Aralık 1960 gÖn ve 960/7 karar numarası ile Anayasayı İhlal Davasıyla birleştirilmesine karar vermiştir. Davanın karar gerekÇesinde Polatkan’ın ve mÖdafisinin mÖdafaaları kabul edilmemiştir. Diğer taraftan Koraltan işin, TÖrk parasını koruma hakkındaki 14 sayılı kararnamenin 18. maddesine gÖre, ‘‘TÖrkiye’deki hakiki veya hÖkmÖ ŐahıŐların hizmet karşılığı veya herhangi bir Şekil ve suretle dÖviz Özerine muamele yapmaları yasak olduğu belirtilerek karar verilmiştir. Bu nedenle Barbara’yı hizmet karşılığı tahsis ettiğini ve TÖrk parası

³⁵² *Hayat Dergisi*, S: 48, 25 Kasım 1960, s. 5.

³⁵³ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 49-58.

³⁵⁴ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 49-58.

³⁵⁵ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 59-62.

³⁵⁶ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 63-80.

³⁵⁷ BCA, f.010.09., y.158.485.3., s. 82.

kıymetini koruma hakkındaki 1567 sayılı kanunla muaddel 3/a maddesine muhalif hareket ettiği belirtilmiştir.³⁵⁸ Sonuçta Koraltan bu davada, “hasta karısına sıhhi malzeme ithali için aldığı döviz müsaadesini Batı Almanya’dan getirttiği Barbara isimindeki kızın yol masrafına sarf etmek suretiyle Türk Parasını Koruma Kanununa muhalefet”³⁵⁹ suçundan, cezasının altıda biri indirilerek 5 ay 25 gün hapis cezası ile 833 lira 30 kuruş ağır para cezasına mahkûm olmuştur.³⁶⁰ Polatkan ise, TCK’nin 240/1 inci maddesine göre 6 ay hapis ve 200 lira ağır para cezasına mahkûm olmuştur.³⁶¹

4.3.3. Vatan Cephesi Davası

Menderes ve Koraltan’la birlikte DP Genel İdare Kurulu üyelerinin sanık buldukları, “Vatan Cephesi Yolsuzluğu” ismiyle de geçen, davanın duruşmalarına 27 Nisan 1961 günü başlanmıştır. YSK davaya konu teşkil eden iddianamede Menderes ve diğer sanıklar için; “Türkiye’de demokrasiyi savunmak görevini üstlenmiş teşekkülleri susturmak ve yok etmek amacı ile Vatan Cephesi ocakları kurdukları”, “amaçlarını gerçekleştirmek için bu teşkilatın çok geniş imkân ve vasıtalarla donattıkları” ve “bunları her türlü kayıt ve kontrol vasıtasından muaf tutarak şahsa bağlı bir baskı aracı oluşturmak” iddiasında bulunmuştur. Ayrıca Vatan Cephesi teşkilatlarının giderlerinin bu kişilerce, ya örtülü ödenekten ya da kamu kaynaklarından karşıladıkları suçlamasında bulunmuştur. Bu iddialar doğrultusunda başsavcı, bu teşkilatın demokrasi prensiplerine aykırı olarak memleketin yalnız DP ileri gelenleri tarafından idaresini sağlamak için kurulduğunu ileri sürerek, sanıkların bu nedenle Anayasayı ihlal ettiklerini ve idam cezasıyla yargılanmalarını talep etmiştir.³⁶²

YSK, muhalefeti sindirmek için planlandığı iddiasıyla Vatan Cephesi oluşumunu Menderes’in 12 Ekim 1958 tarihinde Manisa’daki konuşmalarına dayandırmıştır. Ayrıca Soruşturma Kurulu devam eden tarihlerde gerek Menderes, gerekse diğer DP’lilerin konuşma ve beyanatlarını, “muhalefet partilerinin çökmekte olduğu ve mensuplarının DP’ye iltihak etmekte buldukları” gibi bir

³⁵⁸ BCA, f.010.09., y.158.485.4., s. 1-9.

³⁵⁹ *Cumhuriyet*, 18 Eylül 1961, s. 1-5; *Türkiye Yıllığı*, Yıl: 1962, s. 116.

³⁶⁰ BCA, f.010.09., y.434.1291.1., s. 101; BCA, f.010.09., y.105.330.1., s. 9.

³⁶¹ *Türkiye Yıllığı*, Yıl: 1962, s. 84

³⁶² *Türkiye Yıllığı*, s. 97.

değerlendirmeye, bu yöndeki propagandaları kaynak göstermiştir.³⁶³ Bu yönde beyanat sahibi DP'lilerden biriside Koraltan'dır. YSK iddianamesinde Koraltan'a yöneltilen suçlamaları üç noktada toplanmıştır. Bunlardan; birincisi İzmit'te yaptığı ve Zafer gazetesinde 15 Ekim 1958 tarihinde yayınlanan konuşması, ikincisi dağılmış Hürriyet Partisine mensup bazı şahıslarla görüşmelerde bulunup bu şahısların Vatan Cephesine katılımlarını sağlaması, üçüncüsü ise DP Genel İdare Kurul üyesi olması ve bu münasebetle vatan cephesi ocaklarının oluşturulması konusunda genel kurul görüşmelerine katılmasıdır.³⁶⁴

Koraltan'a yönelik suçlamalarda ilk ifadesi 8 Kasım 1960 günü alınmıştır. İfadesinde Vatan Cephesi tabirinin siyasi edebiyatımıza Menderes'in konuşmasıyla girdiğini belirtmiştir. Burada amacın ise, partinin kendi bünyesi içerisinde çeşitli geçimsizlikler nedeniyle ayrılmış veya ihraç edilmiş olanlarla bitaraf olup partiye girmek isteyen birçok vatandaşların, DP'ye katılımlarına imkân sağlamak olduğunu söylemiştir. Vatan cephesi ocaklarının oluşturulma gayesi, faaliyet sahası gibi konuların parti tüzüğüne belirlendiğini vurgulamıştır. Ayrıca ifadesinde Koraltan, Vatan Cephesi tabirinin adeta siyasi mucidi olan Menderes'in tahkikat meselesinde bizzat kendisinin ilgilendiğini, ancak iddianamede belirtildiği üzere, ocaklara kamu görevlilerinin ve vatandaşların katılmaları için hazineden para aktarıldığı iddiası hakkında bilgisi olmadığını söylemiştir.³⁶⁵ Bu davada Koraltan'ın yazılı olarak kendi el yazısıyla sunduğu savunmasının yanında, onu kızı Ayhan Hanım'ın ve avukat Burhan Apaydın da savunmuştur.³⁶⁶ Apaydın savunmasında, Koraltan'ın bütün hayatında cumhuriyetçiliğe aykırı düşecek bir düşünceye sahip olmadığını, bunun yanında demokrasi prensiplerine aykırı olarak devletin tek fert veya bir zümre tarafın idaresi amacını taşıyacak oluşumlara müsaade etmediğini belirtmiştir. Ayrıca iddianamedeki belirtilen suçları, Koraltan'ın konuşma ve hareketlerine yanlış bir hukuki anlam verildiği gerekçesiyle reddetmiştir.³⁶⁷

³⁶³ Zehra Arslan, "Vatan Cephesi Davası (Kararname, Savunmalar ve Karar)", *History Studies: International Journal of History*, 4(2): 4.

³⁶⁴ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 16.

³⁶⁵ BCA, f.010.09., y.221.685.1., s. 26.

³⁶⁶ Yassıada da İstanbul Barosunun yasaklamasına rağmen Menderes'in avukatlığını yapan Apaydın, 1961 yılında Adalet Partisinden seçilerek, bir dönem Ankara milletvekilliği yapmıştır. Yassıada mahkemelerinde Menderes için; "yere düşmekle sakıt olmaz cevher kadrü kıymettendir" dediği için kısa bir süre tutuklanmıştır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Burhan_Apaydın/15.11.2015.

³⁶⁷ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 16-17

Koraltan'ın İzmir'teki beyanatından YSK, "Türkiye'de muhalefetin yaşatılmaması için Vatan Cephesinde tüm vatandaşların toplanmasının lüzumlu" cümlesinin suça kaynaklık ettiği düşüncesini çıkarmıştır. Ancak avukatlar uzun bir beyanattan alınan bir cümle olduğu vurgusuyla, Koraltan'ın kastının farklı olduğunu yazılı savunmalarında belirtmişlerdir. Koraltan İzmir konuşmasında, öncelikle CHP parti binasının önünden geçerken partililerin kendisini nezaketle selamlamalarından dolayı onlara hitaben şunları belirtmiştir: "Milletlerin hayatında her zaman ve her yerde çeşitli fikir dalganmaları olmuştur. Çetin fikir ve parti mücadeleleri olmuştur. Fakat o günün şart ve icapları topluluğun top yekûn menfaatine uyar diye fikir ayrılıkları doğmuş olabilir. Bütün bu fikir ayrılıkları yıpratıcı sonuçlar vermemelidir." Koraltan İzmir'te DP'lilere Almanya ve Fransa gibi ülkelerde parti kavgalarının bu ülkeleri zayıflattıkları örneğini vererek, ancak memleket ve millet hayrına bir siyasi mücadelenin memlekete huzur ve itibar getirebileceğinden bahsetmiştir. Ayrıca memleketin hayrı ve kalkınması için muhalefete "gelin birleşelim" çağrısında bulunmuştur. Konuşmasını sonuna suç tekil ettiği kabul edilen ifadenin, yukarıda da belirtildiği gibi, eklendiği şu cümlelerle bitirmiştir: "...Dünyanın içinde bulunduğu ağır şartları, medeniyeti, sulhu, korumak isteyen her millet gibi Türk milleti de tamamen müdrük bulunuyor. Asırların biriktirdiği harpleri ortadan kaldıran ve bizzat büyük Türk milletinin yapıcı malı olan yapıcı insanları ve sizin evlatlarınızdan teşekkül eden iktidarı ve 8 sene gibi kısa bir zamanda abideleşen eserleri topyekûn milletçe korumak zamanı gelmiştir. Böylece bir cephede birleşmeyi tehalükle bekleyen asil milletimize ve onun güzel ulvi duygularına engel olanları artık dinlememek lazımdır..."³⁶⁸ Ayhan Timurtaş ise, Koraltan'ın İzmir konuşmasında belirttiği Vatan Cephesinin iddia makamının anladığı şekilde olmadığını, aksine milletin arasındaki ihtilafı kaldırarak birlik ve dayanışma içerisinde olunması temennisiyle söylenen bir fikir şeklinde değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Vatan Cephesi tabirinin siyasi bir kavram ve slogandan ibaret olduğunu, gerçekte DP'nin kastedildiğini savunmasında belirtmiştir. Diğer taraftan her partinin kendisini güçlendirmek için çalışmalar yaptığını, nitekim muhalefesinde "Güç Birliği", "Garp Cephesi" ve "Milli Menfaat Cephesi" gibi teşekküller kurduğunu savunmuştur.³⁶⁹ Diğer taraftan avukatların bu savunmalarının yanında Koraltan da kendi el yazısıyla kaleme aldığı on yedi sayfalık bir savunma

³⁶⁸ Zafer, 15 Ekim 1958, s. 1-4.

³⁶⁹ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 39-41.

yapmıştır. Burada “Vatan Cephesi” kelimeleri veya tabirini suç oluşturduğuna ilk defa şahit olduğunu, oysa bütün milletlerin kültürlerinde olan müşterek bir kavram olmasını vurgulayarak savunmasına başlamıştır. Halk, millet, memleket vatan sevgisinin toplumların müşterek menfaatlerinin korunmasında önemli olduğuna işaret ederek şu kanaatini belirtmiştir: ...Milletlerin tarih boyunca karşılaştıkları hadiseler karşısında birbirlerine ilk hitapları, bir arada ve hep beraber millet ve vatan cephesinde birleşerek karşılaşılan tehlikelerden kurtulmak çarelerini düşünmek oluşturmaktadır. Böylesine bir araya gelen toplumlar, millet ve vatan cephesinde birleşmelerinin hesabını vermediklerini söylemiştir. Ayrıca Menderes’in; yüzyıllardır ihmal edilen toplumun gelişmesi ve kalkındırılması için çalıştığını, fakat halkın sevgisini ve itimadını sarsmak amacıyla bozguncuların ortaya çıktığını ve buna karşı vatandaşların menfaatleri üzerinde birleşmek üzere vatan cephesini kurduğunu söylemiştir. Bu düşünceyle Menderes’in muhalif parti mensuplarını buraya temiz ve asil bir duyguyla davet ettiğini belirtmiştir. Özellikle üç seçimi kazanan Menderes’in, bir mitingde söylediği sözden suç unsuru aranmasını eleştirmiştir. Böylesine söylemlerin gelişmiş demokrasilerde de görülebileceğini ama Türkiye’de demokrasi prensiplerinin yeni yerleşmekte olduğu için böylesine uygulamaların olduğunu sözlerine eklemiştir.³⁷⁰ Koraltan’a göre Vatan Cephesi tabiri “vatanperverane” bir yaklaşımdır. Hatta en son 12 Şubat 1960 tarihindeki genelgeyle açılan ocakların, DP teşkilatlarından hiçbir farkı yoktur. Çünkü parti tüzüğü hükümlerince yapılmış ve böylelikle meşruiyete sahip olmuştur. Dolayısıyla davada iddia edilen suçlar ona göre, hayali fikirler ile ortaya çıkmış ve bu yolla ceza iddiasında bulunmak adalet ruhu ile bağdaşmamaktadır.³⁷¹

Kendisinin İzmit’te yaptığı konuşma için ilk düşüncesi, daha ocaklar açılmadan önceki bir tarihte, İstanbul yolu üzerinde bulunan İzmit’ten geçerken toplanan halka yaptığı konuşmanın bir cümlesinin alınarak suç isnat edildiğidir. Bunun yanında Zafer gazetesine yansıyan konuşmasının, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerini ve Millî Mücadele günlerinde birlik ve beraberlik duygusu ile neler yapılabildiğini uzunca anlatmıştır. Sonrasında siyasi birikiminin tamamını kastederek nelerden konuştuğunu anlatmıştır:

³⁷⁰ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 21-25.

³⁷¹ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 26-27.

Dün olduğu gibi, bugün de yanında varlığımızın temeli bu olur diyerek umumi ve her zaman olduğu gibi gayri şahsi masum düşünceler almış. Yine her zaman bir teşekkülün şeref, haysiyetine hatta ima yolu ile dahi dokunan bir beyanda bulunmadım. Bu suretle daima toplayıcı, uzlaştırıcı faaliyetlere devamlı hayat telakkilerimin önünde tutmuşumdur. Hayat boyunca devam eden bu değişmez yolumu herkes bilir. Hatta vakit vakit sertleşen ve yıkıcı mahiyet arz eden hadiseleri önlemek için gerek muhalefet gerek iktidar saflarında bulunan arkadaşları bir araya getirmek, sertleşen havayı gidermek maksadı ile yorulmadan, çekinmeden sarf ettiğim emekleri muhalifi de ve herkes bilirler. Başta Sayın İnönü olmak üzere muhalefet saflarından kendileri ile yakından temas ettiğim insaflı arkadaşlar bilir, teslim eder.³⁷²

İddianameye kaynaklık eden bir diğerkonu Koraltan'ın hatıra defterine yazdığı nottur. 30 Ocak 1959 tarihinde Koraltan'ın düştüğü bu not şöyledir:

Elbet CHP bilimum her gün yurdun her köşesinde yüzlerce ve bazen binlerce ve hatta topyekûn DP cephesine iltihaklar devam ediyor. Diğerkpartiler, mesela Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi çöküntü halinde; şu geçen ay içerisinde yekûnu 200.000'i (iki yüz bin) aşan vatandaş kütlesi DP Vatan Cephesinde yer alıyor. Şu veya bu vesileyle kızarak partimizden ayrılanlar eski fikir ve ideal yuvalarına dönüyorlar. Manzara, millet ve memleket lehine ümit ve sevinç verici. Bunu yıkmak zor, dedi.³⁷³

Avukat Timurtaş, müvekkilinin burada mensup olduğu partisinin yükselmesinden duyduğu memnuniyeti ifade ettiğini ve üstelik “dedi” ibaresiyle de başkasından bu sözleri nakletmiş olduğunu, dolayısıyla buradaki notun suç teşkil etmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca savunmada Koraltan'ın, bütün hayatı boyunca konuşmalarında milletin birliğini, dirliğini ve kardeşliğini ön planda tuttuğunu ve bilfiil bu uğurda çalıştığını vurgulamıştır.³⁷⁴ Koraltan savunmasında notlar için, not defterlerine insanların “mahremi esrarı ve hayal edilmiş olan” ve özel hayatına dair bilgilerin yazılması nedeniyle hukuki bir değerinin olmadığı kanaatindedir. Bu durum savunmasına şu ifadesiyle yansımıştır:

Mademki mahremdir, adeta yazanın dimağında yer bulan duygu olmaktan ileri bir kıymet taşımaz. Bu mantiken böyle olduğu kadar ceza hukuku bakımından da böyledir. Aksini mütalaaya ne hukuken ve ne de aklen ve mantiken imkân yoktur.³⁷⁵

³⁷² BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 27-32.

³⁷³ BCA, f.010.09., y.220.681.5., Vesika: 8.

³⁷⁴ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 39-40.

³⁷⁵ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 32-33.

YSK'nın Koraltan'a yönelttiği ikinci suçlama olan "Hürriyet Partili bazı şahıslarla görüşmesi" konusunda Apaydın, bu kişilerin evvelce DP mensubu olmaları ve Hürriyet Partisinin feshinden sonra tekrar DP'ye katılmaları mevzubahis kimseler olduğunu, ayrıca görüşmede iddia edildiği gibi cumhuriyete veya demokrasi prensiplerine aykırı bir faaliyette bulduklarıyla ilgili bir kanıt olmadığını ileri sürmüştür. Böylesine siyasi görüşme ve partiye katılma taleplerinin normal kabul edilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁷⁶

Üçüncü suçlama, Koraltan'ın DP Genel İdare Kurul üyeliği sıfatı ile Vatan Cephesi ocaklarının teşekkülü için Genel Kuruldaki görüşmelere katılmış olmasıdır. Apaydın savunmasında bu konu hakkında, mevzuat dâhilinde DP'nin bir kademesinde görev almasının itham sebebi olamayacağını ve suçlamanın soyut olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Vatan Cephesi Ocaklarının parti tüzüğü gereğince ve DP programına uygun olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca bu ocaklarının cumhuriyet ve demokrasi prensiplerine aykırı bir amaçla Genel İdare Kurulunda müzakeresi geçmediğini, Koraltan'ın da böyle bir müzakereye katılmadığını belirtmiştir.³⁷⁷ Aynı doğrultuda Koraltan savunmasında; "Genel İdare Kurulu o günlerde de bu günde, ne vatan cephesi tabirinde ve ne de yapılan tamimlerde asala bir kanunsuzluk olduğuna kani olmamıştır" demiştir.³⁷⁸

Ayrıca Başsavcı Koraltan'ın İzmit'te yaptığı konuşma ile Meclis Başkanlığı görevinin gereği olan tarafsızlığını kaybettiği, bu nedenle de anayasal suç işlediğini ileri sürmüştür. Anayasayı ihlal suçu kapsamında değerlendirilen bu suçlamayı Apaydın kabul etmeyerek, savunmasını şöyle neticelendirmiştir: Müvekkilim Refik Koraltan vatandaşlar arasında siyasi kanaat farkları ne olursa olsun daima sevginin ve saygının hâkim olmasını arzulamış ve bu prensibin müdafii olmuştur. Cumhuriyetçiliğe ve demokrasi prensiplerine muhalif bir kanaate sahip olabilmesine imkân yoktur. Yıllara dayanan teşrii faaliyet hayatında Anayasanın kutsiyetine inanmış ve teşrii vazifelerini bu inanç tahtında ifa eylemeye çalışmıştır. Deliller ve kanun hükümleri muvacehesinde tebellür eden masumiyetine binaen hakkında beraat kararı verilmesini yüksek

³⁷⁶ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 18.

³⁷⁷ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 19.

³⁷⁸ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 35-36.

Hey'etinizden rica ve istirham ederim.³⁷⁹ Aynı doğrultuda Timurtaş, Vatan Cephesi teşkilatının kurulmasında uzaktan veya yakından herhangi bir alakasını ortaya koyacak hiçbir delil olmadığını söyleyerek beraatını istemiştir.³⁸⁰ Koraltan da yazılı savunmasında, avukatlarının savunmaları yönünde, kendisine isnat edilen suçları kabul etmemiş ve söz konusu suçlamaları dayanaksız bulduğunu ifade etmiştir.³⁸¹

YAD; “bir düşman topluluğu olarak kabul edilen muhalefeti yok etmek”, “tarafsız kitleyi ortadan kaldırmak ve kurduğu dikta rejimini devam ettirmek için, demokrasiyi kabul etmeyen ve DP tüzüğüne aykırı olarak Vatan Cephesi teşkilatını kurup faaliyete geçirmek”, “ölüleri diri göstermek”, “yerine getirilmeyen vaatler ve çeşitli sebeplerle birçok kimseyi Vatan Cephesine kaydetmek”, “ Vatan Cephesi teşkilatına ait masrafları ya örtülü ödenekten veya kamu kaynaklarından ödemek veya ödettirmek” iddialarıyla ilgili 22 sanık için gerekçeli kararını 21 Haziran 1961 tarihinde açıklamıştır.³⁸² Mahkeme kararında, sanıkların savunmalarında ileri sürdükleri hususları uygun bulmamış ve Vatan Cephesi yolsuzluğu davasında Menderes’in de olduğu 14 sanık için, Anayasayı ihlal suçunun maddi vakıası olarak kabul etmiştir. Ayrıca sanıklardan üçünün beraatına, davanın ise Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine karar vermiştir.³⁸³

Koraltan için ise mahkeme, İzmit konuşmasında “bu milletin medeni bir topluluk için Vatan Cephesinde birleşmesinde engel kalmamıştır” tarzındaki konuşmasını Vatan Cephesinin propagandasını yaptığını, hatıra defterindeki yazılardan da “Vatan Cephesine sadakatle bağlı olduğu ve bundan büyük ümitler beslediğini” anlamıştır. Bu gerekçelerle kendisinin ve avukatlarının beraat talepleri kabul edilmeyerek, dosyası Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmiştir.³⁸⁴ Koraltan, Anayasayı İhlal Davasının sonunda bu davada “mesuliyeti” görülmüştür.³⁸⁵ 91 saat süren duruşmaların sonunda³⁸⁶ YAD, sanıkların savunmalarından ziyade YSK’nın kararnamesi doğrultusunda karar vermiştir. Yargılananların savunmalarında özellikle vurguladıkları muhalefetin güç birliğine, karşı bir hamle olarak Vatan Cephesinin

³⁷⁹ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 20.

³⁸⁰ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 42.

³⁸¹ BCA, f.010.09., y.212.657.1., s. 36-37.

³⁸² BCA, f.010.09., y.223.693.2., s. 1-2.

³⁸³ BCA, f.010.09., y.223.693.2., s. 35-36.

³⁸⁴ BCA, f.010.09., y.223.693.2., s. 8; BCA, f.010.09., y.434.1291.1., s. 101.

³⁸⁵ BCA, f.010.09., y.105.330.2., s. 189.

³⁸⁶ Ağaoğlu, a.g.e., s.110

oluşturulduğu tezi kabul görmemiştir. Ayrıca siyasi hayattaki cepheleşmenin demokrasiye aykırı bir durum olmadığı yönünde başka ülkelerden verilen örnekler ile Vatan Cephesi'nin sadece bir slogan olduğu ve DP'den ayrı bir oluşum olmadığı gibi savunmalar kabul edilmemiştir. Savunmalardaki bu tezlerin aksine YAD, Vatan Cephesini DP'den ayrı bir oluşum olarak değerlendirmiştir.³⁸⁷

4.3.4. Halkı Silahlandırma Davası

YSK, Yassıada'da görülen 19 davanın haricinde bazı davalar için son tahkikat açılmasına karar vermiştir. Ancak bu davaların dosyaları Yassıada'ya sevk edilmemiş, Yassıada'dan sonra YAD veya Ağır Ceza Mahkemeleri tarafından görülmesine karar verilmiştir. Uşak olayları, Gaziantep olayları, Uçak satın alınmasında yolsuzluk gibi daha birçok davadan birisi de Halkı silahlandırma davasıydı.³⁸⁸

2 Numaralı Soruşturma Kurulu, 2 Ekim 1960'da YSK'ya sunduğu mütalaada soruşturmaya kaynaklık eden davanın kökenini 1957 seçimlerine dayandırır. Burada seçimleri, “vatandaş memnun etmeyen neticeler doğurduğu ve ikiye bölünen milletin mağdur sınıfının da başa geçen iktidarın gayrimeşru olduğuna inandığı” gibi bir ifadeyle; iktidarın seçimlerden sonra hem taraftarlarını korumak hem de kendisini korumak için çalıştığını ve böylelikle de “partizan bir idare”, “bir polis rejimi”, “menfaatle beslenen bir taraftar kütlesi” kurduğunu iddia etmiştir. Özellikle 1959 yılının başından 27 Mayıs'a kadar süren iç gelişmelerde iktidarı, kendi partilerine “Vatan Cephesi sığınağı” inşasına başlamış ve yaptıkları yasal düzenlemelere rağmen “hukuk dışı tedbir ve tatbikatların yeterli olmadığına kanaat getirerek kendilerine karşı koyacak fert ve toplulukları bertaraf etmek yolunda silah oyununa da başvurmuş” oldukları suçlamasında bulunulur. Buradan hareketle YSK, mütalaasını üç aşamadan oluşturmuştur: Resmi silahlanma, sivil halkın silahlandırılması, silah bulundurma ve taşıma.³⁸⁹ 3 Ekim 1960'da YSK'nın esbabı mucibeli kararında Bayar, Menderes ve Koraltan'ın da olduğu 46 DP'li sanıklar arasındadır. İddianamede 27 Mayıs'ın oluşmasını gerekli kılan nedenleri, “adeta vatanseverleri buna zorlayan DP iktidarı” denilerek, mütalaada belirtilen iddialar tekrarlanmıştır. DP iktidarının baş sorumluları olarak gösterilen Bayar ve Menderes için çeşitli hadiseler sonrası söyledikleri iddia

³⁸⁷ Arslan, a.g.e., s. 36.

³⁸⁸ *Türkiye Yılığ*, s. 102.

³⁸⁹ BCA, f.010.09., y.299.914.1., s. 1-4.

edilen sözlere yer verilmiştir. Bayar hakkında 5 Mayıs 1960 günü Kızılay’da gösteri yapanlar hakkında İçişleri Bakanı Namık Gedik’e şu emri verdiği iddia edildi: Kızılay’a ineceksin, hoparlörle bizden olanları ve olamayanları bir tarafa ayıracaksın ve bizden olmayanları ateş açtıracaksın. Yine Bayar’ın DP milletvekili Yümnü Üresin’in evinde şunu söylediği iddia edilmiştir: Ben elli bin kişi ile kanlı bir miting yaptırırım da, miting nasıl olurmuş görsünler.³⁹⁰

Koraltan, iddianamede iki şekilde suçlanır. Suçlamayı gerektiren ilk iddia seçim bölgesi Mersin DP teşkilatının silahlandırılmasıyla ilgilidir ve şöyle denilmiştir: Mersin milletvekili olduğu için Mersin teşkilatı ile de irtibatlı ve devamlı surette temas halindedir. Mersin’deki bütün faaliyetlerden haberi bulunmakta ve ayrıca Mersin Demokrat Parti İl başkanı Yakup Çukurova ile arasında özel bir musibet olduğu şahadet ve kendi ifadesinden anlaşılmaktadır. Bir diğer sorumluluğu ise, Menderes’in 7 Mayıs 1960 tarihli parti içi tamiminin³⁹¹ partide yaratacağı vahim neticelerin, partinin en yüksek organı olan Genel İdare Kurulu tarafından önlenmesi mümkün iken, buna tevessül edilmeyerek önlenememesidir.³⁹² YSK, aynı gün tarihli kısa kararda sanıklar arasından Koraltan, Bayar ve Menderes’in fiil ve hareketlerinin, TCK’nin 149. ve 173/3 maddelerine uyduğuna ittifakla karar vermiş ve bu davada suçlamıştır.³⁹³

“...1943 Şubatı içerisinde İnegöl kazasına gitmiştim. Gece geç saatlerde sabaha karşı yatmakta olduğum Belediye dairesinden Bursa’dan beni telefonla aradılar. O sırada, eski valilerden Zühtü Durukan Halk Partisi Müfettişi olarak Bursa’da idi arayan o imiş.

-Koraltan tebrik ederim

-Hayrola dedim

-İçel vilayeti mebusluğuna seçilmişsiniz, radyo böyle bir neşriyat yaptı. Hayretle karşıladım haberim yoktu. ‘bu nasıl şey’ diye cevap verdim...³⁹⁴”

Koraltan, soruşturma ile ilgili ifadesini 13 Eylül 1960’da verir. İfadesinde “parti genel kurulu üyesi olarak, söz konusu tamimin genel kurulda görüşüldüğünü, bu tamim hakkında bir karar alındığını ve fakat yayınlandığını kati olarak hatırlamadığını” belirtir. Genelge için ayrıca “parti genel başkanı olarak Adnan Menderes’in bu şekilde

³⁹⁰ BCA, f.010.09., y.299.914.1., s. 6-7.

³⁹¹ BCA, f.010.09., y.299.914.1., s. 8-9.

³⁹² BCA, f.010.09., y.299.914.1., s. 8.

³⁹³ BCA, f.010.09., y.299.914.1., s. 15-17.

³⁹⁴ 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdırdığı Anıları.

tamimler yaptığı bir vakiadır ve tüzükte buna mani bir madde yoktur” yorumunu yapar. İddianamede DP yöneticileri için davaya kaynaklık ettiği ileri sürülen isnatlar hakkında düşünceleri ifadesinde şöyledir: Muhalefet parti(si)nin yıkıcı faaliyetlerini partili olarak müşahede etmiştir. Onlara şiddetle mukabeleye taraftar değilim. Bütün kanaat ve gayem onlarla temas ve yıkıcı faaliyetlerine bir netice vermesi hususundaki tasavvur ve tavassutumdur. Reisicumhur muhafız taburu ve inzibat taburlarının jandarma birliklerinin teessüsü hakkında hiçbir malumatım yoktur.³⁹⁵

Koraltan ifadesinde, Mersin parti teşkilatının silahlandırılması meselesi için malumatı olmadığını belirterek şunları söyler: Hüseyin Fırat’ın Mersin havalisine doğu illerinden adam getirip muayyen müesseselere yerleştirdiği ve silah verdiği hakkında katiyen malumat sahibi değilim. Mersin DP Başkanı bulunan Yakup Çukurova ve Tarsus DP mensubu olan bir aralık başkanlık yapan Kasım Ekenler³⁹⁶ şahsi dostlarımdır. Köylü çocukları ve vatan perverdirler, bunların bu havalide bir teşkilatlanmaya gittikleri veya teşkilatı silahlandıkları hakkında bilgi ve malumatım olmadığı gibi bu yolda bir tavassut ve tavsiyemde yoktur. Urfalı Mahmut’un vurulmasını müteakip bir takım silahların atıldığını duydum fakat bu silahların polisler tarafından atıldığını işittim. Fakat partinin o günden beri DP’lilerin bir gruplaşma ve fedai grubu yoluna saptığı ve Tarsus’ta bulunan Kasım Ekenlerin fabrika deposunda bulunduğu silahlar vasıtası ile fedai gruplarına tevzi edip yine bir takım fedai gruplarının teessüsüne yer verdiği ve yine Mersin’de il idare üyesi bulunan Turhan Lokmanoğlu’nun Zafer Eczanesinden bir takım sandıklar hazırla İnkılaptan iki veya üç gün sonra akrabası bulunan İstanbul’daki bir eczaneye sevk edilen sandıklar hakkında bir bilgi ve malumatım yoktur.³⁹⁷

Soruşturmanın aşamalarından birisi de silah taşıma ve bulundurmadır. Bu nedenle Koraltan’ın “dört silahı” ve “dört mermi çekirdeği” soruşturmada yer almıştır. Dört mermi, yasak silahlar ile kullanılıp kullanılmadığı Polis Enstitüsüne sorulmuş ve bilirkişi raporuyla bu mermilerin kullanılmadığı anlaşılmıştır.³⁹⁸ Silahlar hakkında ise Koraltan, kendisine ait silahlar için verdiği ifadede, silahları ve edinme şekillerini; birisinin Kırıkkale fabrikasından Erkânı Harbiye tarafından verildiğini, Simitvesson

³⁹⁵ BCA, f.010.09., y.299.914.2., s. 23.

³⁹⁶ BCA, f.010.09., y.434.1291.1., s.162-164.

³⁹⁷ BCA, f.010.09., y.299.914.2., s. 23

³⁹⁸ BCA, f.010.09., y.302.926.5., s. 1-4.

cinsi silahı Bayar'ın Amerika gezisi sonrası hediye ettiğini, Browning marka silahı tam hatırlamamakla birlikte Emniyeti Umumiye'den ve Şıtayer marka silahını “İstiklal Mücadelesi” hatırası olarak verildiğini belirtmiştir. Ayrıca YSK'nın isteği üzerine Ankara Emniyet Müdürlüğü, Koraltan'ın silah bulundurma ruhsatına sahip olduğunu bildirmiştir.³⁹⁹

Bu davada da Koraltan'ın “ahaliyi birbiri aleyhine silahlandırma” gerekçesiyle 8 Ekim'de tevkifine karar verdi.⁴⁰⁰ Tevkif, YSK 3 Ekim 1960 tarih 15/11 son tahkikat açılması ile birlikte bütün sanıkların 3 sayılı kanunun 8. maddesi gereğince YAD'a sevklerine ve haklarında tevkif müzekkeresi kesilmesine karar verilmiştir. Soruşturma sonucu tevkif müzekkeresi bulunan sanıklar yaklaşık iki yıl sonra yani 1 Mart 1962 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 36 sayılı kanunun 1. maddesi YAD Muhakeme usulüne ait 3 sayılı kanunun 8. maddesinin yürürlükten kaldırılmasıyla, tevkif müzekkerelerinin iptali istenmiştir. Bu talep, raportör Orhan Danışman'ın raporu⁴⁰¹ ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi Başkanlığından, Koraltan'ın da dâhil olduğu ve tutuklu bulunan kişilerin bu davadaki tevkif müzekkerelerinin kaldırılması şeklindedir.⁴⁰²

Bu gelişme sonrası Koraltan'ın vekili ve vasisi olarak Ayhan Timurtaş, “ağır bir ceza hükmedildiği zaman daha önce işlediği ve isnat edilen herhangi bir fiilin cezası da birlikte mütalaa edilerek en ağır cezayı gerektiren fiil için verilen hükümde bulunur” şeklindeki bir yaklaşımla tevkif müzekkerelerinin kaldırılmasını Anayasa Mahkemesinden istemiştir.⁴⁰³ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tevkif müzekkeresinin kaldırılması için ilk teklifi 9 Kasım 1962'de yapmış, fakat Anayasa Mahkemesi aynı gün oy çokluğu ile reddetmiştir.⁴⁰⁴ Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının 18 Ocak 1963 günlü ikinci tahliye talebini, yüksek mahkeme 28 Ocak'ta bir kez daha kabul etmemiştir.⁴⁰⁵ Başsavcı, 4 Mart 1963'de farklı bir yasal dayanakla, 23 Şubat 1963 gününde yürürlüğe giren “Bazı Suç ve Cezaların Affı Hakkındaki Kanun” hükümleri gereğince Bayar ve Koraltan'ın da bulunduğu kırk beş suçlunun müzekkerelerinin kaldırılmasını istemiştir.

³⁹⁹ BCA, f.010.09., y.302.926.5., s. 5-8.

⁴⁰⁰ BCA, f.010.09., y.302.927.3., s. 14

⁴⁰¹ BCA, f.010.09., y.302.927.3., s. 74-82.

⁴⁰² BCA, f.010.09., y.302.927.3., s. 95.

⁴⁰³ BCA, f.010.09., y.302.927.3., s. 69.

⁴⁰⁴ BCA, f.010.09., y.302.927.3., s. 52-53.

⁴⁰⁵ BCA, f.010.09., y.302.927.3., s. 30-32.

Bu defa yüksek mahkeme 8 Mart 1963 günü, oybirliğiyle tevkif müzekkerlerinin kaldırılmasını kabul etmiştir.⁴⁰⁶ Görüldüğü üzere YSK'nın son kararı gereği tutuklanan Koraltan'ın da içinde bulunduğu davanın duruşması olmamıştır. Pek çok iddiayı içeren dava dosyası ile beraber suçlamalar, sonrasında yapılan yasal çalışmalarla kanıtlanamamıştır.

4.3.5. Anayasayı İhlal Davası

Yassıda yargılamalarında en önemli dava olan Anayasayı İhlal Davası; başta Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve Meclis Başkanı Koraltan olmak üzere DP'li bütün milletvekillerinin yargılanması amacıyla 14 Ekim 1960 günü, ilk dava olarak başlamıştır. İlk gün Anayasayı ihlal kararnamesi okunmuş, fakat diğer davaların görüldüğü ara bir dönem ve her türlü gelişmenin iktidar mensuplarının aleyhine olduğu bir bekleyiş döneminden sonra duruşmalara 11 Mayıs 1961'de yeniden başlanmıştır.⁴⁰⁷

YSK, yedi kategoriye ayrılarak gösterilen sanıklara ait suçları 30 Eylül 1960 tarihli "esbabı mucibeli karar" ile ortaya koyar. İddianameye kaynak teşkil eden bu kararda, davada ceza kanununun 146. maddesini⁴⁰⁸ ihlalden sekiz ayrı suç ortaya konmuştur. Koraltan'ın "Sakıt Meclis Reisi ve vekiller" başlıklı VI. kısmında değerlendirildiği, DP iktidarına yönelik iddianamedeki bu suçlar: 6194 sayılı kanunla CHP'nin mallarına el konulması. Siyasi nedenlerle Kırşehir'in kazaya dönüştürülmesi.

Hâkim teminatı ve mahkeme bağımsızlığının ihlali. Seçim kanununda demokrasiye aykırı değişiklikler yapılması. Toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununun çıkarılması. Meclis içtüzüğünde yapılan değişikliklerle Meclis müzakerelerinin yayınlanmasının engellenmesi ve Tahkikat komisyonu kurulması. 27 Nisan 1960'da, Meclisin veremeyeceği olağanüstü yetkilerin Tahkikat komisyonuna verilmesi. Bütün bu olağanüstü yetkilerle Anayasanın ihlal edilmesi⁴⁰⁹. Sorgusunda, seçimleri kazandıklarında "eski devrin hesabını sormamayı prensip olarak benimsediklerini", hatta geçmişin hesabını sormaları durumunda geleceği kaybedeceklerini bu nedenle de bir af kanunu ile geçmişin hesabını sildiklerini belirtmiştir.

⁴⁰⁶ BCA, f.010.09., y.302.927.3., s. 26-27.

⁴⁰⁷ Mustafa Arıkan, *Hamdi Ragıp Atademir (Hayatı Şahsiyeti ve Fikirleri)*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 1998, s.155-162

⁴⁰⁸ Osman Doğru, *27 Mayıs Rejimi*, İmge Kitabevi, İstanbul 1998, s. 47.

⁴⁰⁹ BCA, f.010.09., y.1.1.1., s. 1-15; Türkiye Yıllığı, s. 98.

4.3.6. Bekir Refik Koraltan'ın Savunması

Anayasayı İhlal Davasında Refik Koraltan savunmasını 28 Temmuz 1961 tarihinde başlayan 41. Oturumda avukatlarının ardından saat 10:19 sularında kendi el yazısı ile yazdığı 35 sayfalık yazısı ile yapmış ve savunma yazısını 30 Temmuz 1961 tarihinde YAD'a teslim etmiştir. Genel hatlarıyla üç ayrı kısımda değerlendirmeye alınacak olan savunmada ki ilk bölümde Koraltan, Demokrat Parti'nin üst yönetimi içerisinde yer alması sebebiyle, Demokrat Parti iktidarı döneminde hazırlanan ve iddianamede 8 madde halinde yer alan kanunları, 7 kademedede değerlendirmiştir. İkinci bölümünde kendisine ve Meclis Başkanlık Divanına yöneltilen suçlamalara karşı savunmasını yapmıştır. Üçüncü bölümde ise iddianamede yer alan yurt dışı seyahatler meselesini, suçlamalara karşı tutumunu, Celal Bayar hakkındaki düşünceleri ve kırk yıllık şahsi siyasi yaşamına bakışını ortaya koymuştur.⁴¹⁰

4.3.6.1. 27 Mayıs İle İlgili Görüşleri ve Anayasayı İhlal Suçlamasına Yaklaşımı

Savunmasının başlangıcında, Yassıada'da bulunan Demokrat Partililer ile birlikte kendisini “aylardan beri karanlık içinde ve korkunç bir kâbus altında ıstırap çeken” şahıslar olarak belirtmiş ve kendilerine atfedilen suçlamaları reddetmişlerdir. İlaveten Başsavcının iddialarını haksız ve hukuksuz olduğunu belirterek, beraat kararının çıkması ile tarih sayfalarına “kansız ihtilal” adı ile geçecek olan “27 Mayıs 1960 İhtilali”nin tamamlanacağına dair inancını dile getirmiştir. Refik Koraltan Demokrat Parti hükümetine yönelik ileri sürülen Anayasayı İhlal iddiaları “yasama” merkezinde değerlendirmeye alınmıştır.⁴¹¹ Hükümetten önce edindiği tecrübelerini de katarak ve yasaları madde madde yazarak açıklama yapmıştır.

1950 yılından sonra halkevlerine ait mallarının alınması hususunda çıkarılan yasa; CHP'nin mallarının alınması olarak da bilinen bu yasa konusunda Refik Koraltan;

Halkevlerinin kuruluşundan 1950'ye kadar gerek belediye gerekse hususi ve umumi bütçelere konulan tahsilatlarla ve bazı gayrimenkullerin de devlete ait olanlardan ayrılarak halkevlerine tahsis edilmiş olması göz önünde tutularak ve kuruluşlarındaki

⁴¹⁰ Yüksel, a.g.e., s.308.

⁴¹¹ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 1-2

maksat dışı fiil ve hareketleri de düşünerek yine aynı iktisap yollarıyla devlete iade edilmesi' olarak değerlendirmiştir.⁴¹² Bu sebeple de Anayasa ihlali söz konusu değildir.

Koraltan basın özgürlüğünü engelleyen yasa ile ilgili Demokrat Parti iktidarı öncesi adımların atıldığını ifade ederek;

Anayasada yer alan matbuat hürriyeti 'çıkartılacak kanunla tayin olunur' sarahaten gösteriyor ki, fertler için tanınan hürriyetler hududu, nasıl başkasının hürriyet hududu ile mukayyet ise, matbuat için tanınan hürriyetin hududu da kanunla tayin ve tahdid (sınırlama) edilir. Dolayısıyla Anayasa hükmü açık olduğu için bu sebeple çıkarılmış olan kanunda Anayasaya aykırılık olmadığını söylemiştir.⁴¹³

Tahkikat komitesi oluşumu ile bu komiteye verilen yetki kanunu: İddianamede en çok üzerinde durulan konuların başında, 18 Nisan 1960'ta Tahkikat Komisyonunun kurulması ve 27 Nisan'da komisyona verilen yetki kanununun Mecliste kabul edilmesidir. Refik Koraltan komitenin kuruluş gerekçesi ile verilen yetki kanunun çıkarılmasına yönelik savunmasında, muhalefet ve bir kısım basın organını eleştirerek şunları yazmıştır;

Derhal arz edeyim ki, o günlere takaddüm eden ve varlığı giderek korkunç akıbetlere sürükleyici mahiyet arz eden muhalefet millî idarecilerinin yıllarca devam eden telkin ve tahrikleri ile buna muvazi (paralel) olarak bir kısım matbuatın mütemadi neşriyatı bütün milletin ruh ve hayatında ciddi endişeler yaratmaya başla(mış) ve her yönden millî varlığı bir defa daha uçuruma sürüklemek istidadı göstermiş olan hususatın esas ve kaynağını aramak neticede hâsıl olacak kanaate göre tehlikeleri önleyici tedbir almak istenmiş ve bu düşünce ile de Meclis böyle bir encümen teşkili yoluna girmiş ve sonrada bu encümene bazı salahiyet kanunu tanıyan 7468 sayılı salahiyet kanunu çıkarmıştır.⁴¹⁴

Refik Koraltan'a göre, iddianamede belirtildiği gibi, Tahkikat komitesine uygulama ve karar verme yetkisi verilmemiş yalnızca komitenin yapacağı soruşturmaların güvenliği için bazı yetkiler verilmiştir. Ayrıca komitenin görevi kendisine verilen işleri en kısa zamanda bitirerek raporunu Meclise vermektir. Ayrıca Koraltan'a göre, 1924 Anayasası güçler birliği ilkelerini benimsemiş ve bu Anayasa ile 1960 yılına kadar, "Takrir-i Sükûn Kanunu" ve "İstiklal Mahkemelerinin" oluşturulması gibi çok sayıda kanun çıkarılmıştır. Koraltan verdiği bu örneklerden

⁴¹² BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 2-3.

⁴¹³ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 3-5.

⁴¹⁴ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 10-11.

sonra, Anayasanın 102. maddesince Meclisten çıkarılan kanunların Anayasa'ya aykırılığının iddia edilemeyeceğini belirtmiştir.⁴¹⁵

Koraltan; 1924 Anayasasını hazırlamak için görevlendirilen komisyondaki hukukçulardan birisi olduğunu ifade ederek düşüncesini desteklemek istemiştir. 1924 Anayasasındaki kuvvetler birliği ilkesinin nasıl ve hangi düşünceyle meydana çıktığını açıkladıktan sonra, bu Anayasa ile 1924'den sonra “Şeyh Sait İsyanı” ve “Ağrı İsyanlarına” karşı “İstiklal Mahkemelerin” TBMM tarafından kurularak faaliyete geçmesine, dönemin hükûmetin lideri İnönü'nün TPCF partisinin milletvekillerinin itirazlarını Anayasanın güçler birliği ilkesi ile susturdukları örneğini vermiştir. Ayrıca Koraltan'a göre, bu dönemde “Takrir-i Sükûn Kanunu” ve basını güçlü bir şekilde kayıt altına alan kanunların çıkarılmasıyla, “o felaketli taşkınlıklar” önlenebilmiştir. Bütün bu örneklerden ardından Koraltan, “O halde iddiaya mesnet olarak ileri sürülen hususların mahiyeti nedir?” sorusunu yönelterek, aynı Anayasayla kendilerinden önce de kuvvetler birliği ilkesi doğrultusunda, Tahkikat Komitesine yetki veren salahiyet kanunu gibi, Meclisin yetkilerini kullanan, yasal çalışmaların yapıldığını vurgulamıştır. Bu açıklamalardan sonra iddia edildiği gibi Anayasanın ihlal edilmediğini ve bu kanunlar nedeniyle toplumsal yaşamda bir tahribatın oluşmadığını ifade etmiştir.⁴¹⁶

Koraltan, yaşanan bütün olaylara fiilen cevap ve hükmü “27 Mayıs inkılabının” verdiği düşüncesindedir. Zira Koraltan'a göre, 27 Mayıs 1960 yılından sonra yönetime el koyan MBK, aslında o günlerde yaşanan siyasi olaylara hükmünü vermiş ve o olaylar artık geride kalmıştır. Bu bölüm sonunda mahkemeden beraat kararı verilmesini talep etmiştir. Bu bölümde ayrıca Koraltan ihtilal hakkında düşüncelerini şu şekilde belirtmiştir;

*O günden beri devam eden ihtilal hükûmeti, millete muhtaç olduğu refah, saadet ve emniyet yollarını açacak tedbir ve esasları hiçbir tesire bağlı kalmadan yoluna devamla hem kendilerini hem de eserlerini sine-i tarihte ebedileştirmiştir. Bu gün yapılan bu İnkılap yüce divanın adalet cephesinden vereceği beraat kararı ile en sağlam ve metin bir teminata bağlanmış, vakit vakit millî bünyede beliren kin, husumet, nifak gibi ifritler yok edilecek birbirini seven bir birine güvenen kardeşler âleminin kurucuları olarak sizlere yakışan müstesna ve şerefli sahifesi olacaksınız. Tanrı yardımcınız olsun.*⁴¹⁷

⁴¹⁵ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 9.

⁴¹⁶ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 10-11.

⁴¹⁷ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 12-13.

4.3.6.2. Kendisine ve Meclis Başkanlık Divanına Yönelik Suçlamalara Karşı Savunması

İddianamede Koraltan Demokrat Parti hükümetinin 3. kişisi olarak belirtilmiştir. İddianamede kendisi ve Meclis Başkanlığı ile ilgili bu suçlamaları 6 maddede toplamış ve bunları;

- Partici reis olması,
- Muhaliflere Meclis görüşmelerinde sert muamelede bulunması,
- Mecliste sual müessesesinin işletilmemesi,
- Meclis denetimini sağlayan gensoru ve tahkikat önergelerinin zamanında gündeme alınmaması,
- Diktaya yönelik işler,
- Bu amaçla çıkarılan kanunlara oy vermek, saray eşyalarını getirterek kullanması olarak belirtmiştir.⁴¹⁸

Koraltan genel olarak Meclis görüşmelerinin 1957 yılına değin, 1946-1950 dönemine göre, daha durağan geçmekte ve milletvekillerinin şikâyetlerinin olmadığını ifade etmiştir. Zira 1957 yılında TBMM’de olağanüstü durumlar gelişmiş ve bu dönemden itibaren muhalefeti yönetenler, esasen 1950’den itibaren yurdun hemen her bölgesinde sanki bir seçim kampanyası gibi gün geçtikçe yükselen bir gürültü ile demokratik düzenin yerleşerek yurda ve yurttışa sağlayacağı sınırsız nimet ve refahı, zaafa ve tehlikeye neden olacak yoğun ve devamlı bir söz düellosu başlamışlardır. Muhalefeti bu şekilde gergin bir siyasi ortamın yaratılmasından sorumlu tutan Koraltan, devam ederek, “yıkıcı faaliyetlerin en ücra köylerden Meclise kadar uzandığını ve bununla Meclis görüşmelerine, neredeyse meydan muharebesi olarak yansıdığı” görüşünü vurgulamaktadır. Böylesine bir durumda Meclis ve hükümetin çalışamaz hâle gelmesi ve Meclis çalışmalarını daha sakin bir hâle getirmek için içtüzük değişikliği yapıldığını belirtmiştir ki bu değişiklik ona göre, Meclisin daha düzgün işlemesini sağlamıştır.⁴¹⁹

⁴¹⁸ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 13.

⁴¹⁹ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 15-16.

Koraltan, iddianamede yer alan sözlü önergelere cevap verilmemesi için, Başkanlık yaptığı dönemde 10 bine yakın önerge verildiğini ifade etmiştir. Bu sayı 1950 yılına kadar verilen önergelerden üç kat daha fazladır. Bu kadar büyük bir sayı karşısında, sözlü önergelerin Meclis görüşmelerinde haftada bir saati geçmeyecek şekilde ve 5 dakikalık cevaplama süresinde zorunlu sebeplerle kimi zaman yapılamadığını belirtmiştir. Fakat bu durum muhalefet ve iktidar milletvekilleri ayrımı gözetilmeden yapılmıştır. Koraltan burada, sözlü önergeler Meclise verilmeden önce gazetelere verilmiş olduğunu ve bu şekilde hareket edenlerin, düzenlemeye aykırı bir biçimde hareket etmelerine rağmen kendisinden şikâyetçi olduğunu belirtmiştir. Sonuçta başkanlığı döneminde bütün milletvekillerine dostça yaklaştığını da ilave etmiştir.⁴²⁰

Gensoru ve araştırma önergeleri hususunda ise gündeme alınmaların gecikmesini kabul etmiştir. Ancak bu zorunlu nedenler ile olmuştur ve Meclisteki gergin havayı yumuşatmak için yapılmıştır. Öte yandan bu durumun ortaya çıkmasına üzülmiştir ancak böylelikle Meclisin genel intizamı ve emniyeti korunmuş ve telafisi mümkün olmayan durumların ortaya çıkması engellenmiştir. Ayrıca, bu bölümde, her seçimden sonra Demokrat Parti Meclis Grubu toplantılarında, mücadeleci bir ruh ve demokratik esaslara uygun olarak Meclis Başkanlığı adaylığına seçildiğini belirtmiştir.⁴²¹

Koraltan, dikta yönetimine götüren kanun ve tedbirleri desteklemek ve oy kullanmak yönünde şahsına yöneltilen suçlamaları kabul etmemiştir. Bu suçlamalara karşı, şahsının genç yaşlardan itibaren aldığı bütün görevlerde vatan ve millet yararına çalışmasını örnek göstermiştir. Millete hizmet ettiği 40 yılda hiçbir şaibeli işlere karışmadığını, yalnızca dört çocuğu ve hasta olan eşiyle düzenli bir hayat sürdürdüğünü ifade etmiştir. Fakat özellikle mirası üzerinde, “Düşenin dostu olamaz” anlayışı doğrultusunda haksız ve kötü niyetli iddialar ile karşılaştığını, bunun yanı sıra hayatında hiç bir şaibeli durum olmadığını vurgulamıştır.⁴²²

⁴²⁰ BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 16-17.

⁴²¹ Savunmasının sonuna seçimler sonrası ve yasama dönemleri başlangıcında Meclis Başkanlığına seçildiği tutanakların örneğini koymuştur BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 17-20.

⁴²² BCA, f.010.09., y.36.109.2., s. 21-23.

4.4. BEKİR REFİK KORALTAN'IN KİŞİLİĞİ VE ATATÜRK SEVGİSİ

Refik Bey, gerçekleşen İnkılapları hem destekleyen hem de savunan bir siyasetçi olmuştur. Refik Bey'in Mustafa Kemal Paşa ile tanışması Gelibolu'da görev yaptığı günlerde olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan başlattığı Millî Mücadele'yi benimseyip, bu yolda her türlü fedakârlığı ve görevi yapmaktan çekinmemiştir.

Refik Bey, konuşmalarında Mustafa Kemal Paşa'ya övgü dolu sözler söyleyen siyasetçilerden olmuştur. Paşa, bazen onun bu övgülerinden rahatsız olmuştur. Koraltan Atatürk ile ilk günlerden itibaren birlikte olduğu için kendisini şanslı saymıştır. Ertepinar onun Atatürk'ü bir sanatçı coşkusuyla sevdiğini yazmış ve Koraltan'ın Atatürk hakkında sürekli söylediği şu sözleri nakletmiştir: Atatürk, bir güneşti... Bizler de onun çevresinde yıldızlar... Görünemediysek onun göz kamaştırıcı parıltısından, görünebildiysek ona yakınlığımızdan! Ama hepimiz bir bütündük. Birbirimizi tamamlamıştık, tamamlıyorduk... Vatanın bir ve beraberliği uğruna küçük büyük sanki bir hizmet yarışına girmiştik... Ancak yolumuza ışık tutulan ışık, hep ondan, hep ondandı!

“Koraltan 1966 yılı sonrası sakin bir yaşamı tercih eder ve zamanının büyük çoğunluğunu kitap okuyarak ve okuduklarından notlar alarak geçirir. Boğazı seyretmek, zaman zaman balık lokantasında balık yemek ve İstanbul'un tanınmış dondurmacılarına gitmek gibi sade bir yaşamı olur”. “Böylesine sakin bir yaşam sürerken çevresindekilere sıklıkla Atatürk'ü hayır duası ederek anlatmış ve vatan sevgisi konusunda fikir beyan etmiştir”⁴²³.

Yaptığı bütün vazifelerinde vatani ve milleti daima ön planda tutmuş, kaynağını millettten aldığı gücü kullanmaktan çekinmemiştir. “O, Türk milletini vatansever ve uyanık olarak görmüş, diğer taraftan da milletin bünyesine girmeye çalışan mikropları ezmeye muktedir olduğuna inanmıştır”. “Milletini gerek içeride gerek dışarıda zaafa uğratmak isteyenlerin ebediyen hüsrarla karşılaşacaklarını düşünen bir kişilik olmuştur. Siyasi çalışmaları döneminde millete güven duygusu ile vatan sevgisini temel düstur olarak benimsemiştir”. “Atatürk'e karşı büyük bir saygı ve

⁴²³ Ali Yavuz Koraltan Mülakatı, İstanbul, 28 Kasım 2014.

hayranlık duymuştur. Bu nedenle Atatürk sonrası siyasi yaşamında onun mirasına zarar verecek hiçbir faaliyet içerisine girmemeye özen göstermiştir”.

Koraltan’ın yaşamında Mustafa Kemal Paşa ile ilişkileri daima ön planda olmuştur. “Bu duruma iki aşamada bakıldığında ilki, Millî Mücadele için çalışma yerini Konya seçerek, bu şehrin Millî Teşkilatlanmasında önemli görevler üstlenmesi ve milletvekilliğinin dört dönemini yapacağı Konya ekseninde değerlendirilmelidir”. “İkincisi ise Refik Bey’in siyasi ve kişisel olarak, cumhuriyetin getirdiği İnkılapların hayata geçirilmesi sürecinde, hem üstlendiği görevler hem de İnkılapların Meclisteki savunucularından olmasıdır. İnkılapların savunucusu olduğu gibi inkılaplara inanan ve çağdaşlaşma yolunda atılan bu adımların hayata geçirilmesi için gerek milletvekilliği döneminde gerekse valilik döneminde çalışmalar yürütmüştür”.

“Mustafa Kemal Paşa’ya inanç ve onun liderliğine tam bağlılığının yanında, ona iltifatlarını, hayranlığını gizlemeyen siyasetçilerdendir. Konuşmalarının büyük çoğunluğunda “Büyük Önder”, “Büyük Kurtarıcı” , “Milletin Kurtarıcısı” gibi hitap sözcükleri onun Mustafa Kemal Paşa’ya olan inanmışlığına örnek teşkil eder. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile olan sohbetlerinde, ona karşı övgü dolu sözlerini sıklıkla söylemekten çekinmemiştir”.

“Her devirde olduğu olacağı gibi, arada kızıştırıcılar çıkardı. Fakat onun gözünden hiçbir hakikat kaçırılmaz, gizlenemezdi! Sofrası bir üniversite sofrasıydı! Orada her şey ortaya dökülürdü. Devlet adamları sık sık ve boy boy imtihandan geçirilirdi! Daha doğrusu yetiştirilirdi”. “Atatürk dönemi Türk siyasetine inanmışlığından hiçbir şey kaybetmez. Özellikle Atatürk’e olan hayranlığı ve saygısı hayatının sonuna kadar devam eder”.

Çocuğu ve tabiatı çok severdi. Halk müziğinde yüreğini yumuşatan, gözlerini yaşartan duyguların özünü bulurdu. Şefkatliydi, yüksek zekâsı ölçüsünde zarif, centilmen ve soyluydu. Hiç şüphesiz ki, Atatürk, yalnız yaşadığımız yüzyılın değil, yüzyılların eşini bir daha zor göreceği, ender dehalardan biriydi⁴²⁴.

⁴²⁴ Ertepinar, *Refik Koraltan*, s. 298.

SONUÇ

Koraltan, idari, siyasi ve hukuki olarak yakın dönem Türk tarihinde, pek çok önemli görevler üstlenmiştir. Bu görevler kısaca hatırlanacak olursa; Mülki idare amirliği, Bursa ve Gelibolu Bidayet ile Karaman İstinaf Mahkemesi Müddeiumumiliği, Konya Divan-ı Harbi Örfi Müddeiumumiliği ve Fırka Hukuk Müşavirliği, Mersin Emniyeti Umumiye Müfettişliği, Trabzon Polis Müdürlüğü ve Müdafaa-i Hukuki Vatan Cemiyeti çalışmaları, Konya Müdafaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye Teşkilatı kuruculuğu, serbest avukatlık, Çoruh, Trabzon ve Bursa Valiliği, CHP ve DP kuruculuğu, I., II., III. ve IV. Dönem Konya, VI., VII., VIII., IX., X., ve XI. Dönem İçel milletvekilliği, 1950-1960 yılları arası Meclis Başkanlığı, Yozgat İstiklal Mahkemesi Başkanlığı ve İstanbul İstiklal Mahkemesi üyeliği görevleri ve çalışmaları öne çıkar.

Böylesine görevleri olan Refik Koraltan'ın politik kimliğinin temelinin oluşmasında, hiç kuşkusuz yaşadığı dönemin siyasi koşulları ve olaylarının etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Meşrutiyet'in ilan süreci ile başlayan üniversite yıllarında, özellikle İstanbul'daki azınlıkların yıkıcı çalışmaları onu etkisi altına almıştır. Genç bir vatansaver olarak meşrutiyetin getirdiği düşünceler içerisinde, Türk Ocağı'nın da etkisiyle Türkçülük düşüncesinden etkilenmiştir. Mezuniyeti sonrası genç bir savcı yardımcısı olarak atandığı Bursa'da bu düşüncesinin de etkisiyle milliyetçi gençlerle temas halinde olmuştur. Bu dönemde İttihatçıların milliyetçi politikalarının artması doğal olarak onu İttihat ve Terakki Partisine yaklaştırmıştır. Bursa günlerinde partinin Bursa Kâtipliğini yapan Celal Bayar'ın sohbetlerine katılması onun İttihatçı olmasında ayrıca etkili olmuştur.

Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı döneminde kamu hizmeti yürüten Refik Bey, savaşları cephe gerisindeki çalışmalarla takip etmiştir. Bu yıllarda Adliye ve Emniyet Teşkilatlarında çalışması onun iç kamuoyunun içerisinde olmasını sağlamıştır. Trabzon Polis Müdürlüğünden İttihatçı olması nedeniyle alınmıştır. Konya'ya yine tanınmış İttihatçı kişilerin telkiniyle gelmiş ve şehrin Millî Teşkilatlanmasında önemli rol oynamıştır. Ardından 1936-1942 yılları arası hariç, Birinci Meclisten 27 Mayıs 1960 tarihine kadar milletvekilliği görevinde bulunarak Türk siyasi hayatının önemli bir tanığıdır. Sadece valiliği döneminde (1936-1942) yedi yıl civarında aktif olarak siyasi görev almamış, ancak bu dönemde de ülkedeki gelişmelerden uzak durmamıştır. Siyaset

yaptığı dönem Türkiye'sinin iki partisi olan CHP ve DP'nin kurucuları arasında yer almıştır. Böylesine bir dönemin aktif siyasetçisi olarak kendisini ve yaptıklarını şöyle tanımlar: “Vatanına ve millete hizmet aşkını rüyalarında görmüş, duymuş, yaşamış. İlk Büyük Millet Meclisinden beri siyasi sorumluluk yüklenmiş. İstiklal Savaşı günlerinde Büyük Mustafa Kemal'in yolunda olmuş. İstiklal Mahkemesi Reisi olarak Cumhuriyet'in kuruluşuna harç koymuş. İdari hayatında valilikler yapmış. Çok partili demokrasiye geçişte ön saflarda yer almış. On yıl süreyle TBMM'nin başkanlık kürsüsünü doldurmuş. Bir cümle ile ecdadına layık hizmetler vermiş Refik Koraltan.” Bu tanımın devamında köklü ailesinden yetişme döneminde aldığı “her şey vatan için” anlayışıyla hareket etmeye çalıştığını ve bunu da gerçekleştirdiğini söylemiştir.

Gerçekten Millî Mücadele'de önemli görevler üstlenmiş genç bir siyasetçi olan Refik Bey, millî iradenin oluşmasında özverili bir mücadeleyle bu uğurdaki çalışmalara katkı sağlamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın, gerek Millî Mücadele yıllarında, gerekse devlet adamlığı döneminde en güvendiği isimler arasındadır ve yanında bulunanlardan birisidir. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa liderliğinde gerçekleştirilen İnkılapları hem destekleyen hem de savunan bir siyasetçi olmuştur. Atatürk'ten naklettiği şu düşünce doğrultusunda milletin birliği esaslı çok sesliliği temele alarak, çok partili yaşam inancında olmuştur: “Türk milleti büyüktür, millet efradının vatan duygusu yüksektir, parçalayıcı, dağıtıcı, şeref ve haysiyete saldırgan olmamak kayıt şartıyla politika hayatında, bazı ayrılıklar olsa bile vatanın bütünlüğü, milletin İstiklali yolunda gerektiği zaman, bütün bir milletin fikir ve söz birliği halinde çalışacaklarından şüphe edilmemelidir.”

Koraltan yeni kurulan Türkiye için, Millî Mücadele ve cumhuriyetin ilk yıllarını kategorileştirerek belirtir. Ona göre 1920-1922 “kurtuluş”, 1922'den 1925'e kadarki yıllar inkılap dönemidir. Ayrıca 1925-1927 arasını ise harap olmuş ve asırlarca ihmal edilen memleketin imarı için tertiplenme ve hazırlanma yılları olarak görür.

Yaptığı bütün görevlerinde vatani ve milleti daima ön planda tutmuş, kaynağını millettten aldığı gücü kullanmaktan çekinmemiştir. O, Türk milletini vatansever ve uyanık olarak görmüş, diğer taraftan da milletin bünyesine girmeye çalışan mikropları ezmeye muktedir olduğuna inanmıştır. Milletini gerek içeride gerek dışarıda zaafa uğratmak isteyenlerin ebediyen hüsrarla karşılaşacaklarını düşünen bir kişilik olmuştur.

Siyasi çalışmaları döneminde milletine güven duygusu ile vatan sevgisini temel düstur olarak benimsemiştir. Atatürk'e karşı büyük bir saygı ve hayranlık duymuştur. Bu nedenle Atatürk sonrası siyasi yaşamında onun mirasına zarar verecek hiçbir faaliyet içerisine girmemeye özen göstermiştir.

Koraltan'ın yaşamında Mustafa Kemal Paşa ile ilişkileri daima ön planda olmuştur. Bu duruma iki aşamada bakıldığında ilki, Millî Mücadele için çalışma yerini Konya seçerek, bu şehrin Millî Teşkilatlanmasında önemli görevler üstlenmesi ve milletvekilliğinin dört dönemini yapacağı Konya ekseninde değerlendirilmelidir. İkincisi ise Refik Bey'in siyasi ve kişisel olarak, cumhuriyetin getirdiği İnkıpların hayata geçirilmesi sürecinde, hem üstlendiği görevler hem de İnkıpların Meclisteki savunucularından olmasıdır. İnkıpların savunucusu olduğu gibi inkıplara inanan ve çağdaşlaşma yolunda atılan bu adımların hayata geçirilmesi için gerek milletvekilliği döneminde gerekse valilik döneminde çalışmalar yürütmüştür.

Mustafa Kemal Paşa'ya inanç ve onun liderliğine tam bağlılığının yanında, ona iltifatlarını, hayranlığını gizlemeyen siyasetçilerdendir. Konuşmalarının büyük çoğunluğunda “Büyük Önder”, “Büyük Kurtarıcı” , “Milletin Kurtarıcısı” gibi hitap sözcükleri onun Mustafa Kemal Paşa'ya olan inanmışlığına örnek teşkil eder. Ayrıca Mustafa Kemal Paşa ile olan sohbetlerinde, ona karşı övgü dolu sözlerini sıklıkla söylemekten çekinmemiştir.

Valilik görevi ile Anadolu'nun şartları itibariyle en zorlu coğrafyalarından birisi olan Artvin'deki hizmeti, Koraltan'ın üzerinde önemli bir etki oluşturur. Bu günlerinde ve sonrasında idari alanda faaliyet gösterdiği yerlerde halkın içinde bulunduğu durumu daha yakından görür. Tam da bu yıllarda İkinci Dünya Savaşı ile gelen ekonomik sıkıntıların Anadolu'ya yansımaları da şahit olur. Bu durum onun, o yıllara ait hatıralarında sık sık halkın fakirlik ve imkânsızlıkları şeklinde yer bulur. İdari görevleri ile yaşadığı tecrübeler onun siyasi bakışını da etkileyecek ve artık tek parti uygulamalarının çare olmadığını söylemeye başlamasına neden olacaktır. Koraltan Dörtlü Takrir'i, parti içerisinde bir demokrasi isteği olarak görür. Cezaevi günlerindeki hatıralarında ise bu girişimin, yeni parti kurmak için başlayan bir teşebbüs olduğu düşüncesindedir. Ona göre artık tek parti anlayışı ve politikaları ülkenin zor şartlarına çare değildir. Diğer taraftan İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada oluşan siyasi

değişimin gereği olarak demokrasiden yana tavır gösterir. Sosyalizmin/Komünizmin etkilerine son derece kapalıdır, bu nedenle de DP'den önce, yeni parti kurmak için yapılan çalışmalarda sosyalist düşünceye sahip aydın ve siyasetçilerle birlikte olmaya bile karşıdır. Öte yandan DP öncesi hazırlık toplantılarında veya çalışmalarında diğer arkadaşlarının da bu yönde temasta bulunmasına tepki gösterir.

Siyasi anlayışında muhalif düşüncelere genel anlamda yer olmamasına karşın, DP'nin kuruluşuna giden süreçteki muhalif düşüncelerini ise müstesna olarak nitelendirir. DP içerisinde zaman zaman parti liderlerini eleştirir. Parti içi rahatsızlıkları gerek günlüklerine gerekse ajandasına yansıyan notlarında açıkça görülür. Fakat kamuoyuna veya parti içi resmi söylemlerine yansiyacak şekilde parti politikalarına aykırı bir düşüncesi olmamıştır. Yassıada yargılamalarında partili arkadaşları için notlarına yansıyan düşünceleri, bir anlamda parti içerisindeki rahatsızlıklarının dışa vurması gibidir. Günlüklerinde benzer rahatsızlıkları sadece Yassıada öncesi ile sınırlı değildir. Daha DP kurulmadan önce dörtler ile yaptıkları toplantılarda onlar için eleştirileri de görülür. Bu durum Koraltan'ın görünürdeki uzlaşmacı siyasetçi kimliğinin özele yansımalarının farklılığı olarak değerlendirilebilir.

Koraltan, DP'nin muhalefet yıllarında Anadolu'ya gerek teşkilatlanma gerekse siyasi çalışmalar nedeniyle en çok seyahat eden partinin üst yöneticilerindedir. Bu seyahatlerin çokluğu, kuşkusuz Koraltan'ın hem hitabet yönü ile hem de halkla iletişiminin iyi olmasıyla açıklanabilir. Yoğun çalışmalarının karşılığında DP ile girdikleri ilk seçimde yani 1946 seçimlerinde yapılan usulsüzlükler nedeniyle alamadıklarını düşünmektedir. Bu durumdan rahatsızdır ve seçimlerdeki usulsüzlükleri Meclis gündemine taşıyan en önemli kişilerdendir. Ancak bunları ortaya koyarken vatandaşlara hiçbir zaman şiddeti getirecek bir protesto önermez, onlardan hoşgörülü ve itidalli olmalarını ister, bu düşünceyle de rahatsızlıklarını veya gördüğü usulsüzlükleri vatandaşların yerine Mecliste dile getirir. Koraltan özellikle DP içerisindeki muhalif hareketlerin bir kısmını “fesatçı” düşünceler olarak görür. Ancak Ahmet Hamdi Başar gibi kendisine yakın olan kişilerin ayrılması onda önemli izler bırakır. Bundan duyduğu rahatsızlıkları her ne kadar aktif siyaset yıllarında gündeme getirmese bile, siyaset sonrası yaşamında bunu dile getirmekten çekinmez. Kaldı ki bu tür rahatsızlıklarını Bayar ve Menderes'e iletmiş, ancak bilhassa Bayar'ın geri adım atmasını sağlayamamıştır. Koraltan gerek muhalefet gerekse iktidar döneminde, her ne kadar sert

sözler söylese de bilhassa CHP içerisindeki siyasetçilerle kişisel ilişkileri iyidir. Diğer yandan DP içerisinde de bu yönü öne çıkar ve aynı zamanda birleştirici olmaya çalışır. Dolayısıyla Meclis Başkanlığı döneminde hem CHP ile gerginleşen siyasi dönemlerde, hem de DP içindeki muhalif hareketlere karşı Mecliste bu gayretlerini yansıtır. Özellikle 1957 seçimlerinden sonra DP'de önemli sayıda milletvekili, Koraltan'ın Meclis Başkanlığından indirme gayreti gütseler de, buna ne Bayar'dan ne de Menderes'ten destek gelmez. Çünkü onlara göre Koraltan, hem bu özelliğini hem de köklü siyasi ilişkilerini kullanarak gergin siyasi gündemin Meclise yansımaları azaltacaktır. Ancak unutulmaması gereken, Yassıada da Koraltan'a yöneltilen ve bundan hükümde giydiği en önemli suçlama, başkanı olduğu Mecliste tarafsızlığını kaybetmesi ve partizanca hareket etmesidir. Koraltan, yukarıdaki tespitler doğrultusunda suçlamayı kabul etmez; zaten suçlu bulunmasını gerektirecek deliller de kendi yazdığı notlarından alınmıştır. Bize göre ise Koraltan'ın böylesine tarafsızlığını ortadan kaldırmasına yönelik resmi siyasi kayıtlarda somut bir belge veya bilgi mevcut değildir. Notlarına bakılarak, ki notları biraz da parti içi duyulan politik rahatsızlıkların özele yansımaları gibidir, böylesine bir suçlamaya, bir anlamda, ceza vermek için dayanak bulma çabası olarak değerlendirilebilir. Kaldı ki Türk siyasi tarihinin yasama faaliyetlerinin başında en uzun süre kalan kişilerden birisine yönelik böylesine ciddi suçlamalar sonucundaki idam kararı oy birliği ile verilmemiştir. Yassıada yargulamalarında bilhassa kamuoyunda DP'nin lider kadrosuna yönelik itibarsızlaştırma girişimleri öne çıkar. Bundan nasibini alanların başlarında da Koraltan vardır. Özellikle 27 Mayıs sonrası gerek ailesine gerekse kendi özel hayatına yönelik iddialar en mahrem bilgileri bile kapsayacak şekilde basında yer alır. Ayrıca magazin havası içerisinde olan ve daha çok özel hayatına dair bu iddialar birbiriyle de tutarlı değildir. Fakat Barbara'nın Türkiye'ye getirilme yönteminin de yanlış olduğunu belirtmekte fayda vardır. Çünkü alınan döviz izninin kullanım şekli, alınma amacı doğrultusunda değildir. Özellikle yasamanın başında bulunan bir siyasetçinin yasalar doğrultusunda hareket etmesini beklemek yadsınamaz bir gerçektir. Diğer taraftan Koraltan hakkında, Barbara ekseninde iddialar üretmek ve siyasi kimliğine bu çerçeveden bakmak onu itibarsızlaştırmaya dönük faaliyetler olarak görülmelidir.

Koraltan'ın özel hayatıyla ilgili, 27 Mayıs'tan günümüze, iddiaların başlangıç noktası Barbara olayıdır. Çünkü Koraltan'ın özel hayatına dönük haberler gerek vefatı

öncesi, gerekse vefatı sonrası yapılmıştır. Bu bakış açısı Koraltan'ın özel hayatının aklanması değil, Türk siyasetinin Birinci Meclisten 27 Mayıs'a kadar yaklaşık 40 yıl içerisinde olmuş ve daha da önemlisi yakın dönem Türk siyasi tarihini etkileyen birçok siyasi gelişmenin müşahidi bir siyasetçiye haksızlık olarak değerlendirilmelidir. Türk siyasetine Konya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Dava Vekili Refik Bey olarak giren Koraltan, Millî Mücadele yıllarının Meclisinde genç bir siyasetçinin heyecanını yansıtır. Türk inkılabının hayata geçirilme sürecindeki çalışmalarında ise aynı heyecanın samimi inanmışlığının eyleme dönüştüğünü de görebiliriz. İnkılapların yasama çalışmalarında üzerine düşen görevleri yerine getirmesinin yanında Koraltan, aynı zamanda da hararetleli bir savunucusu olur. Ayrıca ilk dönem siyasi yıllarında tek partiye bağlılığı ve partinin uygulamalarına gerek siyasetçi olarak gerekse idareci olarak destek verir. DP ile başladığı siyasi çizgide, her ne kadar tek partinin uygulamalarına eleştiriler getirse de, Atatürk dönemi Türk siyasetine inanmışlığından hiçbir şey kaybetmez. Özellikle Atatürk'e olan hayranlığı ve saygısı hayatının sonuna kadar devam eder. Koraltan, Birinci Meclisten 27 Mayıs'a Türk siyasetinin merkezinde olmamasına karşın içerisinde ve yakın tanığıdır. Onun siyasi serüveni aslında Cumhuriyet Tarihi'nin önemli bir şahitliğidir. Bu serüven aynı zamanda Birinci Meclisten 27 Mayıs Askerî Darbesine kadar Türk siyasetinin değişiminin veya farklılaşmasının izlerini taşır.

EKLER

Ek-1: Bekir Refik Koraltan

Ek-2: Bekir Refik Koraltan ve Arkadaşları Atatürk ile Birlikte

Ek-3: Bekir Refik Koraltan Meclis Başkanlığı

Ek-4: Bekir Refik Koraltan Meclis Başkanlığı Kürsüsünde

Ek-5: Bekir Refik Koraltan TBMM'deki Odasında

Ek-6: Bekir Refik Koraltan Meclis Başlığında Anıtkabir Ziyareti

Ek-7: Bekir Refik Koraltan Adnan Menderes ile Birlikte

Ek-8: Bekir Refik Koraltan Celal Bayar ve Adnan Menderes ile Birlikte

Ek-9: Bekir Refik Koraltan ve Ailesi

Ek-10: Bekir Refik Koraltan ve Ailesi

Ek-11: Bekir Refik Koraltan ve Çocukları

Ek-12: Yassıda Yargılanması

Ek-13: Bekir Refik Koraltan Son Günlerinde

KAYNAKLAR

- 1962 Yılında Kayseri Devlet Hastanesinde Yatarken Yazdığı Anıları.
- Ağaoğlu, S. (2013). *Yassıada, Kayseri ve Toptaşı Cezaevi Günlükleri*. (Yayına Hazırlayan: Gülay Sarıçoban), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akbal, İ. (2011). Millî Mücadele Dönemi-II (1920-1923). (Edt.) Adem Çaylak-Cihat Göktepe vd., *Türkiye'nin Politik Tarihi*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Albayrak, M. (2004). *Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Altay, F. (2008). *10 Yıl Savaş ve Sorası 1919-1922*. Ankara: Eylem Yayınları.
- Arıkan, M. ve Atademir, H. R. (1998). *Hayatı Şahsiyeti ve Fikirleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Arıkoğlu, D. (1961). Hatıralarım. *Millî Mücadele*, İstanbul: Tan Matbaası.
- Arslan, Z. (2012). Vatan Cephesi Davası (Kararname, Savunmalar ve Karar). *History Studies: International Journal of History*, 4(2).
- Avanas, A. (1998). *Milli Mücadele'de Konya*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Aydemir, Ş. S. (1984). *Menderes'in Dramı (1899-1960)*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydın, S. ve Taşkın, Y. (2015). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Başgil, A. F. (2014). *27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Bingöl, S. (2010). *150'likler Meselesi, Bir İhanetin Anatomisi*. İstanbul: Bengi Yayınları.
- Burçak, R. S. (1979). *Türkiye'de Demokrasi'ye Geçiş 1945-1950*. İstanbul: Olgaç Matbaası.
- Cevat, A. (1985). *İkinci Meşrutiyet'in İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi; II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Başkâtibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi*. (Haz. Faik Reşit Unat), Ankara: TTK Basımevi.

- Çoker, F. (1980). *Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve T.B.M.M. I. Dönem (1919-1923)*. C. III, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Demirel, A. (1998). *Birinci Meclis'te İktidar ve Muhalefet, Birinci Meclis*. (Edt.) Cemil Koçak, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Doğru, O. (1998). *27 Mayıs Rejimi*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Erdeha, K. (1975). *Millî Mücadele'de Vilayetler ve Valiler*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Erer, T. (1963). *Türkiye'de Parti Kavgaları*. C. I, İstanbul: Ticaret Postası Matbaası Yayınları.
- Eroğul, C. (2013). *Çok Partili Düzenin Kuruluşu: 1945-1971. Geçiş Sürecinde Türkiye*, 6. Baskı, İstanbul: Belge Yayınları.
- Ertepinar, C. (1999). *Bir Politikacının Anıları; Refik Koraltan, Her Şey Vatan İçin*. Ankara: Hacettepe Taş Yayınları.
- Eski, M. (2000). *Kastamonu Valileri (1838-2000)*. Ankara: Kastamonu İl Özel İdare Müdürlüğü Yayınları.
- Fersoy, O. C. (1978). *Bir Devre Adımı Veren Başbakan Adnan Menderes*. İstanbul: Hun Yayınları.
- Goloğlu, M. (2014). *Üçüncü Meşrutiyet (1920)*. 2. Basım, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hayat Dergisi*, S: 48, 25 Kasım 1960.
- İleri, T. (2003). *Yassıda ve Kayseri Günlükleri*. (Haz. Cahide İleri Aksoy), İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kim Haftalık Haber Dergisi*, (1960). S: 121, 24 Ekim 1960.
- Koraltan, A. Y. Özel Arşivi, *Yassıda Yargulamaları Refik Koraltan'ın Savunma Dosyası*.
- Koraltan, S. (2014). *Mülakatı*. İstanbul, 28 Kasım.
- Nadi, N. (1959). Başkanlık Adayları. *Cumhuriyet*, 28 Ekim.
- Oktay, M. (2008). *Aka Gündüz'ün hayatı, sanatı ve eserleri* (Basılmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Oktay, H. E. (2013). *Türk Tarihinin Kayıp Yılları Yalanlar, Aldananlar ve 27 Mayıs*. İstanbul: Akis Kitap.
- Ortaylı İ. (1983). 1946 Demokrasisi. *Milliyet*, 14 Mayıs.
- Önder, M. (1989). *Atatürk Konya 'da*. Ankara: TTK Basımevi.
- Özdağ, Ü. (2004). *Menderes Döneminde Ordu- Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Öztürk, K. (1995). *Türk Parlamento Tarihi*. TBMM 2. Dönem (1923–1927), C. III, Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Safa, P. (2010). *Türk İnkılâbına Bakışlar*. Ankara: (AKDTYK) Atatürk Araştırma Merkezi.
- Sır Siyasi Olaylar Dergisi*, 29 Kasım 1960.
- Sunay, C. (2010). *Türk Siyasetinde Sivil-Asker İlişkileri (27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül ve Sonrası)*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Timur, T. (2003). *Türkiye 'de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tunçay, M. (1989). *T.C. 'nde Tek Parti Yönetimi 'nin Kurulması (1923-1931)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Turgut, H. (2007). *Yassıada 'da Yaptırılmayan Savunmalar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Türkiye Yıllığı*, (1962).
- TBMM Azasına Mahsus Zat ve Sicil Dosyası*, Devre: XI, Defter No: 513.
- TBMM Albümü, (2010). *1920-2010*. C. 1, Ankara: TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları.
- Walter F. W. (1967). *Amerikalı, Fransız, Rus Gözüyle 1960 Türk İhtilali*. (Çev. Mete Ergin), İstanbul: Cem Yayınevi.
- Yalman, A. E. (1997). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim 2 (1922-1971)*. İstanbul: Pera Ticaret.
- Yeşil, A. (2001). *Türkiye 'de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Yücel, M. S. (2001). *Demokrat Parti*. İstanbul: Ülke Kitapları.

Yüksel, E. (2016). *Bir siyaset adamı olarak Refik Koraltan (1890-1974)* (Basılmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Zürcher, E. J. (2012). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. (Çev. Yasemin Saner), İstanbul: İletişim Yayınları.

Arşiv Kaynaklar

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Emekli Sandığı Arşivi

İçişleri Bakanlığı Arşivi

Gazeteler

Cumhuriyet

Akşam

Zafer

Milliyet

Ulus

Yeni Mersin

DİZİN

-A-

Adnan Menderes, 72, 76, 78, 83, 91,
102, 108, 122, 143, 144, 148
Askerî Darbe, 138

-B-

Babîâli, 8
Barbara Davası, 108, 112
Bekir Refik Koraltan, iv, 126, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 146
Bursa, v, vi, 1, 3, 9, 10, 11, 33, 49, 57,
63, 64, 65, 90, 92, 122, 133

-C-

Celal Bayar, 58, 65, 69, 70, 71, 76, 78,
90, 98, 108, 126, 133, 144
Cumhuriyet Halk Partisi, ix, 74, 75

-Ç-

Çoruh, 49, 57, 58, 59, 60, 62, 65, 133

-D-

Delibaş İsyanı, 28, 55
Demokrat Parti, v, ix, 1, 65, 67, 69, 70,
71, 72, 74, 75, 76, 81, 83, 92, 95,
122, 126, 127, 129, 130, 147, 150
Dörtlü Takrir, v, vi, 67, 68, 69, 72, 76,
78, 80, 83, 85, 87, 135

-F-

Fuat Köprülü, 76, 77, 78

-İ-

İsmet İnönü, 56, 74, 75, 90, 95

-K-

Konya, v, vi, 1, 9, 12, 13, 17, 18, 19, 20,
21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 30, 35,
36, 37, 38, 41, 42, 53, 54, 55, 78,
132, 133, 135, 138, 147, 148, 149,
150

Konya Hadisesi, 18, 26, 28, 29, 55

-L-

Lozan Antlaşması, 32

-M-

Meclis Başkanlığı, v, 3, 25, 49, 51, 89,
91, 92, 93, 99, 102, 119, 129, 130,
133, 137, 141, 142
Mengücekliler'den, 5
Meşrutiyet, 8
Milli Mücadele, 17, 26, 28, 147
Mustafa Kemal, v, 10, 11, 19, 20, 24,
28, 33, 35, 37, 38, 39, 41, 46, 47, 49,
50, 51, 52, 53, 54, 73, 131, 132, 134,
135
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, 1, 138

-R-

Rüştiye, 6

-S-

Saraygiller, 5

-T-

Trabzon, v, vi, 1, 9, 14, 19, 25, 60, 61,
62, 63, 65, 80, 133

-V-

Vatan Cephesi, 114, 115, 116, 118, 119,
120, 121, 147

-Y-

Yassıada, v, vi, 1, 3, 25, 41, 47, 49, 76,
82, 92, 98, 100, 101, 102, 108, 115,
121, 125, 126, 136, 137, 146, 147,
148, 149
Yozgat İstiklal Mahkemesi, v, 24, 25,
30, 31, 35, 133
Yüksek Adalet Divanı, 3

